

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

НИКОЛАЙЧУК ГЕННАДІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 32:796

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ

23.00.02 – Політичні інститути та процеси

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
Ткач Олег Іванович

КИЇВ - 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ.....	09-54
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	55
РОЗДІЛ 2. СПОРТ І ПОЛІТИКА: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІРИ.....	56-111
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	112
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	113-166
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ.....	167
ВИСНОВКИ.....	168-171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	172-193

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема взаємозв'язку спорту і політики вже іманентно закладена в цих явищах суспільного життя, адже об'єднавчим бекграундом при їх дослідженні виступає гра та поле змагальності відповідно до загальноприйнятих акторами правил. Саме віднайдення особливостей взаємозв'язку між спортом і політикою здатне якісно окреслити природу цих явищ суспільного життя та розкрити евристичний потенціал застосування спорту в політиці/політики в спорті, що уможливить віднайдення нових наукових сюжетів в царині теорії/практики сучасної політичної науки.

В сучасному політичному просторі спорт виконує ряд важливих соціальних та політичних функцій для внутрішньої/зовнішньої політики. Саме тому держава намагається монополізувати здійснення контролю над спортивною діяльністю за допомогою відповідних політик, нормативно-правових актів та державних програм. Проте соціально-політичні функції спорту на цьому не вичерпуються. Отримання країною права на проведення глобального міжнародного змагання (Олімпійських ігор, Чемпіонату світу/Європи з футболу тощо) або перемога спортсмена (групи спортсменів) можуть активізувати позитивне сприйняття держави ззовні/всередині, консолідувати її громадян, легітимізувати відповідний політичний режим - виступають як ефективний інструмент (засіб) впливу на широкі верстви населення. Усе це дозволяє політичному класу використовувати спорт як ефективний інструмент політичної дії на суспільство в контексті досягнення свої політичних цілей та дивідендів.

Спортивні успіхи країни сприяють формуванню позитивного образу/бренду держави. Спорт та відповідні актори також можуть використовуватися як політична технологія під час передвиборної кампанії окремих політичних акторів та/чи політичних партій. В сучасних політичних процесах спорт все більше починає відігравати роль специфічної складової дієвої стратегії “розумної сили” (“smart power”).

Водночас, питання взаємозв'язку спорту і політики та використання першого як ефективного інструменту політики залишаються відносно слабо розробленими, передусім з позицій практичної реалізації.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження представляється досить важливою, особливо з урахуванням змін, що відбуваються останніми роками на мікро-/мезо-/макрорівнях політичного порядку, медіатизації політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

- теми філософського факультету 11БФ041-01 “Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства”.

Мета та задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття особливостей взаємозв'язку спорту і політики. Відповідно до поставленої мети та з урахуванням необхідності виходу на новий рівень теоретичного осмислення проблеми у дисертації сформульовано такі основні **задачі:**

1. простежити еволюцію знання про взаємозв'язок спорту і політики;
2. застосувати акторно-мережеву теорію (ANT) для аналізу особливостей взаємозв'язку спорту та сучасних політичних процесів;
3. уточнити евристичні можливості функціонального та інструментального вимірів спорту в сучасних політичних процесах;
4. запропонувати авторський розгляд спорту як інструменту “м'якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державою стратегії “розумної сили” (smart power);
5. розкрити механізм конвертації спортивного капіталу в політичний капітал з огляду на специфіку українського політичного простору;
6. побудувати авторську модель взаємозв'язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесові.

Об'єктом дослідження є взаємозв'язок спорту і політики.

Предметом дослідження виступають особливості взаємозв'язку спорту і політики.

Методи дослідження. *Історичний метод* дозволив простежити еволюцію знання про взаємозв'язок спорту і політики. *Системний підхід* уможливив комплексний аналіз спорту як суспільного інституту у його зв'язку зі сферою політики та відповідними інститутами. За допомогою *порівняльного методу* було розглянуто спорт як інструмент “м'якої сили” з огляду на реалізацію різними державами стратегії “розумної сили”. *Метод моделювання* уможливив побудову авторської моделі взаємозв'язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесові. Ключову методологічну настанову дисертаційного дослідження складає *акторно-мережева теорія (ANT)*, що була запропонована відомим французьким методологом науки Бруно Латуром. Також особливу увагу в дослідженні заслуговує *метод кейсів - “case study”*, за допомогою якого було досліджено ряд кейсів взаємозв'язку спорту і політики, функціонального та інструментального вимірів спорту в сучасних політичних процесах.

Наукова новизна

розв'язання не дослідження є першою та к

Наукова новизна розкривається в наступних положеннях, які виносяться на захист:

- на новому науковому рівні простежено еволюцію знання про взаємозв'язок спорту і політики. Еволюція знання про взаємозв'язок спорту і політики бере свій початок з античності і безпосередньо пов'язана з організацією життєдіяльності демократичного грецького поліса (міста-держави) та проведення перших Олімпійських ігор, продовжується занепадом в Середньовіччі в зв'язку з християнською традицією гріховності тіла, знаходить своє “відродження” у розвитку професійного спорту в кінці XIX - на початку

XX ст. та відновлення Олімпійських ігор. Особливий сплеск масового спорту пов'язаний із тоталітарними політичними режимами 20 рр. XX ст. – нацистською Німеччиною, фашистською Італією, франкістською Іспанією та сталінським СРСР – відбувається процес естетизації спорту та політики як такої. Сучасні знання політичної науки про взаємозв'язок спорту і політики виростають із філософії/соціології спорту, напрямів, що активізувалися на початку 70-х рр. XX століття. Еволюція знання про взаємозв'язок спорту і політики ґрунтується на двох антагоністичних концепціях – (1) “*спорт поза політикою*” та (2) “*спорт наскрізь політичний*”;

- вперше у вітчизняній політичній науці використано *акторно-мережеву теорію* (ANT) Бруно Латура як ключову методологічну настанову для аналізу особливостей взаємозв'язку спорту та сучасних політичних процесів. Гомогенне поле взаємозв'язку спорту та сучасних політичних процесів ґрунтується на інтерації різноманітних актантів та інституцій, що формують власне мережу (структуру) такої взаємодії. Метафорично поле зв'язків (connections) спорту/політики виступає уявним мурашником, в якому багаторівнева інтерація всіх акторів (мурашок) уможливорює конструювання цього поля взаємозв'язку, продукуючи політику спорту/спортивну політику та відповідну владу;

- уточнено евристичні можливості функціонально-інструментального виміру спорту в сучасних політичних процесах. Функціональний та інструментальний виміри спорту в сучасних політичних процесах реалізовується в п'яти аспектах взаємозв'язку спорту і політики: (1) спорт як політичний ресурс; (2) спорт та мова політики і війни (роль спортивних метафор в політиці); (3) спорт як механізм конструювання національної ідентичності; (4) глобалізаційні виклики та спорт; (5) спорт як простір політичного протесту;

- запропоновано авторський розгляд спорту як інструменту “м'якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державою стратегії “розумної сили” (smart power).

сили” передбачає відповідні джерела, ресурси та механізми впливу, що визначають силу держави в світовому політичному просторі та процесові, а також легітимізують відповідний політичний режим у внутрішній політиці. Дієвою формою застосування спорту як інструменту *smart power* виступає проведення державою-господарем глобальної спортивної мегаподії (Олімпійські ігри/Європейські ігри/Чемпіонат світу ФІФА/Європи УЕФА з футболу);

- розкрито механізм трансформації неполітичного в політичне, а саме спортивного капіталу в політичний капітал відповідно. Ключовим механізмом такої конвертації виступає екстраполяція характерних специфічних рис спортсмена/виду спорту на політичну реальність;

- вперше в українській політичній науці запропоновано авторську модель взаємодії спорту і політики в сучасному українському політичному процесові. Модель ґрунтується на трьох рівнях взаємодії спортивної сфери/спортивного простору та політичної системи/політії: (1) *мікрорівні*, що включає в себе питання інтеграції спортсменів до політичного простору та частково інтеграції політиків до управління спортивним простором через обіймання посад у відповідних спортивних структурах (спортивні федерації, міжнародні спортивні неурядові організації); (2) *мезорівні*, що включає в себе інституціональний вимір взаємодії: реалізацію державної політики в спорті через державні/недержавні інститути; (3) *макрорівні*, що включає в себе політизацію Олімпійських ігор та проведення глобальних міжнародних змагань – формування позитивного бренду країни шляхом ефективного використання стратегії “розумної сили” за допомогою спорту.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати (з’ясовані особливості взаємозв’язку спорту і політики в сучасних політичних процесах) завдяки їх багаторівневості відповідно до методологічних настанов, що були використані в дисертації, представляють собою теоретично-методологічний базис для розгортання прикладних досліджень в різних сферах

політичного життя, розширення меж поля досліджень взаємозв'язку спорту і політики.

Окрім цього, отримані результати можуть бути використані як основа для подальших досліджень у сфері політичної теорії та практики, сучасного політичного процесу та історії політології.

Представлений та організований в роботі матеріал може послугувати основою розробки проблемно-орієнтованих лекційних курсів з практичної політології, електоральної політології, політичного маркетингу та PR, управління публічними кампаніями, теорії політики.

Також результати дослідження, особливо запропонована авторська модель взаємодії спорту та політики в сучасному українському політичному процесі, можуть бути застосовані для вдосконалення концепції реформування фізичної культури та спорту в Україні, вдосконалення законодавчого поля, використані у діяльності політичних інститутів, у формуванні аналітичних і програмних документів органами державної влади, дослідницькими установами, громадськими організаціями та політичними акторами.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційної роботи викладено в доповідях на наукових конференціях, а саме: на Міжнародній науковій конференції “Дні науки філософського факультету - 2015” (Київ, 21-22 квітня 2015 р.); на V Національному Конвенті МАСПН (Україна): “Глобальні виклики на Євразійському просторі: перспективи України” (Київ, 14-15 травня 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано п'ять статей у фахових виданнях України, з них чотири у журналах, що включені до наукометричної бази РИНЦ, та двох тез доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг основної частини дисертації складає 171 стор. Список використаних джерел нараховує 243 найменування на 22 стор.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ

Перед тим як безпосередньо переходити до тематизації взаємозв'язку спорту і політики необхідно окреслити історію становлення спорту в межах гуманітарного знання (соціальних наук), адже, власне, рефлексії з приводу політики і спорту “виростають” з філософії спорту. Зазначимо, що філософія спорту виступає доволі молодим напрямом, що з'явився на інтелектуальній сцені Північної Америки, місці її народження, лише в середині-кінці 1960-х років. Цей час характеризувався часом бурхливого розвитку американських коледжів та університетів, часом економічної експансії і зростання, політичних “турбулентностей” та бунтів, інтелектуальних експериментів та розвитку. Одним з ключових наслідків такого політичного та інтелектуального пожвавлення кампусів було те, що старі академічні дисципліни опинились під безперервним вогнем наростаючого потоку студентів, що народилися в епоху бейбі-буму, і які з підозрою ставилися до всього старого – такого, що було більше 35 років, і вимагали оновлення академічного досвіду. Власне, тому немає нічого дивного в тому, що нові академічні області, як то філософія спорту, з'явилися в цей період.

Вільям Морган (William J. Morgan) у праці “*The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future*” (2003) підкреслює, що вирішальну роль в академічному дебюті філософії спорту відіграли дві події. *Першою* була поява досліджень спорту зі старої та усталеної області фізичного виховання. Якщо традиційне фізичне виховання ґрунтувалося винятково на медичних та педагогічних дослідженнях фізичної активності та спорту, то нова область досліджень переслідувала більш амбітні інтелектуальні цілі, доповнюючи медичні та педагогічні дослідження філософськими, історичними, соціологічними та політологічними. Такий стан справ уможливив вивчення культурних, політичних та історичних контекстів спорту. У цьому відношенні публікація “*Рухи і значення*” (1968) [193] Елеанор

Метені (Eleanor Metheni) та “Людина, спорт і існування” (1967) [225] Говарда Слашера (Howard Slusher) визначили місце філософії спорту в цій новій та багатообіцяючій області досліджень.

Другою подією був запізнілий розгляд спорту власне філософією, а відтак і політичною наукою, адже доволі довго ці області знання ігнорували спорт. Хоча варто наголосити на тому, що в філософії існувала сформована традиція розгляду форм життя, що мають важливе значення для суспільства та людей (філософія політики, релігії, мистецтва, науки і освіти), спорт, не дивлячись на свій вплив на такі розвинуті культури, як культура античної Греції та сучасної Америки, так і не досліджувався фундаментально філософською та політичною науками. Звичайно, можемо згадати праці філософів, які цю тему частково тематизували. Наприклад, Платон і Арістотель натхненно писали про гру та спорт, а сучасні філософи – Ніцше, Гайдегер – використовували гру як метафору для визначення своїх світоглядних настанов (метафоричність спорту і політики буде нами докладно розглянута в другому розділі дисертаційного дослідження). Натомість Сартр та Вітгенштайн зверталися до понять спорту та гри при розробці своїх впливових концепцій людського існування та мови. Але в цілому мусимо констатувати, що більшість філософів та політичних теоретиків просто ігнорували спорт, вважаючи його занадто неістотним для дослідження.

Таке ставлення до спорту, і як наслідок, до всього, що має відношення до тіла, було обумовлено не лише минулим філософії, її тісним зв'язком з релігією та спрямованістю на вирішення вічних питань. Воно також обґрунтовується теперішнім філософії, а саме – нещодавними змінами в її основних парадигмах, які заважали розвитку нових філософських субдисциплін, як філософія спорту. В даному випадку мова йде про виникнення та встановлення панування аналітичної філософії в англomовному світі, що прийшла на зміну прагматичної концепції філософії, яка звертала увагу на точність та строгість, а також розгляду спеціальних питань, що власне потребували цієї точності та строгості. Ідея, що філософія повинна будуватися за зразком науки, а не

мистецтва була саме тим, що об'єднувало рінманітні течії аналітичної філософії у Великобританії та Америці. У своєму першому, позитивістському варіанті, аналітичні філософи основну увагу приділяли логічному аналізу понять та суджень, що дозволяло розкласти на частини складні структури реальності. У своєму логічному аналізі ці позитивістські філософи не лише дотримувались стандартів наукової точності та строгості, але вважали філософію співставній науці, тобто такій, що відповідає на питання практики науки. У своєму другому, постпозитивістському варіанті аналітичні філософи втратили цікавість до науки, звернувши свою увагу на поняттях, що використовуються в повсякденній мові, поняттях, які, як вважалося, могли сприяти вирішенню давніх філософських спорів. Але навіть у цьому другому варіанті аналітичні філософи продовжили вважати філософію вузькоспеціалізованою дисципліною, що потребує строгого ставлення до себе.

Зауважимо, що проблемою цього тріумфу аналітичної філософії в англomовному інтелектуальному світі, особливо в тому, що стосувалося появи нових дисциплін (філософія спорту), було вузьке розуміння філософії та її ізоляція від практики. Така ситуація проявилась у багатьох аспектах. Перш за все, оскільки аналітичні філософи займалися розвитком автономної дисциплінарної матриці для філософії, вони віддалялися не лише від академічного середовища, але й від більш широкого суспільства: вони комунікували один з одним на спеціальному жаргоні, який був незрозумілим для неспеціалістів. Крім того, у своєму намаганні очистити філософське дослідження, зробити його достатньо строгим, вони успішно маргіналізували альтернативні форми філософської роботи, на кшталт західноєвропейської філософії, яка зберігала тісний зв'язок із загальнозначимим соціальними/політичними проблемами і виходила з того, що інтерпретація є важливішою верифікації. Врешті, аналітичні філософи володіли значною чисельною перевагою та впливом, що дозволило створити нові учебні плани, в яких головне місце займало вивчення логіки, а історія філософії та іноземні мови виходили на другий план.

Але, не дивлячись на значні труднощі, положення почало змінюватися і філософи почали ставитися до спорту та іграм більш серйозно. Враховуючи запізнілий характер цих змін, не викликає подиву, що тон задавали філософські журнали, які симпатизували європейській філософії (*Philosophy Today / Man and World*). Визначний філософ Пол Вейс (Paul Weiss), пов'язаний з прагматичним рухом, написав важливу книгу “*Спорт: філософське дослідження*” (1969) [238]. Книга Вейса зустріла галасливий відклик всередині філософської спільноти. Сам факт того, що такий філософ з міжнародною репутацією, як Вейс, визначив спорт темою, що заслуговує його часу та таланту, не залишилось поза увагою його колег, навіть тих, які належали до табору аналітичної філософії.

Між тим, лише на початку 1970-х років філософія спорту змогла більш впевнено стати на ноги. Вирішальне значення в цьому процесі відводиться 1972 року, оскільки саме в цьому році спеціалісти в області дослідження спорту та філософії зібралися разом для створення “Філософської спільноти з дослідження спорту”, міжнародну наукову організацію, що покликана займатися філософською рефлексією спорту. В тому ж році Пол Вейс став її першим головою, а в 1974 році організація почала випускати “Журнал з філософії спорту”, який і досі залишається важливим науковим “посередником” в серйозному філософському та політологічному вивченні спорту.

Спробуємо тепер зробити концептуальний огляд філософії спорту для того, щоб в подальшому більш евристично розкрити взаємозв'язок спорту і політики. Тут необхідно зауважити, що не дивлячись на всю корисність історичних оглядів для окреслення напрямів інтелектуального розвитку предметів, як то філософія спорту, вони не дозволяють “пролити світло” на інтелектуальні проблеми, які відрізняють їх від інших. Тому необхідно напряму звернутися до основних питань та проблем філософії спорту. Варто наголосити на тому, що спроби відповіді на питання щодо визначення того, що ж таке філософія спорту, майже завжди залишалися неуспішними, як спроби дати

визначення власне філософії. Причина такого стану справ полягає в тому, що філософи більш схильні турбуватися про природу, масштаб та мету своєї інтелектуальної праці, ніж інші інтелектуальні працівники в своїх сферах діяльності, і саме тому вони більше схильні ставити під сумнів, ніж приймати запропоновані визначення філософії. Однак, такі протиріччя щодо визначення філософії не повинні нас турбувати, оскільки, не дивлячись на суперечки щодо поняття філософії, майже не викликає спротивів зміст питань, що їх ставлять філософи. Це означає, що найкращим способом пояснення того, що таке філософія спорту може слугувати, перш за все, звернення уваги до цих основних філософських питань, а вже потім розгляд їх наслідків для культурних та політичних практик.

З огляду на це, пропонується виділити три основні питання, на які відповідають філософи і які відповідають трьом основним галузям філософії. Перше питання – *“Що таке реальність?”* – належить метафізиці. Метафізичне дослідження може приймати одну з трьох форм в залежності від того, що розуміється під “реальністю” в цьому питанні. Реальність може означати природу і в цьому випадку вона іменується космологією; вона може означати духовний субстрат матеріального світу і в цьому випадку вона іменується теологією; врешті, вона може означати деякі риси людського буття і в цьому випадку іменується онтологією. Між тим, оскільки дослідженням природи майже цілком займаються природничі науки, а шляхи теології та філософії розійшлися, то дослідження реальності в філософії (як і політичній науці) головним чином стосується онтологічного питання, тобто вивчення буття.

Друге питання – *“Що таке знання?”* – належить до епістемології. Як і перше питання, це питання також може бути диференційоване на декілька питань. Так, епістемологи можуть ставити запитання щодо обґрунтованості знання і яким чином його можна відділити від простих вірувань. Крім того, вони можуть досліджувати, яким чином різні твердження щодо знання можуть поєднуватися одне з одним логічним образом. Врешті, вони можуть досліджувати засоби, за допомогою яких ми можемо отримувати знання про

речі та зв'язки знання з чуттєвим досвідом і/чи абстрактними поняттями, які повідомляють нас про світ насправді.

Третє - і останнє - глобальне питання, яке ставлять філософи: “*Що таке цінність?*”. Воно належить до аксеології і може бути поставлено у двох аспектах. Перш за все, ціннісними ми вважаємо судження про добро та зло, гідну та негідну поведінку. Такий тип постановки питання відомий як етичний, а суть етичного дослідження зводиться до розгляду того, як люди *повинні* ставитися одне до одного – в більш загальному вигляді – як люди *повинні ставитися до загального блага* (соціальна і політична етика). Визначена таким чином, етика являє собою наказуючу, а не описову форму дослідження, тобто таку, що розглядає питання про те, як люди повинні ставитися одне до одного (нормативна теорія), а не як вони в дійсності ставляться одне до одного. Між тим, ціннісними також можуть вважатися судження що мають відношення до естетичної цінності та значимості, що визнають певний артефакт чи дію витвором мистецтва. Такі питання розглядаються естетикою.

Виходячи з цих трьох питань спробуємо окреслити філософію спорту. Розпочнемо з метафізики спорту. Принциповим питанням тут є питання – що робить цю фізичну діяльність спортивною діяльністю, яка відрізняється від інших подібних діяльностей? Тобто, які є основні риси, що відрізняють спорт від інших форм фізичної діяльності, які також надають особливого значення активності людини? На нашу думку, це питання тісно пов'язане з двома іншими важливими питаннями: “Які відмінності можна провести між спортом та другими явищами, пов'язаними з людською діяльністю” і, нарешті, “які спільні риси можна віднайти між ними?”

Зауважимо, що основні дискусії в метафізичному дослідженні спорту стосувалися трьох областей. Перша область пов'язана зі своєрідним концептуальним аналізом, який використовували метафізики у своїх спробах дати визначення спорту. Критики, на кшталт *МакАлуна* (MacAloon) [184] виступали проти чітких та точних визначень, які намагались запропонувати такі філософи, оскільки в них упускались такі латентні історичні факти, які

впливають на наше культурне/політичне сприйняття спорту. Це, у свою чергу, викривляло остаточне розуміння того, чим є спорт насправді. На думку МакАлуна, така жага до визначеності та чіткості пояснює чому філософські визначення спорту майже повністю безпорадні, чому вони перетворюються в “мертві” абстаркції, що перешкоджають власне історичному/політичному розумінню значення спорту. Прихильники ж філософських визначень спорту [191, р. 3] вважають такі нападки карикатурою на той концептуальний аналіз спорту, який вони намагаються провести. Вони стверджують, що, не дивлячись на розмитість та нечіткість визначень історичних/політичних уявлень щодо спорту, такі історичні/політичні значення все ж необхідно виявляти та пояснювати, а не відкидати чи викривляти. Зауважимо, що більшість дискусій щодо спорту в культурі ведуться таким заплутаним та наповненим політичними смислами чином, що інколи доволі складно зрозуміти, про що взагалі йде мова. Між тим, пояснення цих заплутаних та нечітких моментів передбачає, перш за все, розгляд таких історичних зрушень в культурних/політичних уявленнях щодо спорту, а не жагу до неможливої чіткості.

Друга дискусійна область в концептуальному аналізі спорту пов’язана з визначенням відповідних культурних та політичних практик в формальних [230] чи контекстуальних [142; 180] термінах. Прихильники формалістських визначень спорту стверджують, що вияв цілей, значення та важливості культурних та політичних практик можливий за допомогою розгляду їх формальних правил. З цієї точки зору, зміст спортивної гри, дій та перемог повністю визначаються правилами цього виду спорту. Прихильники контекстуальних пояснень спорту, навпаки, стверджують, що спорт визначається і правилами, і етосом. Етос спорту пов’язаний з тими соціальними та політичними конвенціями, які визначають інтерпретацію спортивних правил та їх застосування в конкретних випадках. Контекстуалісти наполягають на тому, що необхідно враховувати такі соціальні/політичні конвенції у визначеннях спорту, адже саме ці конвенції, а не правила визначають суть та зміст спорту.

Третя і остання область протиріч в концептуальному аналізі спорту стосується однієї з особливостей пояснення спорту через визначення, а саме – особливого зв'язку між спортом та іграми. У своїй важливій статті “*Елементи спорту*” (1973) [230] Бернард С'ютс (Bernard Suits) стверджував, що основні елементи гри по суті, хоча і не повністю, тотожні основним елементам спорту. Він запропонував формулу: “*весь спорт – гра, але не всі ігри – спорт*”. Між тим, пізніше в статтях [229; 231] С'ютс відкоригував свою ранню точку зору, визнавши, що тільки деякі види спорту є іграми. Наприклад, він стверджував, що всі види спорту можна розділити на дві категорії: “атлетичні уявлення” (гімнастика, стрибки у воду, фрістайл) та “атлетичні ігри” (футбол, баскетбол, бейсбол). Він визначає атлетичні уявлення як практики, що орієнтовані на ідеали виконання, а не на правила, що обмежують можливі засоби. Власне, відсутність таких правил пояснює, на думку С'ютса, чому вони не є іграми і чому вони потребують не судді, що гарантує виконання правил, а суддів, що оцінюють артистичність виконання та ступінь відповідності ідеалу. Натомість, атлетичні ігри являють собою, визначені правилами гри, практики саме в тому сенсі, якими вони розумілися в ранній статті вченого: вони виключають певні корисні способи досягнення своїх цілей. Наявністю таких правил в цих видах спорту, на думку С'ютса, пояснюється необхідність присутності судді, який стежить за дотриманням встановленого порядку, а не суддів, що оцінюють естетику виконання. Ця трансформована версія відносин між іграми та спортом у Бернарда С'ютса спровокувала нищівну критику таких дослідників, як Кречмер [173] та Мейєр [191], які стверджували, що вірним було б якраз не перше визначення зв'язку між грою та спортом і що всі види спорту характеризуються ігровою складовою, оскільки вони мають правила, що обмежують можливі засоби.

З огляду на визначення взаємозв'язку спорту і гри, необхідно наголосити на цікавій думці відомого українського філософа спорту М. Ібрагімова, яку він окреслив у своїй статті “*Філософія спорту в контексті екзистенціальної антропології*” (2014) [30]. На думку вченого,

істоти

-
світ і себе в ньому. Ш.-Л. Монтеск'є вважав, що в людини можна відібрати все, окрім

ому

-
гостросюжетну драму свого
на проблема свободи вибору, що можна
перефразувати в спортивну проблему “гри за правилами” і “гри без правил”,
“бути чи мати” [30, с. 46].

Зауважимо, що

“

гри полягає в *довіл*

інтерпретації

-

істоти, що має “вписуватись” в
органічну гармонію світу, кот грає всіма барвами природ .
Тілесність спортсмена і є однією з них, си ого стверджує си
красу людського духу. Спортсмени кидають виклик богам, ставлячи себе на
рівень “гравців із вогнем”, а тому переможців піднімають

х матеріальними винагородами. Спортивна гра є однією з видів
со - , ситуативної гри, специ
ність ск палітрі
людського тіла” [30, с. 47]

В епістемологічному дослідженні спорту основне питання пов'язане з тим, як людина дізнається про такий вид людської діяльності як спорт. Коротше кажучи, чи повинна людина мати дійсне, діяльнісне переживання спорту, щоб говорити про його знання, чи таке знання можна отримати іншими, абстрактними та інтелектуальними засобами через осмислення досвіду самих спортсменів? З цим також пов'язане питання щодо організації знання, необхідного для спорту. Ця проблема є не психологічною, коли хтось (психологічно) готовий навчитися спортивним навичкам або стратегіям, а логічною. Вона підіймає питання про те, як різні форми знання про спорт можуть утворювати деяку не-антогоністичну послідовність.

Складно говорити про цю область філософії спорту, оскільки вона і досі дуже слабо досліджена – опосередкованим свідченням цього є відсутність будь-яких дискусій про неї. Таку відсутність літератури складно зрозуміти, враховуючи, що епістемологія є ключовою темою в сучасній філософії. В той же час, можна визначити принаймні два пояснення недостатньої розвинутості цієї області. Перше полягає в тому, що питання логічної організації і цілісності знання значною мірою розглядаються філософією знання, частково філософією фізичного виховання, області, яка на відміну від філософії спорту, завжди вважалася розділом філософії освіти. Таким чином, питання логічного обґрунтування теорії освіти/навчання вже давно перестали хвилювати філософів спорту. Друга причина того, що епістемологічні дослідження спорту, особливо ті, що стосуються знання про важливість занять спортом, опинилися не дуже успішними на відміну від інших видів філософського дослідження спорту, полягає в тому, що багато потенційних дослідників прийняли як *a priori* тезу Пола Зіффа (Paul Ziff), яку він висунув у праці “*A fine forehand*” (1974) [243], про те, що спорт не являє собою якої-небудь істотної епістемологічної проблеми. Між тим, якими б не були причини цього, той факт, що наукових праць в дусі Стіла (Steel) [227] та Кречмера [173], в яких прискіпливо аналізуються різновиди “мовчазного” знання та абстрактного мислення щодо спорту, і які знаходять феноменальну схожість між цими видами спортивного

знання та, скажімо, знання, притаманного науковим практикам, майже немає.

Етичне дослідження спорту, яке є одним з напрямів аксіологічного (ціннісного) дослідження, обертається навколо двох основних дискусійних питань. Перше питання стосується ставлення атлетів один до одного у спортивному середовищі. Друге питання стосується поведінки атлетів – індивідуальної і колективної – в намаганні до спортивних досягнень, точніше, того які форми поведінки співставні з благою (в моральному сенсі) спортивною практикою. Перше питання підіймає багато “підпитань” стосовно дій спортсменів: суперництва, порушень, гендерних проблем, і, врешті, проблем пов’язаних з використанням тварин в спорті. Друге питання стосується більш обмеженого кола проблем, пов’язаних із використанням у спорті фармацевтичних засобів, що впливають на спортивні показники, та відповідних моральних проблем.

Література щодо моральнісної складової спорту, на відміну від епістеміологічної, доволі розгалужена та стрімко зростає. В цьому корпусі літератури можна виділити декілька кластерів, у відповідності з двома наведеними нами вище питаннями. Перший кластер, що включає в себе праці Кітінга (Keating) [169], Арнольда (Arnold) [118], Фізїлла (Feezel) [149] та Діксона (Dixon) [144] стосується поведінки спортсменів. Серед усього іншого, він відповідає на питання про ціннісні чесноти та якості поведінки у відповідності до нормативної теорії. Другий кластер, що включає праці Пірсона (Pearson) [205], Делатре (Delattre) [143], Лімена (Leaman) [179], Фралеїя (Fraleigh) [151] та Гїланда (Hyland) [166], стосується змагального аспекту спорту та проблем порушень та обману. Особлива увага акцентується на моральному обґрунтуванні поняття змагальності: що робить певні види суперництва морально неприйнятними; що вважати порушенням; і як нам необхідно ставитися до порушень?

Третій кластер пов’язаний з гендерними проблемами в спорті. Цей корпус праць включає статті Інґліша (English) [147], Белліотті (Bellioti) [123], Янга (Young) [241], Месснера (Messner) [192], Френсіса (Francis) [152], Саймона

(Simon) [222] та Данкана (Duncan) [145], стосується двох основних тем. Перша має справу з питанням: яким чином ідентичності жінок, їх сприйняття себе як індивідуальних та соціальних істот конструюється та деконструюється в практиках, на кшталт спорту? Друга тема має справу з не менш складним питанням, а саме – як жінки домагаються рівних можливостей в спорті, коли у самому спорті переважають чоловіки і як впливають типові чоловічі риси на фізичну поведінку (агресія/наси́льство)?

Четвертий кластер статей, що включає таких авторів як Сінгер (Singer) [224], Рейган (Regan) [210], Кінг (King) [171] та Шерер (Scherer) [213], розглядають моральне значення тварин для оцінки морального значення спорту, який використовує їх як об'єкти спортивної експлуатації. У цьому відношенні виокремлюються три категорії видів спорту з використанням тварин: (1) види спорту, в яких люди використовують тварин в своїх спортивних цілях (кінний спорт, поло); (2) види спорту, в яких люди діють проти тварин, щоб продемонструвати свою спритність (полювання, рибальство, бої з биками); (3) види спорту, в яких тварини борються з іншими тваринами, вступаючи у сутичку (собачі перегони).

П'ятий і останній кластер статей стосується використання фармацевтичних засобів спортсменами для покращення своїх показників. Цей корпус праць, що включає статті Томпсона (Thompson) [232], Перрі (Perry) [206], Брауна (Brown) [132], Саймона (Simon) [223], Левіна (Lavin) [178] та Гарднера (Gardner) [154], розглядає три моральні проблеми, пов'язані з вказаним питанням. Перша проблема стосується латентних технічних імперативів та цінностей, що мотивують атлетів приймати фармацевтичні засоби, не дивлячись на очевидну психічну, психологічну та соціальну шкоду, що вони продукують. Друга проблема стосується моральної допустимості використання фармацевтичних засобів для покращення показників та спроб оголосити його поза законом чи взяти під контроль. І третя – і остання – проблема пов'язана з моральним обґрунтуванням тестів на використання допінгу, що переслідують профілактичні та карні цілі.

Дослідження естетичних ознак спорту, що виступають важливою складовою аксіологічних досліджень і які репрезентовані працями Капфера (Kupfer) [175], Корднера (Cordner) [137], Робертса (Roberts) [211] та Беста (Best) [126], стосуються двох основних питань. Перш за все, питання про те, чи потребує спорт естетичного сприйняття, тобто якісного розгляду своїх форм руху, грації та стилю, для адекватного розуміння і оцінки його сутності, а також питання про те, чому деякі види спорту можуть не лише вимагати естетичного розгляду, але вважатися справжнім мистецтвом. Проблема тут полягає не лише в тому варто чи ні займатися розглядом естетичних ознак спорту, скільки в тому – чи є в спорті усвідомлене устремління до продукування естетичного враження і наскільки йому вдається досягнути такої мети. Адже, не дивлячись на існування в світі багатоманітності об'єктів, які заслуговують естетичного розгляду, можемо констатувати, що лише певний вид цих об'єктів вважаються витворами мистецтва. Питання, таким чином, полягає в тому, куди необхідно відносити спорт – до останньої, більш вузько визначеної категорії продуктів людської діяльності чи до першої, більш широкої категорії об'єктів.

Е. Горн (E. Gorn) та М. Оріард (M. Oriard) у своїй праці *“Беручи спорт серйозно до уваги”* (1995) пишуть: “дослідження спорту можуть нам допомогти зрозуміти основні проблеми досліджень культури, суспільства і політики”, але при цьому додають: тільки лише у нас вийде провести таке дослідження [155, р. 52].

Ще одним важливим питанням в межах філософії спорту виступає система. Це питання активно було досліджено в статті вітчизняного вченого В. Білогур *“Спорт як знаково-символічна і комунікативна система в контексті соціогуманітарного знання”* (2013) [11]. На думку української дослідниці,

х наук

-

-

, СТИЛЮ

поведінки і образу

-

виступити причиною глобальних змін у сучасних комунікативних процесах” [11, с. 33].

но-

С

, пов’язаних зі спортом, як склалася масштабна індустрія виробництва товарів і послуг. Спорт як символічно-знакова

ого життя, виступає соціалізуючим та інкультурним фактором, в основі якого розвиваються окремі предметні поля для дослідження феномена спорту у різних наукових сферах (політичній науці зокрема). Все більш очевидною стає орієнтація на розширення спектру аналізу спорту як соціокультурного явища, вивчення соціокультурних детермінант, які істотно впливають на структурні, смислові, змістовні, функціональні, аксіологічні хара

ого “ ”

ого функціонування у системі сучасних соціальних і культурних інститутів [10].

- -

ого як діял

розробив систему емпіричних показників “виявлення” - ованих характеристик спорту у рамках більш загального простору “тілесних форм поведінки”. Зокрема, характер видів спорту, до яких мають переваги ті чи інші

групи населення, розглядається як о

розглядалися уявлення
про комунікативну природу суспільства, про Lebenswelt
, про конституювання життє

сучасного
над ціннісно-
раціональним світом, де головними інструментами є гроші і влада [72; 73].

На думку В. Білогур, “...аналіз символічних, смислових, аксіологічних характеристик даного феномена перед

-

к , культурними кодами тощо” [11, с

розвиток міжкультурних комунікац

культури, безпрецедентне зростання впливу ЗМІ на с

.

Однією з важливих складових розвитку сучасного соціок

но продуктивною для даного вектору
політологічного аналізу простору спорту виявилася концепція “символічного капіталу”

у собі самому

практики як відносно автономні простори [12]. *Поле взаємозв'язку спорту і політики* в цій дисертації розуміється саме в контексті політичного/соціального поля П'єра Бурдьє. За французьким дослідником, поле – це специфічна система об'єктивних зв'язків між різноманітними позиціями, що знаходяться в альянсі чи конфлікті, в конкуренції чи кооперації, і які свідомо соціально конструюються. Таким чином, “поле є місцем сил, всередині якого агенти займають позиції, що статично визначають їх погляди на це поле та їх практики, що спрямовані на збереження чи на видозміну структури силових відносин, що продукують це поле” [13]. За Бурдьє *поле політики* являє собою деяку специфічну гру, під час якої формуються специфічні ставки. Загалом, варто відзначити, що однією з переваг поля виступає здатність до проведення раціональних (контрольованих) аналогій. Це дозволяє нам використовувати в роботі поле взаємозв'язку спорту і політики, адже ці два інститути характеризуються ігровою природою.

но зростає кількість філософських наукових досліджень, де розглядають спор

, вирішує важливі соціальні та інституціональні завдання” [12

но розширюється та характеризується соціальною багатофункціональністю. Варто, однак, наголосити на тому, що дослідження інституту спорту в межах вітчизняної політичної науки майже не відбуваються. Поодинокі наукові сюжети, що тематизують проблему взаємозв'язку спорту і політики можна віднайти в соціології політики у таких вчених як А.В. Зінюк [28], О.М. Кириленко [37], В.І. Лукашук [52]. Відтак, комплексне дослідження взаємозв'язку спорту і політики, розкриття його особливостей та екстраполяція на сучасний

український політичний процес видається вкрай актуальним науковим завданням політичної теорії та практики.

Зауважимо, що такий д

ого думку, “відіграє людська спрямованість спорту, яка реалізується через соціокультурну, символічну, інтегративну, генерал

, а соціалістично-демократично зорієнтованості” [7

форми соціуму, являє собою кул змагальності людини [7, с.15].

Таким чином, розглянувши ключові проблеми та питання філософії спорту, спробуємо окреслити історію становлення спорту як такого. Основний акцент при цьому аналізі зробимо на питання поступової політизації спорту.

Починаючи з середини ХІХ

частини соціального організму, є відповідна соціальна потреба. Інститути покликані організувати с

ого сутність неможливо звести до сум

Враховуючи це, можна стверджувати, що остаточно спорт набув рис соціаль

:

(функція

мобільності і т.

д.);

2) має розвинену інфраструктуру та матеріальну базу (стадіони, спортивні зали, клуби, оздоровчі центри і т.д.);

них кадри

культури).

При вирішенні мет

політології спорту виникає ряд принципових питань, пов'язаних із визначенням ключових наукових по

спорт. Переважна кількість

авторів розглядають “спорт” у двох значеннях: у вузькому – як змагальну діяльність і пов'язані з нею види активності; та у широкому – як багатофункціональне суспільне явище.

– вищих спортивних результатів. Варто наголосити на тому,

На думку дослідниці Л. Лютої, яка захистила дисертаційне дослідження в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка – “Інституціоналізація спорту: динаміка структурних змін” (2008), - “

від

добування матеріальних благ, необхідних

основи фізичних

ВП

активності та діяв принцип змагальності” [54, с. 5].

сфери, причому форми організованості (гра,

змагальність). Давнього

досконалості.

етап становлення спорту як соціального

тощо).

Для цілей нашого дисертаційного дослідження необхідно більш докладно зупинитися на історії спорту в античній Греції, адже вона безпосередньо пов'язана з політичним простором та організацією влади стародавніх античних міст-полісів. В своїй статті “*Античний спорт як атрибут дозвілля (Стародавня Греція)*” (2011) львівський дослідник Олександр Беднарський пише: “Поліс

життєви

склалися п

етап розвитку

культури” [8, с. 102].

-

спосіб вперше

відкривав для себе, осмислював і намагався збагнути проблему вільног
 фактично ставав визначальною
 умовою існування “дозвілля” (schole), людина античного світу вперше
 отримувала індивідуальну можливість для того, щоб ним розпоряджатися, чи то
 для інтелектуальних занять, чи для

, як висловився Є.

куль природними
 нахилами і духовними інтересами” [94, с. 109].

практично окреслював особливості та навіть і спосіб
 поведінк -

уклад суспільного, політичного, духовного та культурного життя
 грека в античності реально г ому достатньо високі та сприятливі
 умови для використання цього вільного часу і для створення дозвілля, яке
 давало змогу особистості вільно розпоряджатися цим часом і відповідно
 вибудовувати влас простір.

-

індивід

те, що поліс, держава реально стимулювала ці заняття і
 спорт ставав справою державною” [8, с. 103].

Варто наголосити також на тому, що, в
 полісу, спорт у

формування, на піднесення освітнього, культурного рівня. Річ у тім, що “сп

озне заняття, що тісно пов’язане з гігієною і медициною, і тією самою мірою – з естетикою та етикою” [59] факт, що використання вільного часу і організації

культури, яке різнилося якісно від сільського і головню - відкривало ширші можливості для активних занять спортом, фізичною культурою.

людські потреби - як фізичні, так статус людини і громадянина поліса. Завдяки цьому людина входила у сферу суспільного життя, встановлювала міжособистісні контакти, гарантувалась соціокультурна діяльність у час дозв -

ного процесу свого полісу, свого середовища, що розвивало взагалі соціальну і культурну активність людини. До речі, у цьому ж плані проходив і подальши

поведінки.

“сфера естетичного становила живу, органічну єдність зі сферою етичною.

kalokagathia, що відображає ідеал людини класично культури” [36, с. 37].

Врешті-решт, О. Беднарський робить наступний висновок: “но вписувалися у сферу міського життя грека, адже у містах-полісах існували відповідні матеріальні об’єкти чи

спортивні споруди,

, і палестри та чимало інших споруд. Усі вони активно функціонували і забезпечували сферу тогочасного культурного життя громадян міста, сферу відпо

“ЖИТТЄВИ

спортивного життя практично у кожному полісі. П

реа ” [8, с.105].

змагальності з життя суспільства. Увесь період середньовіччя і раннього просвітництва характеризується п

ною формою змагальності, яка існувала у IX–XIV ст. були рицарські турніри. Спорт як масове соціальне явище не існував.

багатофункціональне явище, яке ми називаємо сучасним спортом

омі нам форми організувалися наприкінці XIX ст.

няття суспільною свідомістю

Жан-Жака Руссо про природну та вільну людину.

Від перших кроків розвитку сучасного спорту в ньому виникають та розмежовуються два протилежних напрями: спорт “джентльменів” спорт.

форми стає отримання прибутків. Одночасно спорт отримує суспільне визнання – держава починає рекламувати заняття спортом. Ця популяризація стосується передусім масового рівня, серед проявів можна назвати катання на ковзанах і т. д. У спорті знову активізують розважальну складову, але тепер він

на цьому етапі ми можемо назвати суспільне визнання спорту.

з особою

барона

П. де Кубертена. Перші кроки відносно наповнення спорту новим змістом почалися ще у кінці XIX ст. і реальне втілення вони отримали під час проведенн

досконалості, гри та змагальності.

Перша половина XX-го століття ознаменована двома пр

культури та спорту.

Початок 70-х - кінець 80-х рр. XX-го століття чіт

вищим досягненням. Таким

чином, відбулося взаємне п
них форм спорту.
Вони лише виникали окремо, а на сьогодні постають як єдине явище.

-
-
ських Ігор, визначними рисами яких стали масовість
(попул

пр
на
ротація.

-
же нічого

більш значних змін.
Необхідно підкреслити, що

ні явища, що характеризуються як частковим збігом, так і велик

кіль

і
ні форми підготовки
до змагань); використання спорту у політичних та ідеологічних цілях.

Незважаючи на той факт, що спорт активно розглядався як соціальний феномен в кінці 20-пр. ХХ століття, втім до початку Олімпійських ігор в Берліні в 1936 році він поступово нарощував свій політичний потенціал. Аристократія розпочала регулярно займатися спортом задля власного задоволення. Такий спорт назвали аматорським, виходячи з того, що аматор - це той, хто бере участь у будь-якому виді діяльності виключно заради задоволення та розваги. Згідно з установленими ними правилами аристократи не допускали до змагань тих, хто міг мати помітну перевагу в силі і майстерності, обумовленими їхньою професією, - тобто робітників. Відповідно, спорт, яким займалися робітники, здобув статус професійного. Поступово протиріччя між аматорським і професійним спортом почали зникати, проте з'явилася нова відмінність - грошова винагорода. Між тим, концепція аматорського спорту навпаки, розглядає спорт як основне джерело заробітку спортсмена.

У міжнародному спорті дефініція спортсмена-аматора зафіксована в Олімпійській Хартії Міжнародного Олімпійського комітету. МОК - це міжнародна неурядова організація, що очолює міжнародний спортивний рух. Комітет до 1988 р. забороняв професійним спортсменам брати участь в Олімпійських іграх. Наразі МОК допускає участь в Олімпійських іграх спортсменів-професіоналів.

Поряд з тим в Олімпійській Хартії досі відсутнє визначення професійного спортсмена. Правове регулювання професійного спорту здійснюється поза МОК.

В сучасній Україні "спортсмен-професіонал" - спортсмен, для якого заняття спортом є основним видом діяльності та який отримує у відповідності до контракту заробітну платню та іншу грошову винагороду за підготовку до спортивних змагань та участь у них.

Окрім комерційної і соціальної складових, функціональне "втілення державної зацікавленості у спорті може привести до широкої політичної перспективи" [74; 76], поліпшення стану здоров'я людей, відволікання молоді

від згубного впливу вулиці, підвищення добробуту найбільш спортивно обдарованих з них.

Спорт першопочатково виконував функції регулювання конфліктів та інституціоналізації, використовувався як “засіб вирішення індивідуальних і групових конфліктів, що традиційно виникали всередині родоплемінної спільноти” [75] (ініціація - переведення молоді у категорію дорослих; вибір вождя). Пізніше, коли люди усвідомили, що психофізичні та інтелектуальні можливості індивіда (від них головним чином залежить перемога у мирному змаганні) піддаються тренуванню, виникло явище, що сьогодні називається спортом. Це був період активного застосування спорту як способу підготовки молоді до життя (праця, військова справа та інші види діяльності). Таку категорію спорту по праву можна назвати народною. “Її відголоси в сучасному суспільстві збереглися в культурі більшості народів у вигляді так званих національних спортивних змагань” [78].

Одна з важливих особливостей спорту – це високий інтерес глядачів, що зростає з підвищенням майстерності спортсменів. Видовищність супроводжує процес спортивного змагання тому, що вона відповідає найважливішій соціальній потребі. Цю потребу сьогодні називають самоствердженням, самовираженням або потребою в оцінюванні оточуючими людьми. Саме вона зробила присутність глядачів бажаною для тих, хто бере участь у змаганнях. З іншого боку, емоційна насиченість, неповторність і непередбачуваність перебігу і підсумків спортивних змагань та ігор, як магніт, притягує вболівальників на арені спортивної боротьби. Ця обставина дала потужний поштовх розвитку спорту, оскільки виявилось, що серед людей є індивіди, що володіють неабиякими психофізичними та інтелектуальними здібностями, а конкуренція між ними стимулює їхнє подальше вдосконалення. Так виникла нова діяльність, що стала називатися спортивною, учасники якої цілковито присвячували себе тренуванням заради здобуття перемоги у змаганнях. Будь-яка діяльність вимагає професіоналізму, а той, у свою чергу, морального і матеріального

стимулювання. Оскільки “спорт стає діяльністю тільки на певному рівні спортивної майстерності” [79] і створює рекорди (перемоги), які мають суто духовну цінність, слід розібратися в ще одній непростій особливості цього явища. Характер будь-якої діяльності, насамперед, залежить від культурно-історичних та економіко-політичних умов того суспільства, у якому вона розвивається. Спортивна діяльність вже в стародавні часи стала формуватися у двох різних напрямках. *Перший* базувався на видовищній привабливості спортивного змагання.

Зовсім інший розвиток, який, до речі, не завдав шкоди видовищності, отримала “теорія спортивної діяльності, заснована на використанні миротворчих політичних можливостей спорту” [80]. Ця роль спорту була висока в Стародавній Греції, де під час проведення олімпійських ігор оголошували загальне перемир’я та припинялася війна.

Концепція професійного спорту містить у собі питання морального та матеріального стимулювання професійних спортсменів. У першому напрямку, орієнтованому лише на видовищність, основний акцент робився на матеріальній винагороді спортсмена. У другому, основне моральне (національна гордість та гідність) і матеріальне заохочення чемпіони отримували при поверненні додому.

У сучасній Україні концепція професійного спорту визнає (передбачає) професіоналізм лише в комерційному спорті. Більше того, до 1992 року Олімпійська Хартія сприяла тому, аби учасниками ігор, як правило, ставали приховані професіонали, оскільки їх захоплення спортом не вважалося професійною та оплачуваною діяльністю. Питання ще більше ускладнилося у 1992 році, коли з Олімпійської Хартії виключили поняття “аматор” і “професіонал” [83] і допустили на ігри практично всіх охочих.

Навколо олімпійських ігор виник особливий рух, який, незважаючи на серйозні помилки своїх керівників, поки ще не втратив миротворчих

можливостей. Йому бракує лише правової основи і динамізму при поєднанні власних миротворчих зусиль із зусиллями держав, що входять до складу ООН.

Комерційний спорт в сучасному суспільстві також вийшов на новий рівень розвитку. Він, завдяки популярності низки видів змагань серед населення і потребі виробників у рекламі своїх товарів і послуг, фактично став каталізатором економіки. Це дозволило поєднати глядацький інтерес до спортивного результату (рекорду) із суто виробничо-економічними завданнями.

Перед представники некомерційного спорту вищих результатів є вибір: або потрапити в програму олімпійських ігор і стати учасниками реалізації миротворчої функції з повноцінною державною фінансовою підтримкою, або настільки підвищити популярність свого виду спорту, щоб, потрапивши у комерційний підтип, пов'язаний з наданням видовищних послуг, “отримувати фінансування не від випадкових спонсорів, а від ринкових відносин загалом” [85].

У сучасному соціумі народний спорт зазнав відчутних змін, пов'язаних із охопленням широких верств населення. Відобразилось це не лише в різноманітті назв (масовий, прикладний, спорт інвалідів тощо), але і в управлінні ним різними відомствами (освіта, фізична культура, силові структури тощо). Незважаючи на таке різноманіття “такий тип спорту покликаний долучити людей незалежно від віку, соціального положення та медичного статусу до занять улюбленими видами фізичних вправ для збереження та покращення здоров'я, більш повноцінної діяльності і додання різнобарвності життю” [84]. Слід відзначити, що найбільш точним для цього типу є назва “спорт для всіх”.

У контексті існуючої парадигми громадські спортивні організації являють собою насамперед сукупність осіб, що здійснюють організаційні функції на “громадських засадах” [86]. Їм властиві наступні ознаки: (1) самостійність мети та завдань; (2) організаційна єдність і внутрішня відособленість; (3) правоздатність і дієздатність органів; (4) право приймати

управлінські рішення та реалізовувати свої права в повсякденній соціально-культурній діяльності.

Неурядові спортивні об'єднання, до роботи яких варто долучатися і вітчизняним національним олімпійським федераціям, можна класифікувати за професійною приналежністю, тобто за видами спорту та за географічною ознакою, тобто всесвітні та регіональні. Також неурядові спортивні об'єднання можуть бути класифіковані за термінами їх діяльності на тимчасові та постійні. До категорії тимчасових належать міжнародні конгреси, симпозіуми, конференції. До постійних - спортивні неурядові об'єднання, як наприклад Генеральна Асоціація міжнародних спортивних федерацій. Тому членами неурядових спортивних об'єднань виступають національні та міжнародні спортивні організації, а також окремі особи. Крім того, існують неурядові спортивні об'єднання загального характеру, діяльність яких дуже різноманітна, наприклад, Міжнародна Рада фізичного виховання і спорту; спеціальні - за видами спорту (міжнародні спортивні федерації); за галузями знань і діяльності, наприклад, Асоціація спортивної преси; професійною ознакою, наприклад, Європейська федерація психології спорту і фізичної діяльності; за релігійною, наприклад, Міжнародний католицький союз фізичного виховання і спорту.

У зв'язку з цим цілком зрозумілою є необхідність посилити свій вплив у міжнародних спортивних федераціях. Міжнародні спортивні об'єднання - це неурядові інститути, що складаються з національних спортивних федерацій та інших об'єднань, є добровільними союзами осіб, що займаються спортом, фізичною, педагогічною і олімпійською освітою для задоволення власних потреб, захисту прав та інтересів на основі статутних документів. У зв'язку з цим можна прогнозувати зростання економічної активності спортивних федерацій в період підготовки і проведення Олімпійських ігор.

Відзначимо, що на сьогодні далеко не всі національні спортивні федерації входять до складу або мають тісні робочі контакти зі своїми міжнародними

колегами. Така ізоляціоністська позиція негативно впливає на упередженість суддівства на міжнародних змаганнях, на те, що до звернень фахівців, наприклад, щодо антидопінгових перевірок, не ставляться з належною повагою на міжнародному спортивному рівні. Зрештою, як показує політична теорія, становище на міжнародній спортивній арені віддзеркалює стан держави в системі глобальних політичних відносин.

Спортивна сфера в сучасній світ-системі перестала бути просто змагальною фізичною культурою. Завдяки спорту, укладаються міжнародні угоди, знаходяться дотичні точки співпраці у спорті між державами.

Ц. Ямпольська і Р.Манд вважають, що “якщо виявити предмет таких угод і вважати його вихідним положенням, як того потребує методологічно правильний підхід, то виявиться, що ці угоди є суто адміністративно-правовими, так як їх предметом виступають управлінські відносини, а на цій підставі угоди є договорами в юридичному сенсі” [58]. Слід відзначити, що умови і порядок укладених угод, у тому числі, тих, що стосуються міжнародного спортивного руху, обов’язки і відповідальність сторін, інші юридичні моменти необхідно регламентувати і закріплювати спеціальним правовим актом.

Варто наголосити на тому, що наукові положення щодо взаємозв’язку спорту і політики є особливо важливими в царині політичних наук. По-перше, політичні відносини – це одна з основних форм і один з ключових аспектів функціонування соціальної системи. По-друге, питання щодо взаємовідносин спорту і політики виступає доволі складним та дискусійним. По-третє, сама ця проблема доволі часто не лише в теоретичному, але й в практичному плані виступає перед політологічною спільнотою – наприклад, у зв’язку із необхідністю прийняти рішення щодо участі/відмові від участі в глобальних спортивних подіях через які-небудь політичні мотиви. З огляду на це, можна навести приклад щодо дискусій про участь/неучасть в Олімпійських іграх в Москві (1980) та в Лос-Анджелесі (1984), основним лейтмотивом яких були питання щодо *приналежності спорту до сфери політики, які відносини*

існують між спортом і політикою, наскільки спорт вільний та може протистояти тим вимогам, що йому висуває політика. Саме від відповідей на ці питання залежала доля участі держав в Олімпійських іграх.

При дослідженні значимих для політичних теоретиків положень взаємозв'язку спорту і політики варто згадати праці В.І. Столярова та А.В. Хлопкова [96; 109]. Зауважимо, що питання про взаємозв'язок спорту і політики викликає багато дискусій та існує розмаїття думок з цього приводу, які знаходяться переважно між двома точками екстремума:

(1) вважають, що спорт не має нічого спільного з політикою (*“спорт поза політикою”*), а будь-який його зв'язок з політикою розглядається як викривлення іманентної природи спорту;

(2) спорт виступає *наскрізь політичним*.

При обґрунтуванні положення *“спорт поза політикою”*, як правило, вказують на внутрішню цілісність спорту, адже людина реалізує в спорті своє природне та гуманістичне начало, яке політика, втручаючись в спорт та порушуючи його автономність, нищівно викривляє. Така аргументація на захист тези *“спорт поза політикою”* використовувалась при обговоренні питання боротьби з апартеїдом в спорті. З 1966 року основний тягар цієї боротьби взяла на себе Вища рада африканського спорту, яка досягла виключення ПАР із олімпійського руху. В 1971 році Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію із закликом до всіх спортивних союзів та організацій боротися з расовою сегрегацією. Однак, проти включення спортивних організацій в цю боротьбу з апартеїдом було висунуто наступний аргумент: якщо ми погодимося на використання спорту як інструменту вирішення неспортивних (в даному випадку *політичних!*), то буде створено прецедент, який в подальшому неможливо буде ігнорувати.

Теза *“спорт поза політикою”* піддається нищівній критиці з боку багатьох вчених та громадських діячів, які при цьому наводять багатоманітні факти використання спорту в політичних цілях, впливу спорту на політику і т.д.

В процесі цієї критики інколи не лише визнається взаємозв'язок спорту і політики, але й сама *спортивна діяльність розглядається як політична*.

Варто наголосити також на тому, що неоднозначними є й оцінки зв'язку спорту і політики. Інколи його оцінюють позитивно, а інколи – негативно. При обґрунтуванні *негативної* оцінки посиляються на факти використання спорту в вузькокорисливих політичних цілях, для розпалювання націоналізму, шовінізму і т.д. Позитивну оцінку, як правило, обґрунтовують посиленням на важливу роль спорту в процесі легітимації політичного режиму всередині держави та укріпленні її зовнішньо-політичної діяльності.

Вказані нами вище суперечності щодо питання взаємозв'язку спорту і політики багато в чому спровоковані *помилковою методологією*. Основна її особливість – відсутність багатоаспектності розгляду та комплексного підходу, що його вимагає діалектичний метод дослідження. Справа в тім, що спорадично з контексту вибиваються окремі аспекти проблеми, які при цьому доволі часто змішуються, недостатньо чітко відрізняючись одна від одної.

На нашу думку, з метою уникнення цих помилок при обговоренні проблеми взаємозв'язку спорту і політики важливо враховувати всі багатоманітні факти, що характеризують цей зв'язок, а також виокремити та диференціювати різні аспекти цієї проблеми: чи виступає спортивна діяльність політичною?; чи існує взаємозв'язок спорту і політики?; яким є характер та форми цього взаємозв'язку?; чи впливає об'єктивно (стихійно) спорт на політику?; чи використовуються свідомо спортивні контакти в політичних цілях і в яких саме?; чи повинен спорт використовуватися в цих цілях і для чого конкретно?; чи повинні спортсмени та тренери залишатися аполітичними?

Важливе значення відіграє понятійно-категоріальний апарат, що застосовується при обговоренні цих питань, особливо поняття “спорт” і “політика”. Зауважимо, що вищевикладене уможливіло правильно підійти до розуміння різноманітних аспектів взаємозв'язку спорту і політики. Говорячи про взаємозв'язок спорту і політики варто наголосити на тому, що безпосередньо пов'язані зі спортом цілі, завдання, цінності, правила

спортивних змагань, особливості техніки і тактики тих чи інших видів спорту, закономірності тренувального процесу не є *політичними*. В цьому сенсі не існує “капіталістичного” чи “соціалістичного” спорту. Як відзначає німецький політолог К. Кроков “німецького”, “капіталістичного” чи “соціалістичного” стрибка в довжину (так само як не існує “німецької” фізики), а є лише просто спортивний стрибок. Стрибок століття Боба Бімона в Мехіко в 1968 році не є свідченням ані на користь США, ані проти них, нічого не говорить щодо дискримінації чи рівноправності “кольорових” в США [174, S. 31]. Таким чином, сам по собі спорт виступає *відносно незалежним від політики* соціальним явищем.

Спортивні організації (в тому числі олімпійські) не є політичними організаціями. Вони об’єднують людей, які розділяють різні ідейні позиції та політичні погляди. Звичайно, вони можуть і повинні займатися політичними проблемами, але лише *тією мірою, якою ці проблеми стосуються безпосередньо спорту та олімпійського руху, їх цілей, завдань, ідеалів та цінностей, умов їх успішної реалізації*. Ці організації повинні активно брати участь в боротьбі за збереження та укріплення миру, проти расизму, націоналізму, шовінізму, релігійної нетерпимості, оскільки спорт та особливо олімпійський рух можуть успішно розвиватися та вирішувати свої завдання лише в мирних умовах, за відсутності якої-небудь расової/релігійної дискримінації. “МОК не має потреби вступати в політичні дискусії чи політичні угоди з ким-небудь з питань, які виходять за межі його політичної позиції; але якщо які-небудь політичні питання є дотичними до олімпійського руху, МОК не може залишатися осторонь та повинен рішуче діяти, виходячи із принципів, що складають сутність руху та зафіксовані в його статуті” [95, с. 30].

Про необхідність саме такого підходу спортивних організацій до участі у вирішенні політичних питань пише Дж. Перрі (Jim Parry) в праці “Olympism at the Beginning and at the End of the 20th Century: Immutable Values and Principles and Outdated Factors” (1989): “Розглянемо приклад ПАР. Відомо, що в цій державі існує расова дискримінація. Якщо ви проти, то ви повинні протистояти.

До честі МОК саме так він вчинив. Але він не заявив, що йому не подобається ваша політика, а людей, чия політика нам не подобається, ми не допускаємо до Ігор. Замість цього було постульовано наступне: неможливо займатися спортом з людьми, які роблять це неправильно, оскільки не дотримується рівність можливостей” [202, р. 10]. Такий підхід до розуміння цілей та завдань спортивного руху отримав назву “*політичної автономії спортивного руху*” [159].

Зауважимо, що має місце не лише відносна незалежність спорту від політики, але й їх тісний взаємозв’язок. Якщо при обговоренні питання взаємозв’язку спорту і політики обмежуватися розглядом правил спортивних змагань, особливостей техніки і тактики, закономірностей тренувального процесу, то складеться ілюзія повної автономності, абсолютної незалежності спорту від політики та від соціальних умов взагалі. Однак, відзначимо, що така ілюзія зникає, якщо лише взяти до уваги інші важливі особливості спорту, перш за все систему організації та соціально-політичних функцій, його використання в тій чи іншій соціальній/політичній системі. За такого підходу чітко простежується взаємозв’язок спорту і політики, що знаходить свій вияв в таких положеннях:

- неодноразове використання спорту в політичних цілях, а також багатоманітні інциденти в спорті, що були політично забарвлені;
- істотна залежність організації спортивного руху від державної політики та ідеології;
- безпосередня участь держави в організації та фінансуванні Олімпійських ігор та інших глобальних спортивних подій, а також в процесі підготовки спортсменів;
- той факт, що спортсмени, приносячи своїй державі перемоги в міжнародних змаганнях, виконують не лише спортивну, а й державницьку місію, оскільки сприяють укріпленню державного престижу, демонструють національні можливості шляхом побудови дієвого бренду країни/території.

Таким чином, незалежність спорту від політики не є *абсолютною*, а

виступає, радше, *відносною*: за певних умов та в силу конкретних причин і форм має місце *взаємозв'язок спорту і політики*.

Цей взаємозв'язок є характерним для всіх видів та різновидів спорту. В деяких з них він знаходить свій прояв найбільш яскраво. Із видів спорту до числа таких необхідно, перш за все, відзначити футбол, який доволі часто оцінюється як “головний політичний спорт XX століття” [100]. Що ж до різновидів спорту, то найбільш яскраво зв'язок спорту і політики знаходить свій вияв в спорті вищих досягнень, а особливо в тій його формі, в якій він виступає в олімпійському русі.

На нашу думку, для спеціалістів політологів особливо важливо враховувати різноманітні *форми* взаємозв'язку спорту і політики. Спробуємо більш докладно їх окреслити:

1. *Використання спорту, особливо Олімпійських ігор, в політичних цілях.*

П. Сепянен вказує на три основні форми використання Олімпійських ігор та олімпійської системи як інструменту політики:

- інтеграція олімпійських спортсменів до пропагандистських кампаній держав та політій/політичних систем;
- використання Олімпійських ігор як інструменту для прояву негативного ставлення до іншої державної/політичної системи шляхом бойкотів та протестів;
- прямий політичний тиск на прийняття рішень МОК і Національними олімпійськими комітетами [217].

Британські політичні теоретики Джон Лой (Loy John W.) Баррі МакФерсон (McPherson Barry D.) та Джеральд Кеньон (Kenyon Gerald) у своїй фундаментальній праці “Sport and social systems” (1978) [168] виділяють більш широке коло цілей “втручання” політики в спорт. На думку дослідників, такими цілями виступають:

- підняття міжнародного престижу шляхом завоювання спортсменами на чемпіонатах медалей, які символізують собою національну могутність;
- використання спортивних успіхів для пропаганди цієї держави серед її

населення (легітимація режиму) та в світовій політичній системі;

- розвиток та вдосконалення структури спорту в державі;
- встановлення суспільного контролю над певними видами спорту (бокс, хокей);
- застосування санкцій проти інших держав і народів, що проводять небажану національну політику (наприклад, апартеїд в ПАР);
- воєнна підготовка громадян;
- досягнення політиками власних цілей;
- підвищення громадянської єдності, політичного усвідомлення нації;
- агрегація та артикуляція інтересів невеликої соціальної групи (наприклад, “Чорної Сили” на Олімпійських Іграх в Мехіко в 1968 році);
- спроба демократизувати спорт, знищуючи етнічні, економічні та расові бар’єри для тих, хто залучений до спорту;
- посилення соціальної диференціації в спорті (наприклад, апартеїд в ПАР) [168, р. 288-289].

Як відзначає В.І. Столяров, за всієї багатоманітності форм, напрямів та причин використання спорту політичними акторами можна виділити дві їх основні орієнтації: (1) *антигуманну*, що протирічить гуманістичним ідеалам та цінностям; (2) *гуманістичну* (пов’язану із реалізацією в спорті та за допомогою спорту гуманістичних ідеалів та цінностей) [96]. Яскравим прикладом антигуманних політичних цілей може слугувати пропаганда ідей націоналізму/шовінізму. Зауважимо, що одна з найважливіших форм політичного використання спорту гуманістичного спрямування – це його використання для ствердження мирного співіснування глобальних політичних акторів, укріплення дружби між ними, їх культурна співпраця, подолання націоналістичних настанов, покращення політичних відносин між державами та народами. Тому доволі помилково, як це часто постулюється, лише негативно оцінювати використання спорту в політичних цілях, упускаючи вказані форми його позитивного використання у відповідних цілях.

Варто наголосити також на тому, що предметом багатьох дискусій

виступає питання щодо можливості уникнення політики на спорт, а особливо – олімпійський рух. З метою понизити “політизацію” цього руху було внесено багато пропозицій:

- проводити олімпійські змагання одразу в декількох державах;
- довірити організацію Олімпійських ігор не окремому місту, не одній державі, а цілому географічному кластеру;
- проводити Олімпійські ігри у вигляді організованих змагань по різних видам спорту в різних державах;
- проводити Олімпійські ігри в якомусь постійному місці (наприклад, в Швейцарії/Греції).

Гостру дискусію викликала і продовжує викликати пропозиція *відмовитися від національних прапорів та гімнів*, а також підрахунку медалей та очок під час проведення Олімпійських ігор. Вперше з цією пропозицією виступив віце-президент МОК (1970-1974) Жан де Мон. За скасування національних прапорів та гімнів, а також підрахунку медалей та очок на Олімпійських іграх виступав і президент МОК з 1952 по 1972 рр. Е. Брендедж та президент МОК з 1972 по 1980 рр. М. Кілланін.

Відзначимо, що вносилися і інші пропозиції. Однак жодна з них не була прийнята. В перспективі навряд чи можливо очікувати яких-небудь істотних змін, оскільки олімпійський рух, як і рух міжнародний, не може не піддаватися впливу з боку процесів, що мають місце в сучасній світ-системі.

2. *Спорт як сфера діяльності акторів політики. Спортивна політика.* В документах і матеріалах ООН, Ради Європи, державних актах ряду держав світу та в багатьох наукових працях доволі активно застосовується поняття “спортивна політика”. Це поняття необхідно розгляду поряд з такими поняттями як “технічна політика”, “економічна політика”, “культурна політика” і т.д. При застосуванні цих понять виходять з того, що існують різноманітні сфери суспільного життя, кожна з яких виконує певні функції, вирішує певні завдання. Пов’язану з ними діяльність тих чи інших соціальних сил і розглядають як відповідну політику.

Можна зробити висновок, що підставою для виділення спортивної політики у відносно самостійний напрям політики в першу чергу виступає той факт, що в ХХ столітті спорт сформувався як відносно самостійний соціальний інститут зі своїми власними правилами, організаційною системою, принципами і завданнями діяльності.

Акторами спортивної політики можуть бути як політичні, так і неполітичні організації. Політичні організації (держава, партії, соціально-політичні союзи, об'єднання) намагаються спрямувати діяльність сфери спорту в таке русло, що адекватно відповідає їх інтересам, ідеології, політичним цілям і програмам. Але в реалізації (а іноді і в розробці) цілей і завдань політики в сфері спорту, як правило, активну участь беруть різноманітні неполітичні організації т.зв. “третього сектору”.

Зазначимо, що пов'язана зі спортом діяльність політичних та неполітичних акторів, її цілі, завдання, ресурси і т.д. може мати політичний характер та спрямованість, якщо вона орієнтована на використання спорту в політичних цілях, а може мати й інший зміст (наприклад, мати за мету сприяти реалізації власних, безпосередніх функцій спорту, пов'язаних з ним соціокультурних завдань).

3. Вплив соціально-політичної структури суспільства на спорт і спортивну політику. Цей вплив істотно залежить від конкретних історичних, соціально-політичних умов, структури суспільства, в межах якого розвивається спорт. Наприклад, в авторитарних режимах політичний клас намагається повністю підпорядкувати спорт своїй владі, використати його в своїх політичних та ідеологічних цілях. Так, в Спарті спорт використовувався як засіб, що уможлиблює виховання серед політичної/воєнної еліти сили, дисциплінованості, витривалості, здатності до самопожертви. Націонал-соціалізм намагався використовувати спорт для покращення раси, що була основою режиму, а також підготовки громадян до війни. Натомість, в демократичних державах спорт інтегровано в структуру, в якій держава, займаючи центральне місце в системі акторів спортивної політики та

намагаючись впливати на спорт, все ж таки залишає широке поле для вільної діяльності спортивних організацій. Ці організації характеризуються певною незалежністю, а втручання держави в їх діяльність відбувається в формі регламентації, фінансової допомоги, а приватний сектор використовує їх з метою реклами, надаючи їм в обмін підтримку та лояльність.

4. *Спортсмен як політичний актор.* Важливо виокремити два аспекти цієї проблеми. *Перший аспект* полягає в тому, що кожний індивід живе в соціальній системі і тому має пряме/опосередковане ставлення до політичних процесів. Навіть якщо він не бажає, він виступає об'єктом політичного простору: політична діяльність партій, класів, держав завжди спрямована на нього. Окрім цього, спортсмен в міжнародних змаганнях, незалежно від своєї волі та бажання, виступає не лише як гравець, рекордсмен, але й як представник своєї соціальної системи загалом чи яких-небудь її спільнот, тобто набуває статусу політичного актора, дії якого мають політичне забарвлення в тому числі. *Другий аспект* проблеми – питання щодо свідомої політичної активності спортсменів, тренерів та інших акторів спортивною діяльності, їх свідомої участі в політичних процесах. На нашу думку, основними формами такої участі можуть бути: (1) активна участь в діяльності політичних партій; (2) практична участь в політичному житті в індивідуальній/колективній формі – голодування, протести, демонстрації, маніфестації; (3) безпосередня участь в законодавчих, виконавчих, судових гілках влади для реалізації своїх ідей і програм; (4) використання засобів масової комунікації для декларування та пропаганди своїх політичних інтересів і цілей.

З огляду на ці два аспекти, що було нами наведено, особливої уваги заслуговує питання щодо того чи варто заохочувати політичну активність спортсменів і тренерів, використання ними спорту в політичних цілях. Адже серед спортсменів і тренерів до сих пір превалує думка про те, що їх безпосередня діяльність – займатися спортом, а не використовувати його в політичних цілях. Відповідаючи на це питання перш за все необхідно враховувати цілі політичної активності, їх відповідність ідеям гуманізму. Будь-

яка політична активність заслуговує високої оцінки та заохочення, якщо вона спрямована на реалізацію гуманістичних ідеалів та цінностей. Звичайно, актори спортивної діяльності не можуть нехтувати участю у вирішенні таких політичних питань (питання війни і миру), які безпосередньо зачіпають спорт, умови його успішного функціонування та розвитку.

5. *Політичне виховання спортсменів.* Важливе значення політичного виховання і соціалізації спортсменів полягає в тому, що спорт як важливий соціальний феномен все частіше виконує політичні функції, використовується в політичних цілях, а характер цих функцій та цілей багато в чому залежить саме від спортсменів. На сьогодні головна мета політичного виховання спортсменів – це формування у них не лише *загальнополітичної*, але й такої *спортивно-політичної культури*, яка передбачає ставлення людини до взаємозв'язку спорту і політики з позицій гуманізму [96; 109].

Таким чином, важливо не лише враховувати можливість взаємозв'язку спорту і політики, його реальне існування, але разом з тим чітко відрізняти/розмежовувати, враховувати різноманітні форми та прояви цього взаємозв'язку.

Відомий британський політолог Баррі Хоуліхан (Barrie Houlihan) в праці *“Politics, Power, Policy and Sport”* () [164] пропонує концептуальне бачення взаємозв'язку спорту і політики, що знаходить свій вияв у відповідній таблиці. Варто наголосити на тому, що вчений пише: “Як Гудін та Клінгеман (1996) припускають, політика стосується *вимушеного застосування сили*”. Це примус, на основі якого політичні актори оперують, і стратегічні маневри, які виникають, власне формують сутність політики. Така концептуалізація відвертає нас від ідеї щодо надконцентрації на формальних інститутах внутрішнього політичного процесу та заохочує прийняття ідеї того, що влада (сила) має джерела не лише в межах цих інститутів, але десь ще” [164]. Ця думка буде нами ще докладно розвинута в другому розділі нашого дисертаційного дослідження, в якому буде зроблено спробу розглянути спорт як інструмент “розумної” сили (*smart power*) в сучасних політичних процесах.

Табл. 1.1. Поле політичної науки [164]

Сфера (field)	Ключові питання/теми (illustrative research topics)	Ключові питання/теми, пов'язані зі спортом (illustrative research questions related to sport)
уряд/публічне врядування/державне управління (government/public administration)	(1) розподіл функцій між урядом та урядовими департаментами, локальною/регіональною владою та напів-незалежними агенціями; (2) вплив лідерів думки на політику; (3) основа/грунт/бекграунд для успішної імплементації політики; (4) процес захисту прав громадян	(1) Які наслідки відповідальності за те, що спорт контролюється напів-незалежними агенціями, аніж центральним урядовим департаментом?; (2) наскільки важливою є роль лідерів громадської думки та офіційних політиків в формуванні порядку денного політики спорту/спортивної політики?; (3) які адміністративні/менеджерські/управлінські фактори впливають на успішну імплементацію політичного дизайну в галузі спорту?; (4) яким чином позиція спортсменів, дітей та спортивних фанатів враховується владою?
Аналіз політики (policy analysis)	(1) процес під час якого приватні переконання трансформуються в питання публічної політики, а деякі (що не менш важливо!) не стають такими; (2) оцінка ефективності різноманітних комбінацій політичних інструментів у досягненні політичних цілей; (3) оцінка впливу політики	(1) Який процес спровокував виникнення участі жінок у спорті, розвиток спорту для людей з обмеженими можливостями, та використання допінгу як питань аналізу політики? (2) Наскільки ефективними є ініціатива із запровадження карток дозвілля (leisure cards) для соціально-незахищених верств населення із підвищення їх занять спортом? (3) який доказ буде валідним для демонстрування того, що залучення до спорту зменшує злочинність серед неповнолітніх?
Політична теорія (political theory)	(1) Зміни в концептуалізації громадянськості і її відношення до громадянського суспільства; (2) роль держави у просуванні індивідуальної свободи та	(1) чи повинен доступ до спорту та дозвілля розумітися як право та невід'ємний елемент громадянськості? (2) чи державна "інтервенція"

	соціальної рівності; (3) виклик розмежуванню між публічною/приватною сферами	з відкриття доступу до спорту підвищує свободу / стримує свободу за рахунок впливу/управління використанням “вільним часом”?; (3) які межі суперечливого судження щодо можливості чоловічого перебування у спорті/публічній сфері завдяки експлуатації жінок в приватній сфері чи сімейному житті?
Міжнародні відносини (international relations)	(1) міждержавна дипломатія; (2) розвиток міжнародних політичних режимів; (3) роль та важливість неурядових міжнародних організацій (NGO`s)	(1) чи виступає спорт ефективним дипломатичним ресурсом? (2) який характер та ефективність міжнародних політичних режимів у справі вирішення питань допінгу в спорті та рекрутуванні/трансферах гравців між клубами? (3) чи міжнародні спортивні організації (МОК) виступають незалежними акторами світової політики?

Британський дослідник в цій же статті пропонує три визначення політики та окреслює її взаємозв'язок зі спортивною політикою (*sport politics*) відповідно.

Табл. 1.2. Три дефініції політики та їх імплікації для вивчення спортивної політики [164]

Модель (model)	Політика (politics)	Сила/влада (power)	Теми аналізу (focus for analysis)	Гендерна рівність як приклад теми для аналізу (gender equity)
Державоцентрична (state institutional)	пов'язана з державними інститутами	переважно відкритий/публічний ресурс	Фокусуються переважно на рішеннях та діях міністерства спорту, державних агенцій в сфері спорту та регіональної влади.	Аналіз гендерних політик рівності в різноманітних спортивних радах (sport council), школах та інших публічних органах. Акцентування на імплементації норм та цінностей.
Універсальна (universal)	аспект всіх інститутів	переважно відкритий/	Розширення фокусування на	Аналіз медіапростору гендерного

institutional)		публічний ресурс	виробленні/прийняті рішення спортивними організаціями, іншими організаціями, що зацікавлені у сфері спорту як то телевізійні компанії та спонсори, та інститут сім'ї.	співвідношення атлетів, ставлення спонсорів та батьків до участі жінок/чоловіків, дітей в спорті, розподіл ресурсів клубами та державними органами задля підвищення гендерної рівності та інтеракція між цими різноманітними неурядовими акторами та інститутами держави.
Багатовимірна сила/влада (multi-dimensional power)	Пронизує скрізь всі соціальні дії	багатовимірний ресурс	Фокусування скоріше на питаннях/проблемах, ніж на інститутах. Метою такого фокусування є позначення джерел, природи та впливу на владу цінностей суспільства. Сила/влада як маніпуляція та стратегія.	Дослідження конструювання чоловічої/жіночої ідентичностей; розвиток патріархальної гегемонії та її стійкості в межах багатоманітності організацій та інституцій, що включають як сім'ю, школу та медіа, так і спортивні клуби та органи влади в сфері спорту.

Таким чином, якщо поєднати наведені вище дві концептуальні таблиці взаємозв'язку спорту і політики за Баррі Хоуліханом, то можемо стверджувати, що політична наука здатна запропонувати концептуально та теоретично яскраву перспективу дослідження спорту через призму (1) ролі/важливості держави та (2) міжнародного виміру спортивних політик, а також (3) ідеологічних дебатів про цінності. Більше того, беручи до уваги ключову важливість використання сили, різноманітні дослідження артикулюють такі питання порядку денного розвитку цих політологічних сюжетів: хто володіє владою/силою в спорті на національному/міжнародному рівнях?; яким чином ця влада/сила використовується?; і як проблемні питання потрапляють в порядок денний уряду? Всі ці питання є вкрай важливими для тих дослідників,

які досліджують публічну політику в сфері спорту, і в той же час акцентують увагу на процесів вироблення політики на “вході” до політичної системи/політії (policy-making process). Іншими словами – наша увага має бути спрямована на питання доступу/формування порядку денного політики в межах відповідної політичної системи – яким чином доступ отримується і чому саме ці питання “завойовують” ключове значення/положення серед політичних акторів (публічні політики, медіа, групи тиску).

Гіпотезою дисертаційного дослідження виступає теза про те, що *ключовою особливістю взаємозв’язку спорту і політики є розуміння спорту [у всій його багатовимірності] як політичного інструменту (засобу), який застосовується політичними акторами для реалізації індивідуальних/державних/міжнародних цілей в політичному просторі і процесі.*

та підходів, що застосовані для дослідження особливостей взаємозв’язку спорту і політики.

Ключову методологічну настанову дисертаційного дослідження складає *акторно-мережева теорія (ANT)*, що була запропонована відомим французьким методологом науки та класиком сучасної соціології Бруно Латуром (Bruno Latour) в його фундаментальній праці *“Перезбирання соціального: введення в акторно-мережеву теорію” / “Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory” (2005) [51]* та програмній статті *“Дайте мені лабораторію, і я переверну світ” / “Give Me a Laboratory and I will Raise the World” (1983) [50]*.

В дисертаційному дослідженні акторно-мережева теорія Бруно Латура використовується як методологічна настанова для дослідження взаємозв’язку спорту і політики, адже завдяки своїм елементам та зв’язкам між ними “актор-мережа” створює ефект демонстрації, що генерує політику та владу відповідно. Важливість цієї теорії для окреслення взаємозв’язку спорту і політики полягає в тому, для що акторно-мережевої теорії характерним є “предметно-семіотичний” метод фіксації інтеракцій, одночасно предметних (між речами) та

“семіотичних” (між концептами). Латур вводить поняття актанту – діючого об’єкту/учасника-організатора інтеракції – будь-якої дієвої особи в історії побудови та розвитку мережі. Екстраполюючи акторно-мережеву теорію Бруно Латура на політику/спорт, варто наголосити на тому, що замість традиційного розуміння політичного/спортивного як певної даності, необхідно їх розуміти як *тип зв’язку між речами (connections)*, які самі по собі не є політичними/спортивними, а виступають конструктами. Насправді пояснити взаємозв’язок спорту і політики крізь призму акторно-мережевої теорії доволі просто, якщо послуговуватися метафорою. Сфера спорту/політики – це такий собі мурашник, в якому взаємодія всіх його акторів – мурашок - на всіх рівнях і уможливорює цей самий зв’язок (connections) цих двох сфер, продукуючи політику спорту/спортивну політику та відповідну владу. Про це писав і сам французький соціолог: “... акронім АМТ (ANT) абсолютно підходить для позначення сліпого, короткозорого, занадто працьовитого, шукаючого слід за запахом подорожника. Мурашка (ant), що пише для інших мурашок¹, - це найкраще підходить для мого проекту!” [51, с. 22].

Також особливу увагу в дослідженні заслуговує *метод кейсів* - “*case study*”, за допомогою якого було досліджено ряд кейсів взаємозв’язку спорту і політики, інструментального та функціонального вимірів спорту в сучасних політичних процесах. За допомогою методу кейсів було розглянуто процес успішної конвертації спортивного капіталу Віталія Кличка в політичний капітал (партія УДАР/мер Кличко), проаналізовано підписаний між Міністерством оборони України та Міністерством молоді та спорту України Меморандум щодо реалізації державної політики у молодіжній сфері, військово-патріотичному вихованні громадян України від 10 липня 2015 року, а також розглянуто проведення фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу EURO-2012 в Україні / Польщі як складову використання державою “розумної сили” (smart power).

---

¹ гра слів: англ. ANT (actor-network theory) та ant (мурашка)

Метод моделювання уможливив побудову евристичної моделі трансформації неполітичного в політичне на прикладі конвертації спортивного капіталу в політичний капітал.

За допомогою *порівняльного методу* у другому розділі дисертації було розглянуто спорт як інструмент “м’якої сили” з огляду на реалізацію різними державами стратегії “розумної сили”.

Інструментальний/комунікативний підходи в розумінні/інтерпретації Ю. Габермаса дозволили простежити *суб’єкт-об’єктні* та *суб’єкт-суб’єктні* зв’язки між спортивним та політичним, що особливо посприяло розкриттю питання трансформації неполітичного в політичне в третьому розділі дисертаційного дослідження.

Між тим, *системний* та *діалектичний* підходи уможливили віднайдення точок дотику взаємозв’язку спорту і політики, а *історичний метод* посприяв окресленню комплексного розвитку сфери спорту у її взаємодії з політичною сферою, починаючи з античності і закінчуючи сьогоденням.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У першому розділі дисертаційного дослідження окреслено еволюцію знання про взаємозв'язок спорту і політики. Значну увагу акцентовано на розвиткові філософії спорту, що істотно вплинула на становлення досліджень спорту в політичній науці. Окремо було розглянуто історію виникнення спорту як соціального інституту.

Досліджено дві ключові концепції взаємозв'язку спорту і політики – *“спорт поза політикою”* та *“спорт наскрізь політичний”*.

З огляду на завдання нашого дослідження ключовими положеннями, які постулюють взаємозв'язок спорту і політики, і були досліджені в першому

-
; (3)
та фінансуванні

Також в цьому розділі окреслено ключові методологічні настанови, які в подальшому були застосовані в дисертації для розкриття особливостей

взаємозв'язку спорту і політики. Ключовою методологічною настановою цього дисертаційного дослідження є акторно-мережева теорія (ANT) відомого французького методолога науки Бруно Латура.

РОЗДІЛ 2.

СПОРТ І ПОЛІТИКА:

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІРИ

З огляду на завдання нашого дослідження, важливим видається питання взаємозв'язку спорту та політики. Як зазначає Л. Веннер (L. Wenner) в статті “*The Super Bowl pregame show: Cultural fantasies and political subtext*” (1989), “симбіотичний взаємозв'язок політики і спорту передбачає залучення сюжетів як спорту в політичний простір, так і політичного простору в спорт” [239, p. 160]. У своїй роботі “*Communication and Sport: Surveying the Field*” (2012) Ендрю Біллінгс (Andrew G. Billings), Майкл Баттерворз (Michael L. Butterworth) та Пол Турман (Paul D. Turman) пропонують п'ять вимірів зв'язку спорту з політикою: (1) спорт як політичний ресурс; (2) спорт та мова політики і війни; (3) спорт в конструюванні національної ідентичності; (4) спорт і глобалізація; (5) спорт як простір протесту [128, p. 127].

Спробуємо більш докладно розглянути кожен з цих вимірів. Зауважимо, що важливо також уточнити, що буде розумітися під політикою в даному випадку. Відомий політичний філософ Шанталь Муфф у своїй праці “*The Democratic Paradox*” (2000) пропонує розмежувати поняття “політика” та “політичне”. Вчена зазначає, що *політичне* зачіпає невідворотні конфлікти, які

лежать в основі людських відносин. Натомість, *політика* є дотичною до практик, дискурсів та інституцій, через які долаються ці конфлікти та утверджується порядок. Таким чином, політика виступає ефективним засобом, за допомогою якого долаються конфлікти та конструюються колективні ідентичності.

Інший термін, який допомагає нам зрозуміти зв'язок політики і спорту – це ідеологія. Проблема ідеології в контексті спорту ще буде нами докладно розглянута в цьому розділі, однак зауважимо декілька ключових тез, які сприятимуть більш адекватному розкриттю вищезазначених п'яти вимірів. Ідеологію можна визначити як “систему ідей” певної спільноти людей. Відтак, багато політичних конфліктів є результатом боротьби ідеологій. Необхідно, однак, зазначити, що не всі ідеології є еквівалентно впливовими, адже завжди існує *домінуюча* ідеологія, яка здійснює найбільший контроль. Цей контроль переважно здійснюється через формальні політичні інститути – уряд, але важливу роль відіграють й культурні інститути – кіноіндустрія (наприклад, *Hollywood cinema*) та спорт. Власне, можна стверджувати, що спорт – це один з найяскравіших інститутів, за допомогою якого ідеологія “комунікує” з соціальним простором та інтегрується в простір політичний.

Спорт як політичний ресурс. Спорт доволі часто використовується як політичний ресурс, за допомогою якого можливо вирішити різноманітні конфліктні ситуації та отримати політичні дивіденди. Варто наголосити на тому, що цей політичний ресурс носить переважно символічно-ритуальний характер. Наприклад, в політичному просторі США загальноприйнятим є відвідування спортивних подій кандидатами на виборні посади задля ідентифікації з тією чи іншою спільнотою фанів, які потенційно можуть підтримати відповідних кандидатів на виборах. Показовим є кейс Президента США Дж. Буша молодшого в роки до трагедії 9/11. Дж. Буш зробив свій внесок в розвиток бейсболу, будучи лігубернатором Техасу. Найбільш пам'ятним є також момент, коли Дж. Буш зробив перше вкидання (т.зв. “first pitch”) під час бейсбольної гри №3 Світової серії в Нью-Йорку в 2001 році. Тим самим,

американський політик підкреслив свою віру в національну єдність після жахливих атак терористів.

Наголосимо на тому, що використання спорту політиками є доволі ризикованим, адже представники спільноти фанів можуть розцінити це як маніпуляцію задля підвищення іміджу того чи іншого політичного лідера.

Ще одним символічним політичним ритуалом в контексті спорту виступає запрошення команд-переможців на прийом до Президента задля підкреслення визначних успіхів, що були ними досягнуті протягом року. Така комунікативна практика доволі часто використовується в США. Для ілюстрації цієї тези можна навести роздуми М. Гестера (M. Hester) в роботі *“America’s #1 fan: A rhetorical analysis of presidential sports encomia and the symbolic power of sports in the articulation of civil religion in the United States”* (2005). Вчений вважає такі візити “президентською спортивною похвалою” (“presidential sports encomia”), за допомогою якої Президент “звертає увагу на атлетичні досягнення, що є ґрунтом для підтримки візії національної єдності та американських цінностей” [163, р.52]. Похвала виступає класичним риторичним жестом, який апелює до фундаментальної комунікативної природи цих візитів спортсменів до Білого дому. Гестер зауважує, що Президент запрошує в середньому сім спортивних команд на рік до Вашингтону, демонструючи тим самим розширення символічної влади спорту в американському культурному просторі.

Спорт та мова політики і війни. Необхідно підкреслити той безумовний факт, що навіть коли спорт не застосовується політиками, то він все одно виступає як метафора політики як такої. Спорт і політика характеризуються спільними рисами – *змагальність та продукування переможця/переможеного*. Використання спорту як метафори політики є доволі проблематичним, адже існує ризик тривілізувати серйозні політичні питання. Відзначимо, що політичні теоретики (особливо ті, що займаються політичною комунікацією) все ж надають значної уваги дослідженню питання:

спортивні метафори є *дескриптивними* чи вони насправді *впливають* наше розуміння політичних явищ і процесів.

З одного боку, спорт використовується як дескрипція задля надання мові додаткової ваги та сили. Такий дослідник як Джефрі Оуен Сегрейв (J.O. Segrave) у своїй статті *“The sports metaphor in American cultural discourse”* (2000) зазначає, що метафори з боксу дозволили політикам застосовувати ударну в'язкість та рішучість у своїй політичній риториці, в той же час бейсбольні метафори залежать від близькості американців до їх національного хоббі/проведення вільного часу. Між тим, варто наголосити на тому, що медіа дуже часто висвітлюють політичні кампанії як скачки коней (“horse race”), в яких кандидати в електоральному процесі займають ту чи іншу позицію в цих перегонах – лідер (“front runner”), невдаха (“long shot”) і т.д. На думку Сегрейва, оскільки американський футбол на даний час є найбільш популярним видом спорту в США, то саме він став “фундаментальною метафорою американського політичного дискурсу” [215, р. 51]. Вчений вважає, що футбол відіграє ключову роль в політичній мові з, принаймні, двох причин. *По-перше*, він ґрунтується на комплексі цінностей, що формують командну гру, єдність та повагу до влади як запоруку її успіху. Акцентування уваги на “команді” є вкрай важливим завданням для політиків, які прагнуть лояльності та бажають зміни ієрархій [129]. *По-друге*, футбол продукує та культивує героїчні міфологеми, в яких видатні люди роблять видатні вчинки в інтересах їх громадян/фанів. Ці люди є видатними, принаймні, в частині того, що вони є високоспеціалізованими та професійними по відношенню до своєї справи. Таким чином, висока спеціалізація/професіоналізм на футбольному полі слугує метафорою для технічної експертизи, що необхідна специфічному полю політики та врядування.

Ці метафори, залишені на дескриптивному рівні, виступають “драйверами” розвитку яскравих риторичних фігур політичної мови. Однак, варто зауважити, що теоретики політичної науки (особливо в контексті політичної мови) відзначають здатність метафор працювати на більш

глибокому рівні, де вони здатні пояснити та обґрунтувати наше уявлення щодо світу політики та різноманітних його вимірів. Такі політичні теоретики як Ф. Бір (F.A. Beer) та де Ландшир (C. de Landtsheer) у вступній статті до праці *“Metaphorical world politics”* (2004) приходять до висновку про те, що “влада метафори – це влада зрозуміти та нав’язати форми політичного порядку. Метафори відображають, інтерпретують та конструюють політику” [122, р. 30].

Зауважимо, що на пострадянському просторі проблема метафоричності політики розглядалася саме в контексті спорту в дисертації російської дослідниці Сальнікової Ірини *“Метафора “політика – це спорт” як спосіб концептуалізації відомостей щодо політичної дійсності (на матеріалі британського та американського медіадискурсу)”* (2013) [92]. В цій роботі авторка робить спробу довести, що спортивна метафора розглядається як засіб репрезентації оцінки різних об’єктів політичної діяльності адресантом висловлювання [92, с. 4].

В американському політичному дискурсі спортивна метафора “скачки коней” (horse race metaphor) є однією з ключових задля пояснення електоральних процесів. Варто наголосити на тому, що метафора “скачки коней” була найбільш розповсюдженим сюжетом політичних кампаній протягом останніх 50 років на обкладинках американських медіа. До такого висновку дійшли теоретики в сфері політичної комунікації Уіл Бенуа (W. Benoit), Кевін Штайн (K. Stein) та Гленн Хансен (G. Hansen) у своїй статті *“New York Times coverage of presidential campaigns”* (2005) [125], які проаналізували контент обкладинок цього авторитетного американського видання в період з 1952 по 2000 роки.

З огляду на це, досить важливо також зрозуміти яку позицію займають кандидати по відношенню один до одного протягом кампанії, надмірне напруження під час “скачок” настає під час дискусій з приводу ключових питань порядку денного розвитку держави. Цікавим видається кейс президентських дебатів між Бараком Обамою та Джоном МакКейном під час кампанії 2008 року. Громадян цікавила не різниця в можливих політиках двох

кандидатів, а радше вони більше хотіли почути, що МакКейн потребував змін у грі (game-changing performance) через падіння його рейтингів. На нашу думку, в такому випадку використання спорту як політичної метафори може призвести до деструкції політичного процесу.

Варто наголосити на тому, що зовсім інші висновки отримуються при апелюванні до футбольної метафори. Відзначимо, що на додачу до таких його характеристик як жорсткість та командна гра, футбол досить часто використовується задля опису *воєнної сфери/війни*. Такі іманентні характеристики футболу як *територіальний контроль, наступ і оборона* та мова воєнних дій – *бомби, окопи, контратаки* – спродукували органічний взаємозв'язок між грою та війною. Ця метафора є впізнаваною та об'єктивною для всіх, хто цікавиться американським футболом та хоч колись переглядав огляди матчів.

Особливо ця метафора яскраво описує першу війну в Перській затоці (1991). Генерал армії США Норман Шварцкопф (Schwarzkopf) під час цієї війни окреслив специфічну воєнну стратегію як спробу віддати вирішальний пас у футболі (“Nail Mary pass”) [128, p. 133]. “Nail Mary” – це спроба віддати довгий пас в американському футболі задля досягнення тачдауну (touchdown) в лімітований проміжок часу. Така гра є ризикованою та характеризується низькою кінцевою успішністю, в принципі, так само як і наслідки воєнних дій. Ідея того, що спортивні метафори спрощують серйозне сприйняття війни виступає одним з ключових елементів критики проти використання таких конструктів політичної мови.

Спортивні метафори в політиці також ризикують ототожнити доброчесне громадянство з доброчесним вболіванням. Д. Гербек (D. Herbeck), пишучи у своїй статті “*Sports metaphors and public policy: The football theme in Desert Storm discourse*” (2004) про першу війну в Перській затоці, зауважив, що “футбольні метафори заважають продуктивній дискусії щодо альтернатив шляхом перетворення американської спільноти в роль підлеглих фанів” [162, p. 129].

Можна зробити висновок, що намагання використовувати спорт як драматичні фігури політичної мови можуть призвести до обмеження та навіть елімінації відкритих дискусій щодо політик, які є невід'ємною складовою демократичного суспільства.

Спорт в конструюванні національної ідентичності. Одна з характерних рис політики – це конструювання та підтримання національної ідентичності. Політичні теоретики досить часто розглядають спорт як символ колективної ідентичності у його відношенні до нації та націоналізму. Звичайно, з огляду на це, одним з ключових питань виступає розуміння нації. Зауважимо, що в нашому дослідженні під нацією буде розумітися нація-держава (nation-state), що є продуктом Вестфальського миру 1648 року, який ще й досі (хоча багато теоретиків пишуть про деконструкцію) лежить в основі сучасного світового порядку. Також в дослідженні апелюватиметься до впливової теорії націоналізму Бенедикта Андерсона, що докладно розглядається в його праці *“Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism”* (1991). Вчений пропонує розглядати націю як символічний конструкт, який він називає *уявленою спільнотою*. Це передбачає, що національна ідентичність є не стільки продуктом географії чи врядування, скільки продуктом спільних історій, міфів та ідеологій. Власне в становленні національної ідентичності спорт відіграє важливу роль в зв'язку з тим, що він виступає специфічним інститутом, який сприяє розвитку “колективної свідомості” [272, р. 22].

Професор Уорікського університету (Велика Британія) Лінкольн Еліссон (Lincoln Allison) у своїй статті *“Sport and Nationalism”* (2000) зазначає, що “якщо ми говоримо про націоналізм та патріотизм в процесі формування та репрезентації національної ідентичності..., то є очевидним, що національний вимір – це важлива складова спорту” і “національна ідентичність виступає найбільш ліквідним продуктом в спорті” [116, р. 345-346]. На думку вченого, причиною такого стану речей виступає той факт, що спортивна подія, забарвлена національним колоритом, має набагато вищий рейтинг під час телевізійної трансляції. З огляду на це, Олімпійські ігри виступають найбільш

яскравим прикладом того, яким чином індустрія телебачення впливає на розуміння національної ідентичності.

Вже згадуваний нами Ендрю Біллінгс та його колега С'юзан Істман (Susan Tyler Eastman) в статті "*Framing identities: Gender, ethnic, and national parity in network announcing of the 2002 Winter Olympics*" (2003) пишуть: "Олімпіада репрезентує синтез націоналізму, інтернаціоналізму, спорту та людської драми як жодна інша подія" [127, р. 569]. Сконцентрувавши свою увагу на комплексному дослідженні обкладинок/заголовків Національної компанії з телетрансляцій (NBC) при висвітленні Олімпійських ігор 2002 року в Солт-Лейк Сіті (Юта), вони прийшли до висновку, що "NBC створила безпрецедентно патріотичну трансляцію" [127, р. 570], особливо зважаючи на події 11 вересня 2001 року, які передували проведенню олімпійських ігор. Вплив та роль Олімпійських ігор в політичних процесах ще будуть нами докладно досліджені в роботі трохи нижче по тексту.

Повертаючись же до питання спорту та національної ідентичності, варто наголосити на тому, що такий політичний теоретик як Алан Барнер (Alain Barner) у статті "*National sports and national landscapes: In defence of primordialism*" (2009) робить спробу дослідити взаємозв'язок між ландшафтом, спортом та формуванням і репродукуванням національних ідентичностей [120, р. 223].

На відміну від конструктивістського підходу Б. Андерсона, в цій статті постулюється діаметрально протилежне розуміння нації. Спробуємо більш докладно розглянути ключові позиції цієї роботи.

Зауважимо на тому, що британський дослідник в цьому випадку апелює до *примордіалізму* в своїх наукових розвідках. Вчений приходять до висновку: "важливо усвідомлювати той факт, що спорт доволі часто виступає вікном, за допомогою якого ми маємо змогу дослідити повний спектр соціально-політичного розвитку та протестувати багатоманітність теоретичних концептів та перспектив. Специфічне апелювання до взаємозв'язку спорту та націоналізму, а також споглядання світу спорту, уможливорює здатність

проникнення до сутності релевантних та надійних концептів – етнічного та політичного (громадянського) націоналізму та валідності пояснення досліджень підйому націй та націоналізму в контексті примордіалізму та модернізму. Спорт також може забезпечити важливі наукові “спалахи” дослідження імперіалізму, культурних політик антиімперіалістичної боротьби та постколоніального спадку. Всі ці контексти важливо розглядати через евристичну силу концепту національного спорту”

Натомість, Р. Браун в статті “*Sport and healing America*” (2004) пише: “спорт може розглядатися як механізм забезпечення серйозних можливостей для жалоби над загиблими, механізмом інспірування патріотизму серед громадян та, врешті-решт, переконструюванням єдності серед американців та нагадуванням того факту, що життя продовжується” [133, р. 41]. Також вчений наголошує на тому, що метафорично спорт пов’язаний з війною. Цю думку продовжує вже згадуваний нами Баттерворз, підкреслюючи, що патріотичні церемонії, а саме бейсбольні ігри, швидко трансформувались з ритуалів “заліковування травм” до вираження мілітаризму та підтримки війни.

Розглядаючи спорт в контексті *конструювання національної ідентичності*, можна зробити висновок, що він, відволікаючи увагу від засобів політики, все ж слугує політичною функцією захисту та посилення національної ідентичності під час кризи.

Спорт та глобалізація. Важливим є також питання розгляду спорту, політики та національних ідентичностей в контексті процесів глобалізації. У своєму дослідженні “*Sport and globalization: key issues, phases and trends*” (2006) професор Джозеф Магуайер (J. Maguire) зазначає, що глобалізація може бути визначена як “розростаюча мережа взаємозалежностей – політичних, економічних, культурних та соціальних – які пов’язують людство заради кращого/гіршого майбутнього” [187, р. 436]. Відзначимо, що поняття “глобалізація” не є новим феноменом суспільних наук, а розвивається вже протягом декількох декад. Одним з наслідків такого розвитку виступає той факт, що індивіди виражають варіативні форми медіа, політик, економік,

називаючи їх “національною ідентичністю”. У праці “*Globalization and Sport: Playing the world*” (2001) Т. Міллер, Дж. Лоуренс, Дж. МакКей та Д. Роу підкреслюють: “те, що конституює національну гру чи змагання серед представників місцевої, регіональної та національної ідентичностей виступає предметом постійного переформулювання” [194, р. 11]. Зауважимо, що глобалізація сприяє обміну капіталів, а оскільки спорт виступає цінним товаром споживання, то спортивні ліги та гравці перебувають в пошуках нових можливостей в контексті “розпливчатих” географічних, економічних та політичних кордонів. Яскравим прикладом такого стану речей є кейс бейсбольного клубу “Нью-Йорк Янкіс” (New York Yankees), менеджмент якого у 2002 році підписав угоду щодо використання крос-ринкової франшизи (cross-market franchises) разом з футбольним клубом “Манчестер Юнайтед” з Великобританії. З огляду на це, Т. Міллер у статті “*Manchester, USA?*” (2004) відзначає, що “Янкіс є всесвітньо відомими, але ніхто не дивиться їх в світовому масштабі, а Манчестер Юнайтед, без сумніву, жадає відкрити найбільш багатий та захищений ринок в світі – спорт в США” [195, р. 244]. Ця угода є ключовим індикатором взаємного позиціонування та синергії стратегій просування, що є характерним для сучасного капіталізму.

Варто зауважити, що спорт дійсно є справою міжнародною. З огляду на це, необхідно завжди пам’ятати, що взаємовідносини між спортом та глобалізацією залишаються важливим виміром міжнародного співробітництва. Ця теза буде нами більш продуктивно розглянута в цьому розділі під час аналізу ролі Олімпійських ігор в світовому політичному процесі. Між тим, Грант Джарві (Grant Jarvie) в статті “*Internationalism and sport in the making of nations*” (2003) підкреслює, що “вибір між глобальним та локальним спортом” є контрпродуктивним [167, р. 549]. Замість цього, необхідно усвідомити, що сучасний спорт – це простір для розвитку розуміння *інтернаціоналізму* та *космополітизму*, особливо в сфері політичного.

Спорт як простір політичного протесту. Спорт виступає публічним та популярним видом діяльності, тому може стати ефективним простором для

політичної боротьби/протесту та соціальних змін. Одним з прикладів такого нашого твердження може бути кейс Джекі Робінсона (Jackie Robinson), який ще в 1947 році став першим афро-американським гравцем в американській бейсбольній лізі (MLB) в сучасну епоху. Поява цього гравця у складі бейсбольного клубу Brooklyn Dodgers виступає формою боротьби проти соціальних та культурних нерівностей епохи. Нагадаємо, що ця ситуація виникла приблизно за десятиліття до виникнення Руху за громадянські права (Civil rights movement). Враховуючи культурне значення бейсболу в той період у США, досить складно переоцінити вплив Робінсона на уявлення та ставлення американців до расового питання.

З розвитком Руху за громадянські права в 50-60-х рр. ХХ століття ще одним яскравим кейсом спорту як політичного протесту є приклад всесвітньовідомого боксера Мухаммеда Алі (раніше Кассіуса Клея). Цей спортсмен використовував свою боксерську популярність як платформу для боротьби з расизмом та війною. Відмовившись в 1967 році від військового призову та служби у В'єтнамі під час розпалу війни, він був позбавлений чемпіонського титулу та відсторонений від боксу на три роки. Будучи мусульманином, Алі наголошував на тому, що війна вступає в антагонізм з його віруваннями та позицією такої організації як "Нація ісламу". Боксер є яскравим прикладом того, як можна використовувати насильство на ринзі задля просування миру та справедливості поза його межами.

Показовим є також кейс Олімпійських ігор 1968 року в Мехіко. Після виграшу золотої та бронзової медалей у спринті на 200 метрів американські атлети Томмі Сміт та Джон Карлос використали церемонію нагородження як простір для політичного протесту, а саме - протесту проти расової нерівності в США. Під час церемонії нагородження в момент виконання національного гімну США ці два атлети опустили голови, піднявши кулаки в чорних рукавичках догори. Цей протест увійшов до історії під назвою "Влади чорних" ("Black Power") і мав своїм наслідком дискваліфікацію двох атлетів. Незважаючи на це, ця подія була потужним *комунікативним жестом*, який

“створив момент протистояння та конфронтації з домінуючими існуючими формами расової ідентичності” [121, р. 239].

Можна зробити висновок про те, що *символічне використання спорту політиками, взаємопроникнення конструктів спортивної / політичної мови, культивування спортивного націоналізму, взаємовідносин між спортом та глобалізацією та необхідність політичного опору / протесту в спорті – це ключові питання сучасного взаємозв’язку спорту та політики*. Незважаючи на доволі поширену точку зору щодо аполітичності спорту, варто визнати, що це неможливо в умовах сучасного політичного процесу.

Таким чином, якщо нами приймається той факт, що політика пов’язується з вирішенням конфліктів інтересів та конституюванням ідентичностей, то питання стосується вже не того чи є *спорт політичним*, а це вже питання того *наскільки* спорт є політичним. З огляду на це, Дейв Зірін (Dave Zirin) відзначав, що “якби ви це не пояснювали та не інтерпретували, але політика стійко, перманентно та історично є пристуньою в спорті” [170, р. 335].

Спробуємо тепер окреслити межі того, *наскільки спорт є політичним*, докладно розглянувши його ключові функції. З огляду на це, дороговказом нашого наукового пошуку буде слугувати аналіз Олімпійських ігор, який побіжно було вже зачеплено нами в цьому розділі дисертаційного дослідження. Також будемо виходити з прийняття тієї ролі, яку спорт відіграє для конструювання позитивного/негативного бренду держави, адже, на нашу думку, це одна із ключових функцій спорту в контексті його взаємозв’язку з політичним простором.

Для адекватного розуміння тієї ролі, яку виконує спорт для брендингу держави, необхідно більш докладно уточнити потенціал спорту, його можливості для виконання як позитивної, так і негативної ролі в [світовій] політиці.

Можливості спорту для виконання *позитивної ролі в [світовій] політиці* ґрунтуються на тому, що основне соціокультурне призначення спорту, його вихідна, головна та специфічна функція, для виконання якої він виникає і яку

постійно повинен виконувати – це *гуманізація суперництва*. Для досягнення цієї мети звичайні змагальні ситуації замінюються штучно створеними, умовними, ігровими. Це робиться для того, щоб убезпечити учасників змагань від трагічних наслідків, не наносити шкоди їх здоров'ю, не принижувати гідність особистості, а, отже, зробити його більш гуманним; поставити суперників у рівні умови, створивши умови для уніфікованого порівняння, об'єктивної оцінки їх якостей та можливостей [97-99].

На нашу думку, така вихідна телеологічна орієнтація спорту та обрана для її реалізації соціальна технологія визначають гуманістичний потенціал спорту, можливість виконувати не тільки соціокультурну функцію, але й комплекс інших, пов'язаних з нею функцій, особливо в сфері політики.

Останнім часом для характеристики гуманістичних ідеалів та цінностей в цій сфері частіше застосовується поняття "*культура миру*". Для сучасних процесів в Україні, особливо в контексті ситуації на Донбасі, це поняття набуває нового смислового навантаження. Слід наголосити на тому, що концепція культури миру була розвинута під егідою ЮНЕСКО видатними діячами освіти і науки. Мова в ній йде про те, щоб *культуру війни*, в основі якої лежить ціннісна орієнтація на насильство, на вирішення конфліктів за допомогою збройних засобів, замінити *культурою миру*. Фундамент цієї культури складають такі цінності та паттерни поведінки як: відмова від насильства, слідування принципам демократії, підтримка свободи, справедливості, солідарності та толерантності, взаємоповага представників різноманітних культур, ідеологій та вірувань та інші гуманістичні цінності [47]. В останні роки ООН та ЮНЕСКО прийняли ряд важливих документів, покликаних сприяти реалізації цінностей культури миру [48].

Як показує аналіз, саме в спорті закладені значні можливості для реалізації цінностей культури миру [14; 91; 99].

1. Передусім спорт виконує *інтегративну функцію* в [світовій] політиці. Реалізації спортом цієї функції сприяють його унікальні комунікативні можливості. Справа в тім, що мовні бар'єри досить просто долаються в спорті

за допомогою уніфікованих та чітких правил гри. “Мова” спорту є світовою. Вона є зрозумілою всім і має здатність перекидати мости взаєморозуміння, співробітництва, доброї волі між народами незалежно від раси, кольору шкіри, віросповідання, ідеологічних поглядів. Спорт відкриває значні можливості для того, щоб народи могли познайомитися один з одним, з різними культурами.

Відомий американський дослідник Чарльз Леслі Стівенсон (Charles Leslie Stevenson) в своїй статті *“Спорт як сучасний соціальний феномен: функціональний підхід”* (1974) підкреслював важливість *інтегративної* та *політичної* функцій спорту. З цього приводу вчений писав: “Функція інтеграції представляє спорт як засіб можливого досягнення гармонійного об’єднання людей з колективом та їх ідентичність з ними” [228]. При цьому варто наголосити на тому, що “колектив ідентифікується як “ми”, як група усередині себе, а інший колектив – як “інші”, “вороги” поза групою” [228]. Політична ж функція спорту “полягає у використанні спорту як політичного інструменту. З одного боку, можна сказати, що політичне використання спорту – це розширення його інтеграційних функцій, причому завдання спорту полягає у створенні національного почуття ідентифікації та національного престижу. З іншого боку, спорт може розглядатися як політичний засіб для визнання або невизнання інших націй” [228]. Політичний засіб визнання/невизнання націй розглядався вченим в контексті бойкоту та відмови від участі в глобальних спортивних подіях як інструмент тиску на політику акторів в політичному просторі.

В спорті створюються передумови для реалізації *демократичного принципу справедливості та рівності шансів*. Як вже зазначалося, правила гри є однаковими для всіх учасників змагань. Гравці приймають їх та підкоряються ним свідомо та добровільно, а переможець визначається на основі встановлених та прийнятих гравцями чітких критеріїв. Оцінки в грі носять публічний характер. В спортивній діяльності, на відміну від політичної, до уваги не беруться соціальний статус, місце народження, гроші, зв’язки, національна приналежність. Успіх в спорті майже винятково залежить від можливостей,

знань, волі людини, її кропіткої праці на тренуваннях. Тим самим в спорті створюються передумови реалізації *демократичного принципу справедливості та рівності шансів, боротьби проти расизму, ксенофобії, антисемітизму та нетерпимості.*

2. В спорті закладені значні можливості для того, щоб виконувати *миротворчу функцію.* Мова йде не лише про те, що міжнародні спортивні змагання можуть бути використані для тимчасового припинення війни та встановлення перемир'я, як це було в Стародавній Греції під час проведення Олімпійських Ігор. На їх основі можливо встановити контакти, підтримати культурні та політичні зв'язки, дружні стосунки між державами та народами в умовах загальної конфронтації. Окрім цього, саме функціонування спорту передбачає наявність мирних відносин між державами. Усвідомлення цього факту може підштовхувати всіх учасників спортивної діяльності до активної боротьби за мир. Варто наголосити на тому, що миротворча функція спорту знаходить свій вияв не лише в контексті світової політики, але також й в контексті внутрішньої політики держави. Показовим в цьому зв'язку є кейс безпрецедентного об'єднання футбольних “ультрас” України заради миру на Донбасі та ідеї єдиної України [115].

3. Потенціал спорту для виконання позитивної ролі в [світовій] політиці визначається й тим, що він як гуманна модель змагальності може бути використаний для формування та виховання культури миру.

Потенціал спорту для негативної ролі в [світовій] політиці. На нашу думку, ці можливості пов'язані, в першу чергу, з тим, що в самій “природі” спорту, центральним елементом якого є спортивне змагання / конкуренція, лежить “сконструйований та символічний конфлікт”, який може перерости і в реальний конфлікт. Така можливість визначається тим, що спорт являє собою соціально-політичну систему, що зорієтована на *суперництво, конкуренцію.* В межах такої системи кожна із змагальних сторін є схильною до того, щоб задовольнити свій партикулярний інтерес, а не всезагальне благо [221].

Конкурентний характер спорту підштовхує спортсменів до волі перемоги в змаганнях. Ця воля підігривається не лише моральним, але й матеріальним стимулюванням, а також ЗМІ, тренерами, спортивними функціонерами, і дуже часто політиками, метою яких є використання спорту в своїх інтересах. По суті, така сильна орієнтація на успіх, жага до перемоги, високих результатів може відігравати негативну роль, сприяти виникненню конфліктних ситуацій в політиці та міжнародних відносинах.

Варто наголосити на тому, що привабливість спорту, значна увага до нього з боку мільйонів людей відкривають великі можливості для використання його не лише прогресивними, але й різноманітними реакційними – мілітаристськими, націоналістичними, шовіністичними та іншими соціально-політичними силами в своїх економічних, політичних, ідеологічних цілях з метою розпалювання антагонізмів та конфліктів між змагальними сторонами.

Таким чином, в спорті закладені можливості для виконання як позитивної, так і негативної ролі в [світовій] політиці []. “Спорт, - відмічає С. Гюльденпфенніг, - є носієм культурних, соціальних, суспільно-політичних можливостей, які можуть реалізовуватися в протилежних напрямках і в жодному випадку не пов’язані однозначно з каноном гуманних, демократичних та міжнаціоналістичних норм” [159, S. 172]. На діалектично-антагоністичний характер потенціалу спорту звертав увагу ще Кубертен, який писав: “Спорт може викликати як найбільш благородні, так і найбільш низькі почуття; він може розвивати безкорисливість та пожадливість; може бути великодушним та продажним, мужнім та огидним; нарешті, він може бути використаний для укріплення миру чи підготовки до війни” [46, с. 22].

Важливе значення для аналізу спорту як дієвого інструменту брендінгу держави має розуміння тих реальних функцій спорту в політиці.

1. Спорт виконував та продовжує виконувати в політиці важливу *інтегративну* функцію. Перш за все мова йде про знайомство народів різних держав один з одним, а також про націотворення всередині держав. Дійсно, спорт активно сприяє *єднанню націй*, виступає доказом їх життєздатності.

Ілюстрацією цього може бути історія німецького гімнастичного руху, сокольського руху в Чехії, польського спорту в період нацистської окупації і т.д. Участь в міжнародному спортивному русі сприяла також процесу формування та укріплення національної самосвідомості в багатьох державах “третього світу”, який розпочався після їх звільнення від зовнішньої економічної та політичної залежності [236]. Важливо усвідомити, що в змаганнях спортсмени демонструють не лише свої можливості, але й можливості групи людей певної нації, держави, що їх вони представляють. Їх успіх в змаганнях має важливе значення для того, щоб підняти престиж не лише їх самих, але й цієї нації, держави.

2. Спорт відігравав та продовжує відігравати важливу роль в укріпленні миру та дружніх стосунків народів, виконуючи *миротворчу* функцію.

Неодноразово саме спорт виступав як “посол миру” в складних політичних процесах, який допомагав перекинути міст взаєморозуміння, співробітництва та доброї волі, встановити чи підтримати культурні та політичні зв'язки між різноманітними державами та народами в умовах загальної конфронтації. Наприклад, в 1936 році відносини між Німеччиною та США були особливо напруженими, однак, німець Лутсон та Оуенс, який був представником раси, що зневажалася в Німеччині, зустрілися на спортивному майданчику. Ця зустріч розтопила лід відносин між двома державами. Іншим показовим кейсом може бути футбольний матч між Західною Німеччиною та СРСР в місті Аугсбурзі після Другої Світової війни в період напруженості відносин цих держав. Цей матч сприяв подоланню взаємної ворожості та недовіри.

Спрямування спортивних делегацій за кордон має важливе значення для формування чи закріплення дипломатичних відносин між державами. Класичним кейсом є вояж до Китаю команди спортсменів США з настільного тенісу в 1971 році, який став імпульсом для формування дипломатичних контактів між цими державами (поки тенісисти грали, попередні державні службовці, що приїхали з американською командою, успішно провели

переговори, результатом яких стало встановлення консульських відносин між державами та візит президента США Р.Ніксона до Пекіну). Аналогічна акція відбулася з боку КНР в 1972 році. Для відновлення економічних та дипломатичних відносин з Японією до Китаю було запрошено жіночу волейбольну команду Японії. В зв'язку з цими подіями до лексики політичної науки увійшли такі поняття, як “*пінг-понгова*”, “*регбійна*”, “*волейбольна*” *дипломатія* [240, р. 117-163.].

Варто наголосити на тому, що спортивні контакти використовуються для своєрідного “перекидання мостів” між державами, коли запланований програш команди однієї з держав створює для неї сприятливу політичну атмосферу. Наприклад, на початку 1977 року США як крок до нормалізації відносин з Кубою спрямували туди під виглядом національної не найкращу баскетбольну команду, яка програла на радість Куби. Досить часто таку ж саму технологію використовував і СРСР, направляючи в державу, що розвивається, слабку спортивну команду [148].

3. Зі спортом, особливо олімпійським, пов'язаний комплекс культурних паттернів, смислів, на основі яких він виконує важливу *символічну функцію* в політиці [5]:

а) спортивні змагання проводяться у штучно створених умовах, регулюються правилами гри і в цьому сенсі виступають як паттерн, модель *мирного* суперництва (на противагу збройній боротьбі): “спортивне змагання символізує діалектичну єдність конфлікту та спільності, являючи собою зразок мирного змагання, здатного стати фактором культурного розвитку” [56], “як символ співпраці та розуміння в світі і як символічний міст для вирішення конфліктів” [159];

б) спорт демонструє зразок *діалектичної єдності асоціації (співробітництва) та конфлікту*. Спортивна змагальність репрезентує собою символічну модель миротворчого значення *міжнародної кооперації* не дивлячись на подальше існування певних конфліктів, а також символічну модель *гуманного вирішення та обмеження конфлікту*. Саме спорт демонструє

приклад вирішення конфліктів безкомпромісним та змагальним, але мирним шляхом. В цьому контексті спрацьовує формула “*O sport, tu – мир!*”;

с) на основі дотримання принципів “*fair play*” (чесної гри) спорт демонструє культурний взірець поведінки суперництва, яка орієнтована на моральні норми та цінності. На нашу думку, екстраполяція такої поведінки в поле політики здатна якісно оновити як політичну культуру, так і політичну реальність загалом;

д) спортивне суперництво представляє собою зразок реалізації *демократичного принципу справедливості та рівності шансів*, що визначає його важливе значення в боротьбі проти расизму, ксенофобії, антисемітизму та інших проявів нетерпимості.

4. Пов’язані зі спортом символічні моделі, культурні зразки, смисли, значення сприяють формуванню *культури миру*. Це їх значення визначається не тим, що спорт є прикладом “чистого співробітництва”, а тим, що “він вчить гідно вступати в конфлікти, які, однак, якими би гострими не були, залишаються в межах правил гри, процедурна основа якої слугує гарантією миру”. Тим самим він слугує “інструментом виховання миру”, демонструючи можливість та прийнятність вирішення конфліктів без застосування сили. Варто підкреслити, що “в формуванні самосвідомості, яка веде до суб’єктивної жаги миру, спорт може відіграти істотну роль. Не тому, що він буквально слугує запобіжним “клапаном” для зниження агресивності та забезпечує утопічне братерство за відсутності суперечок, а тому що вчить тому, як можна брати участь в конфронтації з дотриманням процедурних правил та без скільки-небудь істотного насильства” [103, с. 245-246].

5. Спорт має важливе значення і в *педагогічній діяльності* для виховання таких якостей особистості, адекватних цінностям культури миру, як миролюбство, здатність мирного вирішення конфліктів, толерантність, навички демократичної та моральної поведінки в умовах суперництва. Будь-яка педагогічна діяльність ґрунтується на певних *культурних паттернах*. Для виховання культури миру також дуже важливо, щоб хоча б в одній зі сфер

соціального життя було створено ідеальні зразки цієї культури, тих цінностей, на які вона орієнтує людину. Такі зразки (навіть в символічній формі) толерантності, взаємоповаги, відмови від насильства, демократичних норм поведінки та інших цінностей культури миру, як було наведено вище, якраз і демонструє спорт. Для виховання культури миру використовуються й інші особливості спортивної діяльності як гуманної ігрової моделі суперництва, яка може бути застосована в політиці.

Розглянувши реальні функції спорту в політиці, спробуємо окреслити аспекти негативної ролі спорту, які в подальшому допоможуть нам більш об'єктивно аналізувати спорт як інструмент брендингу держави. Варто наголосити на тому, що існує багато фактів використання спорту для розпалювання ненависті та ворожнечі між народами, підігрівання націоналістичних та шовіністичних настроїв в суспільстві, вирішення партикулярних корисливих інтересів політиків за рахунок манипуляцій зі спортом. Внаслідок цього гуманістичне за своєю природою суперництво пробуджує в людей тваринні інстинкти, а сам спорт виступає фактором конфронтації в політиці, не стільки об'єднуючи, інтегруючи держави та суспільства, а навпаки – роз'єднуючи та протиставляючи їх один одному. Відтак, така ситуація характерна не лише для звичайних міжнародних змагань, але й для Олімпійських ігор, для олімпійського руху в цілому. Видатний американський мислитель Е. Фромм з цього приводу писав: “Подивіться, який безглуздий націоналізм об'єднує людей; що слідкують за ходом сучасних Олімпійських ігор, які начебто спрямовані на популяризацію миру. Насправді ж, популярність Олімпійських ігор – це символічна репрезентація західного язичництва. Вони прославляють язичництво героя: переможця, найсильнішого, найвпертішого, і при цьому не звертають уваги на небезпечний симбіоз бізнесу та реклами, які є характерними для сучасної імітації тих Олімпійських ігор, що проводилися в Стародавній Греції” [106, с. 166].

Державні, політичні діячі достатньо швидко усвідомили той факт, що “при сьогоdnішньому стані системи масових комунікацій, - як заявив свого

часу 38 президент США Джеральд Форд, - спортивний тріумф є не менш ефективним способом підняття духу нації, ніж перемога на полі бою” [88, с. 4]. А один з політиків США на зустрічі з олімпійською командою сказав: “Сучасний спорт – це та сфера людської діяльності, в якій одна держава може довести свою перевагу над іншою, не проливаючи при цьому крові” [1, с. 33].

Цікавим є той факт, що МОК (Міжнародний олімпійський комітет) завжди намагався підкреслити, що у відповідності до духу та букви Олімпійської хартії підрахунок очок серед держав “не має жодного значення”. Однак, історично склалось так, що всі національні та міжнародні інформаційні агентства почали підраховувати кількість медалей та місць, завойованих різними державами. З огляду на це, жодна з країн не утримується від вихваляння чи критики на цій основі переваг державного підходу до питань підготовки та підтримки спортивної еліти, і, звичайно, відповідно соціально-політичних систем. Як підкреслює М. Дарвін Семотюк, “перемоги на міжнародних спортивних змаганнях інтерпретуються як свідчення переваги цього образу життя чи більшої життєвої сили, притаманної цьому народові” [93, с. 35].

На цей же факт звертає свою увагу й Ф. Ландрі: “немає жодної впевненості в тому, що національні олімпійські комітети та держави, що беруть участь в олімпійському русі, керуються винятково відданістю ідеалам П’єра де Кубертена. Очевидно, що олімпійський успіх використовується як ефективний засіб для забезпечення престижу та впливу окремих держав на світовій арені. Можна наголосити, що Олімпійські ігри використовувались і як *засіб пропаганди чи захисту тієї чи іншої ідеології*” [49, с. 23].

Ще більш радикально з цього приводу відзначив П. Сеппянен: “Націоналізм ніколи не був чужим олімпізму. В той час як адвокати олімпізму декларували кредо універсальної участі для найкращих представників людства, держави світу інтерпретували участь в Іграх як можливість для виразу своїх національних почуттів та національного ототожнення. Вони відкидали ідеали Ігор, перетворивши їх в мову зовсім іншого практичного застосування. Ігри

використовувались не стільки для демонстрації міжнародної fair play, миру та взаєморозуміння, скільки для задоволення національного інтересу та національної гордості” [217, р. 11-12].

Варто наголосити на тому, що саме державою визначається й обґрунтовується політична зацікавленість у спорті, розробляються шляхи та засоби її забезпечення, одним з яких є ідеологічний вплив на населення. Звичайна інформація про спорт носить ідеологічний характер, що є засобом керування спортом, спортивним рухом, а також засобом пропаганди, агітації, реклами тощо.

Навіть у період становлення інституту спорту в ньому був присутній ідеологічний компонент. У процесі росту його соціальної значущості зв'язки з ідеологією зростали. По-перше, сам спорт почав виробляти ідейні установки, що стосуються етики, естетики, способу життя тощо. По-друге, ідеологія включає спорт, враховуючи його колосальну поширеність у світі, в об'єкти свого впливу. Використання спорту офіційною ідеологією в кожній країні здійснюється з тією самою метою, що й інших суспільних явищ: пропаганда політичного і економічного ладу, що панують; духовних цінностей; обґрунтування й виправдання політики держави і її конкретних акцій; виховання у населення потрібних системі політичних і моральних якостей тощо.

На думку українського соціолога В. Лукашука, взаємозв'язки спорту та ідеології реалізуються в різних формах і з різним ступенем інтенсивності.

Так, у своїй статті *“Спорт і політика: соціологічний аналіз взаємодії”* (2011) вчений пише: “Олімпійський спорт формувався в період зростання популярності неоліберальної ідеології, що знайшло своє відбиття в документах олімпійського руху, зокрема в “Олімпійській хартії”. Зміни, здійснені в цьому документі під впливом певних соціальних умов (недопущення дискримінації за расовим, релігійним і політичним мотивами; змагальність між окремими спортсменами й командами, а не між країнами; дотримання правил чесної гри, авторитет арбітра), зблизили ідеологію олімпізму з неоконсерватизмом.

Сьогодні можна говорити про існування єдної ліберально-консервативної ідеології, оскільки фактично здійснено їх синтез майже в усіх економічно розвинених країнах. Така ідеологія протягом певного часу реалізується на практиці. Наприклад, керівники і функціонери олімпійського руху і олімпійського спорту тривалий час використовували ідеологічну концепцію “спорт – поза політикою”, що дозволяло залежно від обставин або дистанціюватися від політичних амбіцій тих або інших держав, або, навпаки, підкреслювати вплив політики на спорт, а в деяких випадках і здійснювати свій вплив на політичні події” [52, с. 55].

Перші симптоми використання олімпійських досягнень в пропагандистській діяльності великих держав та в ідеологічній боротьбі між ними проявились на Олімпійських іграх в Лондоні в 1908 році. Ця боротьба була пов’язана між суперництвом США та Великою Британією. Оскільки британські спортсмени набрали більше очок, ніж американці, то Лондон був у захваті від цього національного успіху. Натомість, американцям було досить складно сховати розчарування і, в той же час, статус найбільш спортивної держави. Відтак, вони почали посилатися на несправедливі рішення англійських суддів [217, р. 11-12].

Варто наголосити на тому, що демонстративне використання Олімпійських ігор в політичній боротьбі великих держав почалось зі славнозвісних змагань в Берліні в 1936 році. Нацистська Німеччина активно добивалася успіху на цих іграх, адже було розроблено програму інтенсивної підготовки спортсменів. Гітлер наказав урядовим організаціям виділити необмежений час для тренувань всім працюючим спортсменам вищого класу. Необхідно відзначити, що такі зусилля були нагороджені, адже Олімпійські ігри в Берліні вважаються не лише найуспішнішими в історії, з точки зору перемоги в політичній пропаганді, а й, разом з тим, німецькі атлети завоювали найбільшу кількість медалей та очок у порівнянні із спортсменами інших держав. Аналогічним цьому кейсу можуть бути Олімпійські ігри в Пекіні, проведені в 2008 році.

Необхідно підкреслити, що в низці випадків міжнародні спортивні змагання сприяють не вирішенню конфліктів, а посиленню конфронтації, напруженості у відносинах між різними державами аж до їх збройних зіткнень. Яскравим прикладом такої ситуації можуть слугувати дві **“футбольні війни”** – (1) на кордоні Аргентини та Уругваю після завершення чемпіонату світу з футболу 1950 року, який виграла уругвайська команда; (2) **“футбольна війна”** 1969 року між Сальвадором та Гондурасом, оскільки вона почалась після двох матчів плей-офф до чемпіонату світу з футболу між командами цих держав.

Цікавим кейсом використання спорту в політиці є також Чемпіонат Європи з футболу в Великій Британії в 1996 році. Перед полуфінальним матчем між Англією та Німеччиною одна з найпопулярніших британських газет – *“Daily Mirror”* – від імені англійських вболівальників оголосила Німеччині війну. На першій полосі цього видання був розміщений плакат з ключовими гравцями збірної Англії Полом Гаскойном та Стюартом Пірсом у воєнних касках, а поряд на пропагандистських листівках часів світової війни було гасло: **“Ахтунг! Здавайся! Для тебе, Фріц, чемпіонат вже скінчився!”**. Редакції навіть прийшла в голову оригінальна ідея: винищувач британських королівських ВПС повинен пролетіти над готелем, в якому зупинились гравці англійської збірної, з метою підтримання в ній бойового духу. Але власники газети змусили головного редактора **“війну”** завершити, тому що німецьке посольство виразило офіційний протест та попросило британський уряд припинити образи Німеччини (саме Німеччини, а не футбольної збірної) [100].

Продовжуючи тему футболу та політики варто звернути увагу на різноманітні соціальні програми, ініційовані ФІФА задля посилення **“культури миру”** та популяризації ідеї толерантності в світовому масштабі. Однією з ефективних соціальних кампаній ФІФА/УЕФА виступає RESPECT. Ця програма кампанія включає в себе декілька напрямів – Respect Fan Culture (Поважай культуру вболівальників)/Respect Diversity (Поважай

різноманіття)/Respect Inclusion (Поважай безбар'єрність). Розглянемо більш докладно кожен з напрямів.

Respect Fan Culture (Поважай культуру вболівальників). Надання інформації та послуг вболівальникам, а також сприяння діалогу між іноземними вболівальниками та органами влади/державними установами шляхом формування фан-посольств, які покликані популяризувати позитивну та мирну фан-культуру протягом часу проведення футбольних чемпіонатів. Цей напрям підтримується такою неурядовою організацією як Football Supporters Europe (FSE) [Футбольні вболівальники Європи].

Respect Diversity (Поважай різноманіття). Цей проект спрямований на уникнення інцидентів расистського характеру під час футбольних турнірів, а також популяризацію заходів протидії дискримінації з метою поваги різноманіття та подолання проявів дискримінації будь-якої форми. Програма підтримується такими неурядовими акторами як Football Against Racism in Europe (FARE) [Футбол проти расизму в Європі]. Виконавчим же партнером виступає організація Never Again association (Асоціація "Ніколи Знову").

Respect Inclusion (Поважай безбар'єрність). Проект має на меті інтеграцію в спільноту осіб з обмеженими можливостями. Являє собою серію показових ігор, благодійний турнір та підтримку футбольних організаційних комітетів. Партнерськими організаціями цієї програми виступають Centre for Access to Football in Europe (SAFE) [Центр доступу до футболу в Європі], Disability Alliance ("Альянс осіб з обмеженими можливостями"), Фонд TUS.

Можна зробити висновок, що керівні органи футболу докладають максимальних зусиль задля протидії адаптації вболівальниками радикальних ідей, пониження емоційного градусу протистояння між вболівальниками різноманітних клубів та збірних. Такі програми спрямовані на розвиток взаємоповаги та культури толерантності в (навколо) футбольному середовищі.

Окремої уваги також заслуговує така організація, ініційована УЄФА, як UEFA Foundation for Children². Організація покликана допомагати дітям та

---

² <http://uefafoundation.org>

захищати їх права. На думку президента УЄФА Мішеля Платіні, футбол може істотно забезпечити підтримку дітей в сфері охорони здоров'я, дитячої освіти, розвитку спортивних навиків та інтеграції етнічних меншин. Зауважимо, що активно про себе цей проект заявив перед футбольним матчем за Суперкубок Європи (UEFA SUPER CUP) між Барселоною та Севільєю в Тбілісі (Грузія) 11 серпня 2015 року. Перед початком матчу протягом церемонії-відкриття було сформовано “живий ланцюг” із 1000 дітей, футболістів, тренерів, суддів. Цей “живий ланцюг” виступив символічним актом, покликаним заявити світу – “Футбол Об'єднується заради Миру” (Football United for Peace)³.

Між тим, все більше держав зіштовхуються з хвилиною насильства, грубощів, агресивності не лише з боку спортсменів, а й з бійками між вболівальниками до/під час/після футбольних, хокейних матчів, особливо міжнародних. Останнім часом прийнято ряд офіційних документів, в яких тематизовано загальну тривогу з приводу всіх цих негативних явищ [21; 22; 25].

Таким чином спорт (футбол) виступає не лише змаганням, але й каталізатором вирішення різноманітних соціально-політичних проблем. Це вже не просто спорт №1, але й дієвий інструмент впливу в руках політичних акторів. Свідченням цього може бути корупційний скандал в ФІФА, що був названий як FIFAgate. Варто наголосити на тому, що справа не лише в корупції в керівних органах ФІФА, але й в площині геополітичного протистояння США та РФ, що особливо актуально з огляду на проведення Чемпіонату Світу з футболу в Росії в 2018 році. Показовим виступає жорстка заява Президента Росії Володимира Путіна одразу після арешту футбольних чиновників ФБР: “Що стосується проведених арештів, то виглядає це, меншою мірою, дивно, адже арешти проведено за запитом американської сторони у звинуваченні в корупції. Кого? Міжнародних чиновників. Не виключено, що в ситуації з ФІФА американці використовують такі ж методи, як із засновником WikiLeaks Джуліаном Ассанжем та экс-співробітником американських спецслужб Едвардом Сноуденом для досягнення своїх корисливих цілей...На мою думку, в

---

³ <http://uefafoundation.org/news/media-release-02-football-united-for-peace/>

п'ятницю повинні відбутися вибори президента ФІФА, і пан Блаттер, він має всі шанси бути переобраним. І ми знаємо про той тиск, що чинився на нього з метою *заборонити проведення чемпіонату світу з футболу 2018 в Росії. В Росії відомо про позицію Блаттера, яка нічого спільного не має з якими-небудь особливими відносинами ФІФА та Росії. Це його загальна принципова позиція. Спорт і політика повинні бути окремо. І більше того, він вважає, що спорт повинен спричинити позитивний вплив на політику та слугувати майданчиком задля діалогу, примирення, пошуку рішень. Я вважаю, що це абсолютно правильна позиція*" (курсив мій. – Г.Н.) [208].

Між тим, чисельні факти свідчать про використання спорту не для укріплення миру та стабілізації політичного поля між державами, а задля *воєнно-політичних цілей*. Не секрет, що у всіх арміях світу спорт складає важливий та регулярний компонент воєнного навчання.

Таким чином, спорт не лише за своїм потенціалом та іманентними можливостями, а й завдяки своєму реальному значенню та впливу на політику, по тим формам його практичного застосування різноманітними соціальними силами, по тим соціальним функціям, які він виконував та продовжує виконувати є *діалектично-антогоністичним*.

У зв'язку з цим важливе значення для політичної науки та політологів має питання про те, чи відбулися в цьому відношенні якісь зміни в спорті, особливо олімпійському. Варто відзначити, що з'явилися *нові аспекти олімпійського руху*, які істотно впливають на його роль в політиці. Власне ті кардинальні зміни, що мали місце в останні десятиліття, дозволяють зробити ряд кроків в олімпійському русі для підвищення його позитивної ролі в політиці. Спробуємо більш докладно розглянути ці сюжети.

Маємо констатувати, що довгий час МОК та керівні органи цієї організації, спираючись на теорію "*аполітичності спорту*", ізолювались від активної діяльності на захист миру. Наприклад, МОК не підтримав Московський договір щодо заборони дослідів ядерної зброї. Власне межі олімпійського руху протягом тривалого часу перешкоджали участі

спортсменів-олімпійців в активних виступах за мир, оскільки умови проведення Олімпійських ігор у відповідності з їх правилами забороняли будь-які політичні акції. В 1967 році МОК вперше за всю історію прийняв Звернення до спортсменів всіх держав із закликом виступити на захист та в ім'я укріплення миру як єдиної умови існування міжнародного та національного спорту.

В останні роки в олімпійському русі зроблено нові кроки, що спрямовані на підвищення ролі спорту в укріпленні миру та міжнародного взаєморозуміння. Так, 25 жовтня 1993 року на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН без голосування, тобто одноголосно, була прийнята резолюція щодо олімпійського перемир'я, ініціаторами якої виступили 121 держава. Тим самим, вперше в історії олімпійського руху була оголошена широкомасштабна кампанія на підтримку миру. Вже 5 грудня 1994 року 49 сесія Генеральної Асамблеї ООН одноголосно прийняла резолюцію *“За встановлення кращого та більш міцного миру завдяки спорту”*, ініціаторами якої виступили 141 держава. Варто наголосити на тому, що 6 листопада 1995 року вперше в історії президент МОК Х. Самаранч виступив з трибуни ООН, яка святкувала свій п'ятдесятирічний ювілей. Це відбулося під час дискусії на тему: *“За встановлення кращого та більш міцного миру завдяки спорту та олімпійським ідеалам”*, що мала місце в ході 50 сесії Генеральної Асамблеї ООН. В фінальній резолюції, проект якої зачитав дворазовий олімпійський чемпіон з гімнастики Барт Коннер, Генеральна Асамблея ООН підкреслила внесок МОК у встановлення взаєморозуміння між народами та укріплення миру на планеті, а також закликала світову спільноту дотримуватися *“олімпійського перемир'я”* під час Олімпійських ігор. 25 листопада 1972 року вже 52 сесія Генеральної Асамблеї ООН за ініціативи МОК та за підтримки рекордного в історії ООН числа держав – 178 – прийняла резолюцію, що закликала всіх членів світової спільноти зберігати *“олімпійське перемир'я”* під час XVIII зимових Олімпійських ігор 1998 року в Нагано (Японія). Між тим, розпочав свою діяльність міжнародний центр *“За олімпійське перемир'я”*, що був створений МОК та міністерством закордонних справ Греції.

Разом з тим, необхідно підкреслити, що протягом половини століття в олімпійському русі дискутувалося питання щодо створення *рівних умов* спортсменам різних держав під час їх підготовки до Олімпійських ігор. В останні роки ця ідея почала втілюватися у життя завдяки реалізації програми “Олімпійська солідарність”. В межах цієї програми МОК здійснює технічну та фінансову підтримку 200 національним олімпійським комітетам, в тому числі найменш забезпеченим.

МОК зробив важливі кроки, спрямовані на заборону політичної та расової дискримінації. Це знайшло свій прояв у рішенні щодо проведення Олімпійських ігор тими державами, які гарантують вільну участь всіх олімпійських комітетів. Останні роки президентства в МОК Х.А. Самаранча позначилися активною кампанією [у відповідності до базових принципів олімпійської Хартії] проти апартеїду в Південній Африці та тією роллю, яку вона відіграла в припиненні апартеїду. Спортсмени всіх держав вітали повернення атлетів ПАР на XXV Олімпійських іграх в Барселоні (1992) в момент, коли південноафриканська демократія лише дала свої перші “паростки”.

Зазначені нами вище кроки задля гуманізації олімпійського руху, безумовно, сприяють підвищенню позитивної ролі спорту в політиці. Однак, деякі інші аспекти діяльності, як вже було зазначено, не лише підвищують, але певною мірою знижують цю роль спорту.

Перш за все, мова йде про те, що в олімпійському рухові все більш міцні позиції завойовує *прагматичний підхід*, відповідно до якого основна увага все більше приділяється *всесвітньому розвитку* спортивних змагань, заохоченню високих спортивних досягнень, рекордів та переможців незалежно від того, для чого вони використовуються та яким цілям слугують. “Роль досягнень та ... ідеологія перемоги зайняли в олімпійському русі таку позицію, яка не лише відповідає очікуванням цього руху, але значно перевищує все, що хто-небудь міг собі це уявити” [217, р. 21].

Показовим є також той факт, що з нової редакції Олімпійської хартії (1996) усунуто важливе положення попереднього варіанту Хартії (1979): “Олімпійські ігри були відроджені бароном де Кубертенем не лише для того, щоб учасники могли боротися за медалі, встановлювати рекорди та розважати публіку, і не для того, щоб забезпечувати учасникам трамплін до професійної спортивної кар’єри чи продемонструвати перевагу однієї політичної системи над іншою” [55].

Хоча кардинальні зміни, які відбулися в турбулентному полі світової політики за останні роки, “якщо не повністю, то значною мірою зняли гостроту політичного протистояння між ключовими світовими державами, і, відповідно, ступінь “політичної” зацікавленості в результатах, продемонстрованих на спортивній арені” [1, с. 33], але і сьогодні продовжується активне використання спорту в корисливих політичних та ідеологічних цілях.

Ідеологічний компонент у спорті проявляється також у тому, що в ньому реалізується патріотична ідея. Жоден спортсмен не виступає сам за себе, він представляє державу, яка його підготувала до змагань, виділяла кошти на тренування, екіпірування, транспортування до місця змагань. І хоча реальність спортивних змагань відрізняється тим, що укладена в певні просторово-часові рамки, обмежується правилами і за межами цих рамок і правил не існує (і, отже, погляд на міжнародні змагання як на певний символ, модель, ритуальний бій між націями є логічним спрощенням), перемога спортсмена неминуче стає перемогою країни, що його делегувала, служить піднесенню національної гордості й демонстрації переваги певної нації. Це знаходить своє відбиття в різних організаційних формах і символічних ритуалах (виконанні гімну, підйомі прапору, неофіційному командному заліку, який, проте, використовується в офіційних матеріалах, тощо). Більше того, патріотична ідея знаходить реалізацію через спорт на рівні місцевого й клубного патріотизму. У періоди виборчих кампаній підтримка тих або інших партій, об’єднань, окремих кандидатів спортивним електоратом свідчить про підтримку їх ідеологічних платформ.

З огляду на це, особливо важливе значення для посилення прагматичного підходу в олімпійському русі має його *комерціалізація та професіоналізація*. Х. Зейфарт ще з приводу результатів Олімпійських ігор в Лос-Анджелесі (1984) писав: “Спорт, який зазвичай носив педагогічну та моральну цінність, в наш час стає виміром бізнесу” [216, р. 314].

На думку польського соціолога С. Волошина, “висококваліфікований, професійний спорт, що ґрунтується на ідеях олімпізму, спочатку рухався за олімпійським спортом. Але в наш час можна констатувати той факт, що ролі змінилися. Олімпійський спорт слідує за професійним, вбираючи в себе його найбільш негативні особливості” [17, с. 15].

По суті, МОК веде латентну подвійну гру: з одного боку, пробуджуючи національні інтереси держав блиском золотих медалей, він рекламує вищі ідеали Олімпійських ігор, а з іншого – порушуючи Олімпійську хартію, перетворив спорт в галузь виробництва, в якій головне джерело прибутку та основна професія – спортсмен з його унікальними рекордами та результатами [38, с. 17].

Ще одним протиріччям олімпійського спорту є той факт, що, на превеликий жаль, він нав’язує “західний” погляд на світ спорту. Справа в тім, що Олімпійська програма не відображає культуру дуже багатьох держав, адже більшість видів спорту та спортивних дисциплін, що включені до цієї програми, мають західне походження. Такий антогонізм стає все більш гострим: передбачається, що спорт повинен бути формою виразу культури, але для багатьох держав, що входять до олімпійського руху, спорт виступає як *важливий продукт, що вносить дисбаланс у визначальні фактори культурної тотожності*. На думку Ф. Ландрі, політика допомоги державам, що розвиваються, в сфері спорту характеризується деякими рисами, характерними *політиці неоколоніалізму*. Така ситуація досить негативно відображається на культурі цих держав, призводячи до того, що західні види спорту займають панівне положення по відношенню до національних видів фізичної культури та спортивної активності. І в контексті таких наукових сюжетів вчений порівнює

таку політику з діями, що мають місце в сфері торгівлі, засобів масової комунікації і т.д. [177].

Досить цікаву думку з цього приводу висловив німецький соціолог Г. Айхберг: “В олімпійському середовищі говорять про “світовий спорт”, який повинен “оволодіти” світом, тому що у інших народів спорту ще немає і їм потрібно в цьому плані також “допомагати”, як і в сфері економіки. Такі поняття та категорії мислення вказують на колоніальне походження Олімпійських ігор. Тим самим, олімпійський спорт – це спорт дуже специфічної “культурної релігії”, спорт одного “острову” серед багатьох інших. З огляду на це, як процес “культурного рабства” оцінюється кампанія допомоги слабозвинутим державам в області спорту, яку МОК проводить під назвою “олімпійська солідарність”: вона є нічим іншим, як “експортом культури неокolonіалістського характеру”. Європейські поняття щодо спорту переносяться на місцеві системи та форми фізичної культури, руйнуючи їх” [146, р. 68-70].

Відомий норвезький політолог та теоретик міжнародних відносин Й. Галтунг у своїй класичній доповіді “*Спорт та міжнародне взаєморозуміння: спорт як носій глибокої культури та структури*” (1982) в Гельсінкі вказав на той факт, що міжнародний спорт, включаючи Олімпійські ігри, є “провідником” лише західних цінностей культури [153, р. 12-19].

Можна зробити висновок, що для сучасного олімпійського руху характерною є певна *непоследовність* практичної реалізації цінностей культури миру, наявність *антагонізму* між декларованими ідеалами та практикою олімпійського спорту, що визначає його реальну гуманістичну цінність, в тому числі в політичному просторі.

Попередній президент Міжнародної олімпійської академії та член МОК Н. Ніссіотіс неодноразово вказував на те, що “змагальні аспекти Олімпійських ігор домінують над глибоким та добродієвим сенсом олімпійського руху”, підкреслюючи при цьому наявність “прірви між принципами як глибокої

філософії життя, заснованої на ідеалах, та реаліями сучасного спорту” [198, р. 178; 199, р. 57].

Вже згадуваний нами П. Сеппянен, спираючись на результати соціально-політичного аналізу сучасного олімпійського руху, робить висновок про те, що “в цілому олімпізм та олімпійська система являють собою яскравий приклад протиріччя між соціальними мріями та соціальною реальністю на міжкультурному та міжнаціональному рівні. Олімпійський рух символізує боротьбу між людськими ідеалами та реальністю, в якій вона живе” [217, р. 22].

Натомість, на думку Т. Ольшанські, багато фактів свідчать про “кризу культурної функції олімпійського руху”, оскільки “існує протиріччя між добродесною культурною спадщиною олімпізму та бездуховною рекордоманією, до якої схильні сучасні Олімпійські ігри” [71, с. 29].

На нашу думку, комерціалізація спорту призводить до сприйняття його як товару, а не складової частини виховання людини та/чи пониженню гуманістичної спрямованості спорту та олімпійського руху.

Президент Міжнародної Філософської спільноти з дослідження спорту Карін Фольквейн-Каплан, характеризуючи кризу моральнісних цінностей в сучасному спорті та олімпійському русі пише: “Спорт вищого рівня став “великим бізнесом”, важливою галуззю сучасної індустрії. Мета спорту змінилася: тепер вона не закладена всередині спорту, а радше визначається зовнішніми мотиваціями, такими як нагороди, фінансові контракти, висвітлення в ЗМК. Таким чином, ми зіштовхуємося з фактом т. зв. “позаетичних дій” в спорті вищого рівня – таких, наприклад, як насильство, обман, авантюри, допінг та багато іншого. Серед різноманітних проблем, ці останні виникають через моральний розкол світу спорту, в якому моральні цінності переплуталися з доларовими цінностями. Поняття “перемога за будь-яку ціну” стало вище т. зв. “спортивного духу”, що означає грати за правилами” [237, р. 54].

Значний вплив на соціальну значимість спорту в політичному просторі чинить орієнтація та свідомо цілеспрямована діяльність організаторів

Олімпійських ігор та інших міжнародних спортивних подій. Б. Беннет під час міжнародного симпозіуму “*Мир та взаєморозуміння завдяки спорту*” сформулював два основних принципи поведінки спортсменів на міжнародних спортивних подіях: (1) принцип “*не лишай іншу сторону справедливої нагороди шляхом обману*”; (2) принцип “*почуття чесної поваги до всіх людей*”. Саме ці принципи сприяють утвердженню позитивної ролі спорту як чинника укріплення миру в політичному просторі [124]. Натомість, такі дослідники як Е. Цайглер та Л. Дж. Хестлер на цьому ж симпозіумі в своїй доповіді відзначають, що до переліку професіональних якостей функціонерів спорту необхідно додати “*світовий менталітет*” (“world mentality”), тобто їх “відповідальність за розвиток миру у всьому світі та міжнародної доброї волі” [242].

Важливе значення відіграє також позиція державних діячів та політиків, які визначають магістральний напрям, стратегію соціальної політики, характер її реалізації в різноманітних сферах суспільного життя, в тому числі в області спорту та олімпійського руху. Варто наголосити на тому, що це пов’язано не лише з авторитетом державних діячів, з широкими можливостями, які вони можуть використовувати для пропаганди своїх ідей, поглядів, але й з тим, що саме від них залежить як така можливість/рівень соціальних контактів та ступінь їх фінансового забезпечення.

В зв’язку з розширенням спорту та олімпійського руху можна спостерігати небезпечний тренд зростання пов’язаних зі сферою спорту різноманітних інституцій та сил. До них належать: **спортивні** (національні та міжнародні спортивні федерації; НОК/МОК, спортсмени, глядачі, спортивні ЗМК); **політичні** (різноманітні держави та політичні партії, національні урядові організації); **економічні** (індустрія спорту, комерційні засоби масової інформації, професійний спорт).

На нашу думку, такі соціальні групи, партії та сили в спорті агрегують та артикулюють різноманітні інтереси: як суто **спортивні** (перемога в змаганнях, рекордний результат, дотримання правил), так і **зовнішні** по відношенню до спорту (використання його для досягнення політичних цілей – політичної

влади, миру, міжнародного взаєморозуміння, шовінізму, етноцентризму, расизму та дискримінації). Таке різноманіття інтересів соціальних та політичних груп, які досягаються завдяки спорту, визначають їх орієнтацію на використання глобальних спортивних подій з метою, що може не лише не співпадати, але й суперечити позитивній ролі в політичному просторі.

Ще одним важливим науковим сюжетом, пов'язаним з функціональним виміром спорту в сучасному політичному процесі, виступає розгляд масштабних спортивних подій як інструменту smart power (“розумної сили”), концепту розробленому відомим американським політологом Джозефом Наєм молодшим (Joseph S. Nye) та Річардом Армігіджем (Richard Armitage). В цьому випадку спорт (а саме масштабні спортивні події) виконує функцію політичного брендингу країни/території. Зауважимо, що бренди

ни

обіг політичних наук тільки у 1990-ті роки завдяки двом видатним британським експертам у сфері брендингу - Уоллесу Олінсу (Wallace Olins) та Сімону Анхольту (Simon Anholt). С. Анхольт з'ясовує, що проц

ідентичності.

розвитку. З огляду на це потужним інструментом формування позитивного іміджу країни виступає спорт як інструмент smart power в контексті проведення масштабних глобальних подій. Перед безпосереднім розглядом спорту як дієвого інструменту “розумної сили” пропонується більш докладно окреслити сам концепт smart power для уможливлення подальших наукових розвідок в межах дисертаційного дослідження.

Останнім часом ім'я Джозефа Ная (Joseph S. Nye) було прийнято асоціювати з введеним ним ще на початку 90-років ХХ століття поняттям “soft power” (“м'яка сила”). Навколо теоретико-концептуального та практико-

політичного змісту цього поняття досі тривають запеклі дискусії як в зарубіжній, так і у вітчизняній політологічній літературі. Його беруть на озброєння та активно використовують чинні політики різних держав світу. Приміром, в 2004 році китайське керівництво виступило з ініціативою “прискореної побудови “м’якої сили” КНР”. Термін достатньо часто згадується і в українському політичному та політологічному дискурсі.

З огляду на специфіку нашого дослідження мова піде про нове та доволі цікаве поняття, що було сформульовано зовсім нещодавно за безпосередньої участі Дж. Ная та вже спровокувало значну увагу серед вітчизняної політологічної спільноти. Мова йде про концепт “*smart power*” (“розумна сила”), який вперше був запропонований в доповіді “*A Smarter, More Secure America*” (2007), прочитаній Дж. Наєм разом з експертом першим заступником держсекретаря США Річардом Армітіджем (Richard Armitage) для Центру стратегічних та міжнародних досліджень США (Center for Strategic and International Studies, CSIS) [140].

Цей центр виступає однією з т. зв. “фабрик думок” сучасних США. Інтелектуальна робота, що здійснюється в межах CSIS, головним чином концентрується на тому, щоб висвітлити для політичного керівництва держави ключові проблеми майбутніх декад розвитку, а також окреслити та запропонувати адекватні рішення глобальних проблем сучасності. Окрім цього, CSIS характеризується нестандартністю запропонованих рішень політичних проблем.

Підкреслимо, що керівництво діяльністю Центру здійснюють люди, які тісно пов’язані з практичним аспектом американського політичного процесу. Більше того, членами CSIS виступають і провідні американські теоретики політичної науки. Приміром, з квітня 2000 року цю структуру очолює Джон Гемрі, що свого часу був заступником міністра оборони США. Серед членів CSIS можна знайти З. Бжезинського, Г. Кіссінджера, У. Коена, Дж. Шлезінджера, Р. Джеймса.

Безумовно, ця доповідь розроблялась в контексті майбутніх виборів чергового, сорок четвертого президента США. На нашу думку, мета доповіді полягала в тому, щоб запропонувати новій президентській адміністрації (адміністрації Б. Обама в даному випадку) деякі нові принципи формування зовнішньополітичної стратегії США та її нового бачення. Нас ця доповідь цікавитиме, в першу чергу, виходячи з можливих перспектив та трендів використання спорту як потужного інструменту *smart power* в сучасних політичних процесах.

Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду основних ідей концепту *smart power*, необхідно пояснити, чому так важливо розуміти тренди використання спорту як інструменту *smart power*. В нашому випадку термін “тренд” означає виразну спрямованість тенденції змін показників якого-небудь явища, яке спостерігається протягом певного проміжку часу. В цьому контексті як явище, що змінюється, виступають принципи використання спорту в інструментальному вимірі (як *smart power*) по відношенню до сучасних політичних процесів. Спорт як інструмент розумної сили передбачає відповідні джерела, ресурси та механізми впливу, що визначають силу держави в світовому політичному просторі та процесові. В світовій політиці категорія сили стає значимою за умов можливості держави істотно впливати на поведінку інших держав та різних акторів світового політичного простору, досягати завчасно запланованих цілей та отримувати бажаний результат.

У вступі до доповіді автори підкреслюють, що характер джерел впливу – а значить, і влади – має тенденцію змінюватися з плином часу, що зберігається і за умов сучасної світової політики. Так, протягом 1990-х років та навіть фактично до середини 2000-х років політичне керівництво США, а також більшість американських політологів позиціонували США як єдину наддержаву, яку не можна за критерієм комплексної могутності співставити з жодною іншою державою. Варто також зауважити, що США опинялися сильнішими як за своїм сукупним потенціалом, так і за окремими його

складовими, які в їх функціональному відношенні можна було звести до двох категорій – “hard power” (“жорсткої сили”) та “soft power” (“м’якої сили”).

В цій ситуації виникли умови для нав’язування волі іншим державам завдяки використанню доволі жорстких економічних і, головне, воєнних важелів впливу. Однак, той дисбаланс, що склався між т.зв. “жорсткою силою” та “м’якою силою” США, яким автори у своїй доповіді дають докладну характеристику, призвів до фактичної кризи американської “м’якої сили”. Як наслідок США втратили звичний образ борця за цінності свободи. Разом з тим, одночасно широке розповсюдження американської культури в державах інших культурних ідентичностей призвело до природного процесу їх конфлікту з місцевими традиціями.

З одного боку, власне фіксація цього факту, його конкретних проявів та витікаючих звідси наслідків для США складають той комплекс ідей, який намагались висвітлити автори доповіді і який вони намагались донести до політичного класу США та нової президентської адміністрації. З іншого боку, Най та Армітідж пропонують майбутньому керівництву США набір конкретних керівних принципів, відмова від наслідування яких в умовах сучасного політичного процесу не сприятиме успішному розвитку американської держави, збереження нею лідерства в світополітичній розстановці сил.

Концепт “smart power” в інтерпретації американських політичних теоретиків використовується як синтез двох понять: “жорсткої сили” та “м’якої сили”; остання розглядається в традиційному сенсі як можливість досягати певних цілей завдяки залученню на свій бік без будь-якого на те примусу.

Згадуючи основні ресурси “м’якої сили”, такі як культура та політичні цінності, Най та Армітідж найбільшу увагу звертають зовнішній політиці. Остання отримує ключове значення для “м’якої сили” в тому випадку, якщо розглядається іншими світовими акторами як легітимна, що має моральний авторитет.

“Розумна сила”, на думку авторів, виступає не просто синтезом “м’якої” та “жорсткої сили”, а кваліфікованою їх комбінацією. Використання ж цих сил

окремо одна від іншої не призводить до бажаних результатів. За відсутності однієї з “сил” досягнення іншої обнуляються, оскільки не мають довгострокового характеру. Автори вважають, що “розумна сила” передбачає раціональний розподіл наявних ресурсів між цими двома категоріями.

“Розумна сила” полягає також в тому, щоб адекватно враховувати та узгоджувати різноманітні та багатосторонні інтереси, що співіснують в світі. В цьому сенсі Дж. Наю та Р. Армігіджу вбачається більш ефективним з економічної точки зору здійснювати фінансування різноманітних міжнародних організацій та установ, ніж витратити величезні кошти на глобальну війну з тероризмом та бойові дії в Іраці. На їх думку, подібні інвестиції дозволяють залучити до глобальних проектів ряд інших держав, що сприятиме перерозподілу відповідальності за світові проблеми. Це також дозволить США позиціонувати себе в світовому політичному просторі як актора, що володіє набором перспективних та оптимістичних за своїм змістом ідей відносно того, яким чином вирішувати ці проблеми.

Смисл “розумної влади” полягає, на думку авторів, й в можливості забезпечити взаємодоповнююче функціонування різноманітних джерел “м’якої сили”, які діють розрізненно, оскільки безпосередньо не залежать від державної машини і не підпорядковуються їй. Серед таких джерел автори називають приватний бізнес, громадянське суспільство (публічна дипломатія), двосторонні угоди та декларації, взаємодії та консультації з боку багатосторонніх установ, в тому числі й неурядових організацій.

Дослідники погоджуються з тим, що в розпорядженні “жорсткої сили” перебуває набір більш простих механізмів, тому її легше використовувати для досягнення цілей. Тим не менше, “розумна сила” передбачає її використання лише в умовах досягнутого міжнародного консенсусу, тобто при підкріпленні “м’якою силою”. Це необхідно для того, щоб збільшити кількість союзників на світовій арені, а не розширювати коло потенційних супротивників. Коло союзників необхідно примножувати як серед державних, так і серед недержавних акторів.

В контексті міркувань щодо концептуального смислу “розумної сили” автори доповіді фактично приходять до тієї тези, до якої дійшли китайські спеціалісти-міжнародники в період напрацювання ними нової концепції безпеки КНР. Сенс цієї тези полягає в тому, що блокове мислення, характерне для епохи холодної війни та пов’язане з побудовою жорстких коаліцій, в сучасних умовах застаріло. Сьогодні ефективною може бути багатостороння дипломатія, що передбачає переговори та взаємодію з усіма учасниками міжнародних відносин. Зауважимо, що глобальні спортивні події можуть розглядатися як позитивне тло для проведення таких переговорів. Навіщування ідеологічних ярликів та свідоме конструювання “вісі зла” в контексті “розумної сили” також є неприпустимим, оскільки на практиці лише послаблює “м’яку силу” держави, звужуючи спектр її впливу.

На думку авторів доповіді, приклад Китаю є показовим, в першу чергу, з огляду на те, як інвестування в розвиток “м’якої сили” дозволяє безболісно продовжувати військову модернізацію, що не викликає необґрунтованих страхів з боку міжнародної спільноти, оскільки не пов’язана з веденням воєнних дій та одночасно економить колосальні ресурси.

На думку авторів доповіді, надмірна агресивність слугує доказом концептуально-ідеологічної слабкості та технологічної недосконалості держави. Статус світового лідера в сучасних умовах не може бути збережений за недостатньої уваги з його боку до великих регіональних та глобальних проблем не лише політичного, але також економічного та екологічного характеру.

Як підтвердження останньої тези політичні теоретики наводять приклад фінансової кризи в АТР в 1997-1998 рр., в умовах якої США відмовились від надання економічної допомоги державам, що постраждали, в той час як Китай, навпаки, пішов назустріч своїм регіональним сусідам. Цей фактор стимулював активізацію формування в АТР азіатської регіональної ідентичності. Недостатня увага політичного класу США до механізмів багатосторонніх консультацій, які сьогодні активно створюються в межах ASEAN і вже

виходять за її межі, може в майбутньому сприяти ізоляції США від активної дипломатичної участі в житті цього регіону.

З точки зору американських дослідників, слідуючи логіці “розумної сили”, не можна допускати значного розриву між ідеями, що декларуються, та принциповими особливостями їх здійснення в реальному політичному процесі. При цьому гіршим, на думку американських вчених, варіантом, з яким зіштовхнулись США, виступає ситуація, за якої в справедливості висунутих американською державою цілей та ідеалів розчаровуються її союзники, як ідеологічні, так і політичні.

Миротворчість та врегулювання міжнародних конфліктів без допомоги “жорсткої сили” є важливою складовою “soft power”. І не останню роль в цих процесах відіграє спорт як політичний інструмент. Тому, якщо США хочуть йти шляхом “розумної сили”, то вони повинні розмовляти з будь-якою державою, а тим більше з тією, яка виступає для Америки стратегічним пріоритетом саме з огляду на конструктивного та рівноправного партнерства. Саме цього чекають від США такі їх традиційні союзники як Південна Корея, Японія, Європа і т.д.

На підтвердження своєї логіки Най та Армігідж наводять приклад невдач США з питання близькосхідного врегулювання між Ізраїлем та Палестиною, з одного боку, та значні досягнення в рамках шестисторонніх переговорів з приводу північнокорейської ядерної програми за ключової ролі КНР в цих переговорах, з іншого.

Автори доповіді, обґрунтовуючи стратегічну перспективність “розумної сили” для США, підкреслюють, що за умов можливих економічних труднощів цілий ряд держав, які відповідно до теорії демократичного транзиту, повинні були трансформуватися з диктаторських режимів до демократичних, скоріше за все відмовляться від подальших політичних та економічних реформ в цьому напрямі. Разом з тим, з цими державами США доведеться вести активний діалог.

“Розумність” у взаємовідносинах з державами “третього світу” пов’язана з тим, що в перспективі їх стратегічне значення буде підвищуватися, хоча на сьогодні хороші взаємовідносини з ними не завжди розглядаються США як необхідність.

У своїй доповіді Дж. Най та Р. Армітідж достатньо докладно розглядають сюжети успіхів китайської “soft power”, яка у зв’язку з поступовим укріпленням воєнної могутності КНР починає набувати ознак “smart power”. В цьому випадку США та Китаю було би продуктивно спільно вирішувати ті глобальні проблеми, по яких у двох держав є спільне бачення та однорідні позиції. Можна сказати, що цим американські політологи надали своєрідний інтелектуальний сигнал політичній та політологічній спільноті КНР щодо готовності до кооперації.

Політико-прикладна складова доповіді безпосередньо витікає з концептуального змісту “розумної сили” та відображена в п’яти напрямках, на яких американському уряду необхідно зацентувати свою політичну увагу та фінансові ресурси. Автори доповіді виокремлюють у своїй праці ці напрями як окремі глави. Перший напрям пов’язаний з посиленням старих політичних міждержавних альянсів та формуванням нових. До нього також входять пошук партнерів та формування міжнародних інституціональних структур різноманітного призначення. На думку американських вчених, сучасним США не потрібно сприяти подальшому послабленню існуючих міжнародних інститутів. Багато з них було створено за активної підтримки США і в них саме США вже володіють достатньою вагою. При цьому США не повинні допустити того, щоб ініціатива по створенню нових міжнародних інститутів була перехоплена іншими акторами світової політики. Ще одним важливим напрямом виступає т.зв. глобальний розвиток, який розглядається як надання гуманітарної, медичної, освітньої, економічної та технологічної підтримки найбільш потребуючим цього державам “третього світу” самостійно та через міжнародні інститути. Третім напрямом виступає публічна дипломатія, пов’язана з розширенням гуманітарних обмінів між США та іншими

державами. Четвертий напрям тематизується американськими вченими як коректування механізмів економічної інтеграції, що повинна базуватися на ефективній діяльності міжнародних фінансових установ, орієнтованих на допомогу злидінним державам та заохочення економічного розвитку держав, що активно розвиваються. П'ятий напрям, окреслений як технології та інновації, пов'язаний головним чином із забезпеченням глобальної енергетичної безпеки.

Між тим, в розмірковуваннях американських політологів відчувається деяка незавершеність. Запропонувавши новий політико-міжнародний концепт, вони все ж таки більшою мірою пішли шляхом насичення його старим змістом, що витікає з раніше введених понять та політичних реалій сьогодення, а також тих викликів, з якими зіштовхнулося американське лідерство. На нашу думку, вдало віднайдене формулювання, що можна виразити словосполученням “розумна” сила, наводить на більш глибокі міркування щодо його змісту. Складається враження, що у цього поняття може бути додатковий прихований зміст, що здатен виявити новий, ще недосліджений пласт джерел та механізмів впливу держави на міжнародній арені, формування її ефективного бренду в політичному просторі. На наш погляд, це дозволило би уникнути розмивання меж поняття “smart power” та його ототожнення в окремих випадках з “soft power”.

Мова йде про можливості застосування поняття “розумна сила” в контексті якісно нових, доволі перспективних способів впливу в світополітичних стратегіях сучасних держав. На нашу думку, такими напрямками виступають глобальні спортивні події, вивчення інформаційно-інтелектуального та інноваційного потенціалів сучасної держави. Аналіз цих напрямів в контексті “розумної сили” передбачає вивчення цілеспрямовано сконструйованих в рамках політологічної, політичної та публіцистичної спільнот образів та уявлень різного роду явищ міжнародного життя та сучасних політичних процесів.

Всі ці феномени, що виступають своєрідними джерелами влади та впливу сучасних держав, відображають різноманітні варіанти впливу на розум та думки з боку іншого розуму завдяки специфічно відображеного знання, і тому, на нашу думку, доволі близькі в смисловому відношенні до “розумної сили”.

Спорт в політичних процесах, особливо в контексті smart power, необхідно розглядати як інструмент “м’якої сили”, яка органічно входить до складу “розумної сили”. Існує ряд наукових робіт, які розглядають спорт саме як інструмент м’якої сили. В нашому дослідженні ми виходимо із гіпотези про те, що масштабні спортивні події здатні істотно впливати на політичні процеси як всередині держави (легітимація державного режиму), так і поза її межами – в світовій політиці. Спробуємо більш докладно окреслити вплив масштабних спортивних подій на політичні процеси. В цьому нам допоможе стаття доктора Бірмінгемського університету Йона Грікса (Jon Grix) та професора кафедри політичних наук та міжнародної політики Кентського університету Донни Лі (Donna Lee) “*Soft Power, Sports Mega-events and Emerging States: The Lure of the Politics of Attraction*” (2013). Ця стаття була підготовлена на базі CRP (Center for Rising Powers) при Кембріджському університеті.

Автори намагаються на прикладі трьох світових спортивних форумів (Олімпійські ігри в Китаї – 2008; Чемпіонат світу з футболу в ПАР – 2010 та в Бразилії - 2014) показати, що ці глобальні спортивні події істотно впливають на політичний процес як всередині цих держав, що розвиваються, так і на їх розвиток в світовому політичному просторі. Ці кейси є не лише спортивними, але й політичними. По суті, Йон Грікс та Донна Лі констатують, що “проведення державами спортивних мега-подій є практикою публічної дипломатії задля демонстрації можливостей існуючої soft power та подальшого продовження її нарощування” [157].

Але ситуація з попитом на проведення глобальних спортивних подій не завжди була такою. Зауважимо, що доволі часто міжнародні спортивні владні органи, такі як Міжнародна федерація асоціації з футболу (FIFA) та Міжнародний олімпійський комітет (ІОС) переконували держави виступити в

ролі господарів Чемпіонатів світу з футболу/Олімпійських ігор. Однак, за останні три десятиріччя спостерігається тренд політичної зацікавленості в спорті серед урядів всіх політичних спектрів (“ідеологічних забарвленостей”), які вбачають в ньому можливість дешевими засобами покращити імідж держави, сконструювати її ефективний бренд, підвищити економічну конкурентність та закріпити свої питання в глобальному порядку денному, активно інтегрувавшись до простору світової політики. Британські вчені зазначають, що “високе суперництво за проведення спортивних мега-подій, а відтак, поява нових акторів у цьому суперництві, таких як Китай (Олімпійські Ігри-2008), ПАР (ЧС-2010), Індія (Ігри Співдружності-2010), Бразилія (ЧС-2014; Олімпійські Ігри-2016), Росія (Олімпійські Ігри-2014) та Катар (ЧС-2022) виступають важливими та цікавими кейсами розвитку в міжнародній політиці, що потребують особливої уваги з боку науковців” [157].

Зауважимо, що ряд політологів [136; 204] дослідили економічний, соціально-політичний, культурний розвиток цієї групи держав (BRICS), але “магістральну” лінію (key strand) швидкого розвитку цих держав в сучасній глобальній політичній системі ще не було проаналізовано. Мова йде, передусім, про їх ключову роль в господарюванні спортивних мега-подій як складову стратегії “розумної сили”. Якщо уважно дослідити список держав, які приймали Олімпійські ігри та Чемпіонати Світу з футболу в XXI столітті, то спостерігається закономірний поворот від держав Заходу до держав Півдня (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.
Проведені та заплановані масштабні спортивні події в державах, що розвиваються (emerging states)

Рік проведення	Подія	Держава-господар
2008	Олімпійські Ігри	Китай (Пекін)
2010	Ігри Співдружності	Індія (Делі)
2014	Олімпійські Ігри	Росія (Сочі)
2014	Чемпіонат світу з футболу (FIFA World Cup)	Бразилія (Ріо-де-Жанейро)
2015	I Європейські Ігри	Азербайджан (Баку)

2016	Олімпійські Ігри	Бразилія (Ріо-де-Жанейро)
2018	Чемпіонат світу з футболу (FIFA World Cup)	Росія
2022	Чемпіонат світу з футболу (FIFA World Cup)	Катар

З огляду на наведену вище таблицю можна зробити висновок, що сформувався не лише новий порядок в міжнародній політекономії, але й в міжнародній політиці глобальних спортивних подій, що є новим трендом в сучасних глобальних політичних процесах. Цей розвиток аналітично важливий з двох аспектів. *По-перше*, він висвітлює потребу концептуалізації виникаючих сил, виносячи за дужки матеріалістичний підхід, що донедавна панував в політичній теорії при аналізі Бразилії, Китаю та ПАР та їх ролі в світовому політичному просторі. *По-друге*, він підкреслює потребу в інтеграції питань (міжнародного) спорту до політичної науки та світової політики/ГМВ, їх якісної рефлексії в межах наукових дисциплін. Політична воля та економічна спроможність держав, що розвиваються, щодо проведення глобальних спортивних подій додає й інший важливий вимір їх позиціонування як в світовому політичному просторі, так і у внутрішньому та підкреслює різноманіття джерел їх сили, що виходять далеко за межі їх ринкового статусу. Таким чином, британські політичні теоретики пропонують розглядати проведення масштабних спортивних подій одночасно як доказ, та проєкції вивищення держав, що розвиваються в межах як дискурсивних практик, так і матеріально орієнтованого порядку денного розвитку світового політичного простору [157].

Йон Грікс та Донна Лі відзначають, що стратегічні політичні вигоди від проведення державами глобальних спортивних подій є настільки ж важливими як і потенційні економічні вигоди. Саме стратегічні політичні вигоди та економічні вигоди виступають тим ключовим мотивом для проведення державою глобальної спортивної події. Однак, на превеликий жаль, політичні теоретики доволі часто цей фактор ігнорують, не осмислюючи важливості

спорту в сучасних політичних процесах. В порівнянні з економістами, які аналізують економічні витрати та вигоди від проведення таких спортивних подій [156], а також соціологами, які підкреслюють вплив таких подій на виникнення глобальної спортивної культури [185;189], політичні теоретики залишаються переважно “мовчазними”. Р. Левермор (R. Levermore) в праці *“Sport and International Relations”* (2004) наголошує на тому, що міжнародні відносини та політична наука навряд чи мали вплив на вивчення спорту загалом та дослідження використання спорту як політичного інструменту державами задля отримання різноманітних преференцій та дивідендів як у внутрішній політиці, так і зовнішній. Якщо вчені політичної науки лише починають “прокидатися” та досліджувати важливість впливу спорту на політику, особливо в контексті ролі глобальних спортивних подій в сучасних політичних процесах, то теоретики міжнародних відносин/світової політики, які фокусують свою увагу на державі та її стратегічному використанні спортивних подій в межах концептів *smart power* та *soft power* перебувають на крок попереду своїх колег [158; 131; 138-139; 150; 188]. Безумовним авторитетом серед цих наукових сюжетів користується вже згадуваний нами в цьому розділі дисертаційного дослідження Джозеф С. Най молодший.

Нагадаємо, що американський вчений у своїй ранній праці *“Soft Power: The Means to Success in World Politics”* (2004) розмежовує “силу примусу” (*coercive power*), що “полягає в жорсткому нав’язуванні своєї волі іншим і досягнення мети” та “силу переконання” (*soft power*), яка пов’язана зі “здатністю заохотити та співпрацювати задля досягнення мети” [200, р. 2].

За такої концептуалізації ідеаціональний вимір м’якої сили виступає ключем, що уможлиблює комунікацію держав за допомогою універсальних цінностей, які вони поділяють. На нашу думку, такі цінності притаманні й глобальним спортивним змаганням. В такому випадку м’яка сила виступає дискурсивним механізмом підвищення легітимності всередині держави та інтеграції держави до світового політичного простору за допомогою політики переконання (*attraction*), ніж використання інструментів воєнної чи економічної

сили. В такому смисловому навантаженні soft power формує преференції інших та видає ці преференції за власні. Зазначимо, що така ситуація багато в чому нагадує третій вимір влади (third dimension of power) С. Л'юкса (S. Lukes), а саме – “влада формувати, впливати чи визначати бажання та думки інших, забезпечуючи їх згоду” [183, р. 90] або ж габермасівське поняття легітимації та запевняння у їх відношенні до домінування в межах демократій [160].

У кейсах з Бразилією, Китаєм та ПАР британські дослідники розглядають soft power як інструмент комунікації ідентичностей цих держав на одному рівні з іншими, виходячи з припущення про те, що схожість є ключем до приваблювання (attraction) інших за допомогою репродукування універсальних спортивних норм та цінностей під час “ядрових” міжнародних спортивних подій – Олімпійських Ігор та Чемпіонатів світу з футболу. Проводячи міжнародні спортивні події вони можуть показати світу, що виступають стражами універсальних норм, а відтак – можуть конструювати привабливість висвітлюючи правди, як то чесна гра (fair play), що має універсальний характер. Більше того, популяризація та артикуляція чесної гри в межах спортивних змагань сприяє сприйняттю чесної гри і в сфері політичній. На нашу думку, метафоричність спорту спрацьовує й в сприйнятті політики всередині держави, про що нами було вже відзначено в цьому розділі дисертаційного дослідження. Однак, хотілося би зауважити, що доволі часто така воля політичних акторів підкреслити солідарність в дотриманні спортивних норм виступає важливим питанням їх можливості легітимізувати державний режим за допомогою світової громадської думки за відсутності його легітимації всередині країни. Відтак, в такому випадку спорт виступає інструментом політичної легітимації та маніпулятивною технологією. Приміром, політичний теоретик М. Куобо (M. Qobo) у статті “*The Newly Emerging Powers and South Africa`s Global Strategy*” (2013) підкреслює, що політична природа виникаючих глобальних акторів/сил (як-то авторитаризм в Китаї; високий рівень поляризації доходів громадян в Бразилії; високий рівень корупції в ПАР) свідчить про те, що вони навряд чи володіють привабливими внутрішньополітичними цінностями, які могли б

експортувати [209]. Водночас, це не означає, що не існує прикладів успішної політики приваблювання в контексті soft power поза межами проведення масштабних спортивних подій. Наприклад, “інтервенції” Китаю до Африки за останню декаду ґрунтувалася не лише на інвестуванні в цей регіон матеріальних ресурсів, але й на запропонованій альтернативній моделі розвитку Африки на відміну від провалених моделей Західних практик розвитку. З іншого боку, ПАР може запропонувати включення своїх питань до порядку денного світової політики завдяки ефективній стратегії м’якої сили, а саме значному комунікативному потенціалі віднайдених нових демократичних цінностей в пост-апартеїдну еру.

Повертаючись до розгляду глобальних спортивних подій як інструментів soft power в межах ширшої стратегії “розумної сили”, необхідно наголосити на тому, що такі спортивні події забезпечують політичних акторів можливостями генерування привабливості у світових політичних процесах (та у відповідному політичному просторі), не зважаючи на непривабливість у внутрішньополітичних характеристиках цих акторів. З огляду на це, можна з впевненістю стверджувати, що міжнародний вимір спортивних успіхів (національних команд/спортивних функціонерів/ проведення глобальних спортивних змагань) – це простір, в якому політика приваблювання превалує завдяки soft power.

Таким чином, політичні актори намагаються привабити завдяки своїй діяльності на міжнародній арені інших з метою “формування сприятливого враження та підвищення сприйняття серед зарубіжних аудиторій” [207; 218]. Ключова перевага масштабних спортивних подій полягає в тому, що політичний актор, який приймає її здатен транслювати свою привабливість за допомогою спільних культурних цінностей спорту. Саме завдяки універсальним та конвенційним цінностям глобальних спортивних змагань держави, які проводять ці заходи, підвищують свою привабливість для інших і демонструють, що готові не лише поділяти ці цінності, але й вигравати та святкувати разом з іншими в контексті їх особливостей культури, соціальних та

політичних цінностей. З огляду на це показовим виступає кейс Куби. Науковець Р. Х'юш (R. Huish) в статті *“Punching above its Weight: Cuba’s use of Sport for South-South Cooperation”* (2011) підкреслює, як офіційна Гавана позиціонує себе як шляхетна держава, що розвивається, завдяки міжнародному виміру спорту. Річ в тім, що Куба направляє своїх спортсменів до 100 держав, які розвиваються, працювати над розвитком спортивних проєктів. Це, звісно, не приносить жодних матеріальних вигод кубинській економіці, але сприяє співпраці між Кубою та іншими державами, що розвиваються, та сприяє побудові солідарності політичних акторів Півдня. На нашу думку, цей кубинський кейс демонструє, що різноманітні (іноді непривабливі) політичні актори все ж можуть співпрацювати за допомогою “м’якої сили”. Можна констатувати, що завдяки мобілізації soft power в контексті стратегії smart power держави, які були непривабливі в світовому політичному просторі через певні історичні події, питання прав людини, питання бідності, корупції, можуть позитивно змінити свій імідж, сформувавши адекватний та ефективний політичний бренд. Саме завдяки проведенню глобальних спортивних змагань всі держави будуть намагатися переконати інших політичних акторів в тому, що притаманні їм негативні стереотипи є помилковими. Джошуа Керлантцик (Joshua Kurlantzick) у своїй праці *“Charm offensive: how China’s soft power is transforming the world”* (2007) наважився заявити, що “зростаюча м’яка сила Китаю потенційно виступає ключовою зброєю в арсеналі зовнішньої політики Пекіну” [176, р. 5]. Незважаючи на такі позитивні риси використання глобальних спортивних подій як ефективних інструментів “м’якої сили” в сучасних політичних процесах, можна відзначити, що інколи стратегії використання спорту можуть не спрацювати та нашкодити політичним акторам. З огляду на таке твердження, показовим виступає кейс проведення Бахрейном етапів “Формули-1” (FIA Formula One World Championship) в 2012 та 2013 роках. В обох випадках ця спортивна подія звернула увагу світової спільноти в негативному ракурсі, адже протестуючі опозиціонери використали

цей спортивний захід з метою висвітлення та критики недемократичної природи політичного режиму Бахрейну.

Доволі часто масштабні спортивні події розглядаються як публічна дипломатія в контексті стратегії smart power. Зазначимо, що в класичному розумінні публічна дипломатія – це дипломатія, спрямована на громадськість інших держав на відміну від традиційної дипломатії, яка націлена на політиків та владні структури [218, р. 247].

На нашу думку, проведення політичними акторами масштабних спортивних подій органічно вписується в межі концепції публічної дипломатії з того часу, як такі події виступають сучасними державоцентричними справами, що забезпечують унікальні можливості для держав, які господарюють, перебувати під пильною увагою телевізійних аудиторій всього світу. Церемонії-відкриття виступають уособленням зображення мети та змісту публічної дипломатії, що включає в себе конструювання, святкування та масову комунікацію позитивної користі історії та культури держави, яка проводить спортивну подію, іншим політичним акторам. Такі події виступають квінтесенцією перформативної політики приваблювання (performative politics of attraction), перемоги сердець та свідомостей і, звичайно, комерційних можливостей.

Зазначимо, що апелювання до держав, що проводять масштабні спортивні події як носії практик публічної демократії пояснюється тим фактом, що спорт (як колективна подія) є культурно зрозумілим та соціально значимим завдяки фокусуванню на універсальних цінностях, які поділяються людьми. Важливо підкреслити, що, сконструйований таким чином, спорт може відігравати ключову політичну роль в націотворенні за допомогою вивищення почуття гордості серед громадян всередині держави завдяки перемогам національних команд, і в той же час на міжнародному рівні – сигналізуючи світовій спільноті про колективно-розпізнавану ідентичність [186]. Спорт також функціонує й на іншому рівні, виступаючи частиною культурного джерела м'якої сили держави - *практикою широкого міждержавного*

культурного обміну (знанням, мовою, мистецтвом). Глобальні спортивні події, переважно ЧС з футболу та Олімпійські ігри, виступають комунікативними практиками, які можуть бути успішними в залученні мільярдів людей по всьому світу, а відтак – ідеальна платформа для позиціонування держави-господаря, її культури, бренду. У своїй колективній статті “*Theorizing the Role of Sports in State-Politics*” (2008) такі науковці як Лін (Lin), Лі (Lee) та Ней (Nai) зазначають: “як комунікативні практики міжнародні спортивні події виступають важливими можливостями для держав-господарів продемонструвати свою подібність (яка є не лише ключовим компонентом привабливості для інших, а й джерелом легітимації в статусі глобального актора). Успішне проведення державою-господарем масштабної спортивної події, демонстрування нею спільності соціальних норм/подібності може сприяти міжнародному престижу та привабливості цього політичного актора, і, як наслідок, висунання своїх питань до порядку денного світової політики” [182].

Повертаючись до кейсу ПАР в контексті проведення цією державою чемпіонату світу з футболу в 2010 році, можна констатувати: ця спортивна подія виступає підтвердженням тези про те, що використання м’якої сили може істотно покращити імідж та політичну і економічну довіру. Ефективне позиціонування себе на міжнародній арені в контексті проведення в ПАР цих змагань уможливило її туристичну привабливість, підвищило торгівлю, сприяло інвестуванню, а головне – сформувало почуття гідності. Всі ці чинники та внутрішній розвиток забезпечують фундаментальні елементи, що допомагають державі трансформувати масштабні спортивні події в інструмент *soft power* зовнішньої економіки. Така трансформація залежить від ефективних глобальних комунікативних практик, що культивують привабливість та політичну легітимність [190, р. 595]. Політична легітимність є обов’язковою умовою для реалізації *soft power* політичними акторами. З іншого боку, за умов провалу комунікативних практик та намагань держав-господарів побудувати конструкції особливих культурних цінностей/нормативних спільностей (Ігри

Співдружності в Індії 2010 року; Чемпіонат Європи УЄФА з футболу в Польщі/Україні в 2012 році) легітимність ставиться під сумнів та порядок денний розвитку руйнується. З огляду на це публічна дипломатія не виступає ефективним інструментом стратегії *smart power*, а світова громадська думка доволі часто фокусується на негативних аспектах соціально-економічної та політичної системи.

В цьому розділі нами розглядається три кейси корисності використання *soft power* як потужного евристичного інструменту для розуміння мотивів держав, що розвиваються, активно залучати спорт до політики, проводячи масштабні спортивні події. Більше того, робиться припущення про конститутивну, перформативну та дискурсивну природу та роль глобальних спортивних подій в міжнародних відносинах відповідно до державоцентричного підходу для дослідження їх практик публічної демократії. Авторитарні режими (Китай), розвинуті демократії (Велика Британія, Австралія), автократичні держави (Катар) та держави, що розвиваються (ПАР, Бразилія) зацікавлені в використанні спорту як політичного інструменту з метою підвищення міжнародної довіри, формування ефективного бренду та просування свого порядку денного.

Господарювання Китаю, ПАР та Бразилії під час глобальних спортивних подій уможливорює практику публічної демократії цими політичними акторами в контексті реалізації стратегії “розумної сили”. Відзначимо, що господарювання та проведення цих глобальних спортивних подій політичними акторами є сигналом подальших можливостей запропонувати державами, що розвиваються, свого порядку денного світової політики. Варто також наголосити на тому, що проведення цими політичними акторами цих спортивних подій є підкресленням їх статусу як перспективних розвиваючихся держав та підкреслює соціальний/політичний вимір, що лежить в основі їх порядку денного. Зауважимо, що ці виміри доволі часто ігнорувалися науковцями при концептуалізації Бразилії, Китаю та ПАР, адже основна дослідницька увага була спрямована на їх економічний розвиток.

Спробуємо більш докладно проаналізувати ці три кейси. Першим кейсом є проведення та господарювання Китаю під час Олімпійських ігор в 2008 році. Китай затвердив спорт та спортивну славу для легітимації власної політичної ідеології всередині держави, а не за її межами. Зауважимо, що багато науковців підтверджують цю тезу, адже Олімпійські ігри в Пекіні були спрямованими більше на внутрішні політичні проблеми, консолідацію нації та легітимацію політичної ідеології, аніж на реалізацію soft power [134-135]. Якщо прийняти настанову Кулла (Cull) щодо розгляду Олімпійських ігор як практики публічної демократії, тоді стає зрозумілим, що Китай використовувала Олімпійські ігри в Пекіні з метою пошуку політики привабливості та відповідної стратегії soft power [141; 233].

Кейс Олімпійських ігор в Пекіні 2008 року виступає індикатором ризиків, пов'язаних з проведенням масштабних спортивних подій. З одного боку, якщо політичний актор “страждає” від поганої репутації минулого – недотримання прав людини, недемократичного врядування, то тоді такі глобальні події розглядаються як найкращий спосіб ресоціалізувати інших, нав'язавши позитивне сприйняття іміджу. Однак, з іншого боку, трансляція політичного актора, що проводить глобальну спортивну подію, на всю світову аудиторію – кумулятивна ТВ аудиторія Пекінських ігор склала 4 мільярди (за інформацією МОК, 2008) – та інтенсивна медіа підтримка не завжди може призвести до бажаних позитивних ефектів, адже оголює проблемні внутрішні політичні питання, не сприяючи підвищенню впливу нації-держави на світові політичні процеси. Варто наголосити також на тому, що Китай та його суспільство є закритими на відміну від інших держав, а відтак, про нього знають лише завдяки інтернету та супутниковим комунікаціям, а це означає - “про нього знають все як є, а не як хотілося б” [141, р.137]. Такий стан речей провокує постійне висвітлювання питань порушення прав людини.

Таким чином, проведення Олімпійських ігор в Китаї в 2008 році можна розглядати не як спробу трансформації висвітлення китайської нації міжнародній спільноті, а радше навпаки – міжнародна спільнота знайомиться з

Китаєм під час ігор. Китай не намагається інтегруватися до ядра, наповненого капіталістичними світ-економіками, а навпаки – формує альтернативну світ-економіку, що протистоїть “мейнстрімовому” Заходу (досвід взаємовідносин з Африкою, що був нами описаний в цьому розділі).

Другим кейсом виступає проведення ПАР Чемпіонату Світу з футболу (FIFA World Cup) в 2010 році. Американський дослідник Д. Блек (D. Black) у статті *“Dreaming Big: The Pursuit of “Second Order” Games as a Strategic Response to Globalisation”* (2008) проведення цієї події називає другим та третім порядком подій за останні роки. Такий успіх отримання права на проведення глобальної спортивної події сигналізує про міжнародну довіру, що уможливила платформу для практик політики привабливання (politics of attraction). Особливістю проведення Чемпіонату Світу з футболу є його медійне покриття, адже за цією спортивною подією в ПАР спостерігало 46% населення планети, що забезпечило платформу для використання цих змагань як дієвого інструменту публічної демократії з метою покращення іміджу ПАР серед світової спільноти. Варто наголосити на тому, що такі науковці як С. Корнелісен (C. Cornelissen), У. Боб (U. Bob) та К. Сварт (K. Swart) у статті *“Towards redefining the concept of legacy in relation to sport mega-events: Insights from 2010 FIFA World Cup”* (2011) підкреслюють, що ці змагання виступили продовженням державотворення (state-building) в пост-апартеїдну еру, під час якого політичний актор використовував Чемпіонат Світу одразу у двох вимірах: (1) *внутрішнього державотворення та легітимації державного режиму*; (2) *формування сприятливого зовнішньополітичного брендингу* [139]. Ця спортивна подія ПАР позиціонувалася як “пан-африканська”. Немає жодних сумнівів, що проведення ПАР цієї спортивної події та активне її висвітлення в медіа протягом 4 тижнів було надризикованим кроком з огляду на внутрішні проблеми цього політичного актору – 49% громадян живуть за межею бідності, 25% рівень безробіття, 18% рівень ВІЛ/СНІД та значні проблеми зі злочинністю.

Разом з тим, науковці наголошують на тому, що проведення цих спортивних змагань сприяло появі на “уявній мапі демократії” нового

демократичного політичного актора, який зайняв у світовому політичному просторі роль глобальної середньої сили (*global middle power*). Також варто наголосити на тому, що ПАР вдалося привабити міжнародну спільноту в статусі першої африканської держави, що провела глобальну спортивну подію, і якій вдалося реалізувати стратегію м'якої сили.

Нарешті, третім кейсом виступає Бразилія, що здійснює перехід від регіонального лідерства до глобального. В 2014 році цей політичний актор приймав Чемпіонат Світу з футболу (*FIFA World Cup*), а вже в 2016 році планується проведення Олімпійських ігор в Ріо-де-Жанейро. Більшість держав, що розвиваються, використовують глобальні спортивні події з метою позначити свій вихід на міжнародну арену як ключових політичних акторів. Однак, у випадку з Бразилією маємо констатувати, що проведення цих спортивних подій виступає не просто інтеграцією до ядра капіталістичних держав, але й демонструє трансформацію статусу цього політичного актора – від регіонального лідерства до глобального в сучасному світовому політичному просторі. Як вже було нами зазначено, масштабні спортивні події є складовою пакету інструментів, що використовуються державами, які розвиваються, з метою позначити їх м'яку силу в контексті стратегії *smart power*.

З огляду на це спорт виступає ідеальною формою реалізації цієї стратегії, адже він характеризується апелюванням до універсальних цінностей та здатністю до “склеювання” розколів в суспільстві, що особливо приваблює потенційних господарів подій, а також глобальну спільноту, і виступає ключовим чинником політики приваблювання (*politics of attraction*).

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

В другому розділі дисертаційного дослідження було проаналізовано функціональний та інструментальний виміри взаємозв'язку спорту і політики, що знайшли свій вияв в шести ключових аспектах:

1. спорт як політичний ресурс;
2. спорт та мова політики і війни;
3. спорт в конструюванні національної ідентичності;
4. спорт та глобалізація;
5. спорт як простір політичного протесту;
6. спорт як інструмент “м'якої сили” (soft power) в контексті реалізації “розумної сили” (smart power).

Зроблено висновок, що ідеаціонал

, які вони поділяють.

держави до світового політичного простору за допомогою політики переконання (attraction) сили. В такому смисловому навантаженні soft power

за власні, а тому використання глобальних спортивних подій як інструментів “м’якої сили” в контексті реалізації державою довгострокової стратегії “розумної сили” характеризується значним потенціалом.

РОЗДІЛ 3.

МОДЕЛЬ ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКУ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В цьому розділі дисертаційного дослідження буде розглянуто специфіку використання спорту як політичного інструменту в контексті сучасного українського політичного процесу та буде запропоновано авторську модель взаємодії спорту і політики. Також буде зроблено спробу віднайти ключові механізми трансформації неpolітичного в політичне, а саме конвертації спортивного капіталу в політичний капітал. Однак, переходячи безпосередньо до аналізу використання спорту в сучасному українському політичному процесові, варто більш докладно окреслити розуміння політичного як такого. У попередньому розділі ми вже посилалися на розуміння політичного у Шанталь Муфф, але розгляд механізмів конвертації спортивного капіталу в політичний потребує більш прискіпливого аналізу політичного.

Наголосимо на тому, що в сучасній Україні в період виборчих кампаній засоби масової комунікації та т. зв. опозиційні політичні сили намагаються надати політичного забарвлення подіям, що належать радше до соціальної, економічної, культурної, правової сфер. З метою зростання попиту серед виборців на друковані матеріали та агітаційні листівки (що ведуть до зростання

рейтингу) політичні партії свідомо позиціонують неpolітичні події як політичні.

Зауважимо, що до політичних традиційно відносять широке коло питань. *По-перше*, це питання, пов'язані з поняттям влади: боротьбою за її здобуття, формування владних структур та інституцій, що пов'язані з реалізацією владних повноважень. *По-друге*, питання інституціоналізації владних відносин, процесу трансформації інститутів влади, особливостей їх функціонування. *По-третє*, більшість питань, вирішення яких залежить від представників державної влади, політиків, лідерів партій, лідерів громадської думки, а також політологів. Така оцінка ґрунтується в розумінні політики як сукупності всіх аспектів діяльності державної влади. Між тим, навіть у такому аспекті не всі питання, що входять до поля державної влади, можна вважати політичними.

Тому задля розуміння того, що таке політичне і як з неpolітичного витікає політичне, необхідно виявити зміст цих понять. Хоча на перший погляд відповідь на цю проблему видається простою та очевидною, все політичне суть все, пов'язане з політикою. В логіці це має назву помилки “кола в собі”. Не визначивши суті поняття, “тавтологічне пояснення тим не менше звертає увагу на важливу даність, воно вказує при аналізі поняття “політика” на те, що політика не є початково заданою, чітко обмеженою областю, а являє собою лише те, що таким чином характеризують люди” [41].

В цьому розумінні в повсякденному народному використанні мови вирішується, які дескриптивні процеси та дії можна вважати політичними. Між тим, варто наголосити на тому, що сама розмова про політику вже конструює політичний дискурс та відповідну політичну реальність. На нашу думку, саме ж поняття “політичне” характеризується своїм специфічним бекґраундом та не є суто вербальною альтернативою поняттю “соціальне”. Будь-яке поняття, наприклад, людина є істотою політичною, слугує лише засобом виділення того чи іншого феномену зі всієї сукупності явищ. Воно являє собою, як слушно пише М. Геттіх, - “гіпотезу, до побудови якої нас закликає практичний інтерес до пізнання сутності феномену” [108].

З огляду на це важливою є порада М. Геттіха дослідникам, що мають справу з розробкою понятійного апарату політичної науки: не застосовувати без необхідності нових та незрозумілих понять, виключивши при цьому “свавілля” в цій галузі. В нашому випадку – не додавати слово “політичний” до будь-якого поняття, що сподобалось. Натомість, необхідно домагатися уточнення тих понять, які вже наявні, що дозволить політичній науці вплинути на розвиток політичної мови.

В політологічній літературі поняття політики та політичного розглядаються як тотожні по суті, але відмінні за об’ємом змісту. Наприклад, відомий політолог К. Гаджієв “до світу політичного” відносить “все те, що стосується явищ, інститутів, організаційних форм та відносин в суспільстві, за якими стоять влада та авторитет, існуючі в суспільстві для ствердження та збереження порядку і реалізації інших життєво важливих цілей” [18]. Автор презентує “світ політичного” у вигляді багаторівневої системи, складовими елементами якої виступають влада та владні відносини, державно-політична організація суспільства та весь комплекс її інститутів.

На думку Ю. Ірхіна, “категорія “політичне” є узагальненим поняттям по відношенню до таких визначень, як “політика” “політичне життя”, “політична діяльність”. Ця категорія включає в себе не лише власне політичні явища, цінності, об’єкт та суб’єкт політики, але всю життєдіяльність суспільства” [29].

З іншого боку, на думку Ю. Конопліна, таке визначення “політичного” не дозволяє усвідомити смисл політики, специфіки політичного і не маркує відмінностей політичного явища від неполітичного факту.

Французький дослідник природи політичного Жан-Марі Денкен виділив більш чітке використання слова “політика”, “політичне”. На його думку, це унеможливить “свавілля” в їх використанні, надасть одночасно можливість більш точного предметного визначення для політики визначити риси політичного об’єкту, а значить, відрізнити його від неполітичного об’єкту. Критерієм виділення політичного із соціального, економічного, духовного може слугувати специфічне використання терміну “політика”. Він передбачає,

що у всіх випадках “неспецифічного” використання терміну, - а це ті випадки, в яких термін “політика” можна замінити іншим синонімом, його необхідно виключити з використання [23]. Така ситуація спостерігається в наступних випадках: слово “політика” супроводжує об’єкт – “земельна політика” чи де під політикою характеризується лінія поведінки - політика батьків по відношенню до дітей. Саме в таких випадках термін “політика” можна замінити на “управління”.

Наступний приклад такої заміни спостерігається, коли “масштаб суб’єктивності поняття політики підтверджується відкрито та в повному обсязі” [23]. Таким прикладом виступають політика президента, політика партії. Суб’єктивна воля в цьому випадку висувається наперед, її наміри визначені цілями, які ставить політичний актор/організація. Термін “політика” в цьому випадку можна замінити терміном “стратегія”.

На нашу думку, аргументи Ж.-М. Денкена щодо корисності використання терміну “політика” в чіткому специфічному смислі, що вказує на специфіку природи політичного, що не редукується до соціального, державного чи управлінського, доволі науково-обґрунтовані. Варто наголосити на тому, що за специфічного використання терміну “політика”, його неможливо замінити. Доволі часто цей термін використовується в широкому вжитку в формі прикметника (“політичне”), що додається до будь-якого слова. Сам же термін “політика” не має ані дескриптивного, ані нормативного характеру, а використовується як “ознака відмінності” [23].

Зауважимо, що окрім Ж.-М. Денкена до використання терміну “політика” в однозначному трактуванні закликає Жан-Вільям Лап’єр у своїй праці *“Політична влада та мова”* (1988). При лінгвістичному контролі використання терміну “політика”, що пропонує Ж.-М. Денкен, він все ж залишає незрозумілим специфіку природи “політики”, “політичного”, його відмінності від державного, соціальних явищ, з якими зіштовхується політика в житті суспільства. Незрозумілим залишається і механізм утворення політики як

суспільного явища та сама можливість походження політичного із неполітичного.

Питання щодо необхідності розмежування політичного та державного в різний час ставили багато політичних теоретиків. Одним з перших був австрійський соціолог і політик Альберт Шефле. У своїй праці *“Про наукову концепцію політики”* він запропонував виділити зі складу політичного область *“повсякденного державного буття”* – сферу адміністративно-правового регулювання [110].

Вже пізніше відомий науковець К. Мангайм в своїй фундаментальній праці *“Ідеологія та утопія”* (1929) [57] не лише відновлює пріоритет А. Шефле в постановці питання щодо розмежування політичного і державного, але й сам намагається реінтерпретувати його.

Політика в праці К. Мангайма розглядається як особлива область, в якій генерується нове. Як приклад можна навести прийняття депутатами нових законів, виборчу кампанію, в якій вибори – це конкуренція без напередвизначених результатів, опозиційну діяльність. Політика відрізняється від *“повсякденного державного буття”* тому, що рішення в останньому приймаються у відповідності до існуючих правил та приписів, де рішення по кожному з випадків приймаються у відповідності із завчасно встановленими приписами. Це, на думку К. Мангайма, не політика, а адміністративне управління” [57].

Воно являє собою сферу суспільного життя, в якій явища виступають в *“застиглому”*, сформованому вигляді, чого, на превеликий жаль, не можна сказати про політику. Коли політика перетворюється в *“стереотипизований”* вплив та явище стає фактом державного життя, то це означає, що політика зникла, а її місце зайняло управління. Таким чином, можна стверджувати, що основним критерієм розмежування політичного виступає протиріччя між встановленим та тим, що у стані становлення в області суспільного явища. Область політики за К. Мангаймом починається там, де *“все знаходиться в процесі становлення”*, і яка являє собою неорганізовану, нерационалізовану

форму життя на відміну від “повсякденного державного життя” як “раціоналізованої сфери” [57].

Політичне життя буде відрізнятися від “повсякденного державного життя” тому, що рішення в останньому приймаються у відповідності з існуючими правилами та приписами, а в політичному житті рішення кожен раз приймаються кон’юнктурно.

Е. Поздняков, поділяючи такий підхід розмежування політичного від державного, в той же час не погоджується з поділом на сфери суспільного життя, яку наводить К. Мангайм. Він апелює до трьох основних заперечень, які редукуються до наступного.

(1) Критика управління в чистому вигляді (ідеальнотипічна веберівська модель), оскільки бюрократичний апарат є не лише виконавцем, але і провідником певної політики з різним ступенем енергійності в залежності від своїх інтересів.

(2) Недостатньо обґрунтованим є теза щодо належності політики лише до ірраціонального аспекту суспільного життя. На думку Позднякова, такий підхід “штучно розділяє в принципі неподільні частини природи як самої людини, так і її соціально-політичного буття – раціонального та ірраціонального” [83].

(3) Автор вважає, що державне управління – це далеко не раціональний аспект. Повсякденні політичні реалії доводять, що державно-управлінський механізм доволі часто працює в залежності від суб’єктивних побажань конкретних політиків.

Зауважимо, що з підходом К. Мангайма науково солідаризується такий політичний теоретик як І. Кривогуз. Він також виходить з визначення політики як “способу управління суспільством, тобто рішення суспільних проблем владою” [45]. Специфіку політичної діяльності він вбачає в вирішенні нових проблем, які вперше виникають в суспільстві і рішення яких не може бути здійснено традиційними засобами, існуючими в суспільстві законами та нормами. Відмінність підходу І. Кривогуза полягає в тому, що він намагається

додати історичний вимір. Виникнення політики як управління суспільством, тобто вирішення суспільних проблем владою сягає тисячоліть.

Нагадаємо, що першопочатково управління суспільством – вирішення його проблем владою - з'явилося для подолання сутічок, конфліктів, інтересів. Таке розуміння політики як вирішення виникаючих в суспільстві проблем системою управління не змінилось і в сучасному українському політичному процесі. Такої позиції дотримуються і класики політичної науки Д. Істон та Г. Алмонд. Але за такого широкого трактування політики залишається незрозумілим, які об'єкти є власне політичними і як взагалі виникають політичні проблеми.

На думку І. Кривогуза, управління суспільством поділилось на дві частини: адміністративно-правове та політичне. Історичне формування політичного виникло “в зв'язку із визнанням неможливості вирішувати виникаючі проблеми на основі звернення до моральності” [45]. Пам'ятаємо, що якщо в античну епоху Платоном та Арістотелем робилися спроби “філософією поєднати моральність з управлінням”, то після Н. Макіавелі, який розмежував політику від моралі, “розходження стало фактом, домогтися зближення влади та моральності не вдалося” [41]. Предмет політичного доволі часто можна віднайти лише емпірично, постфактум, коли лише досвід показує, що вирішити проблему неможливо ані адміністративними, ані моральнісними засобами.

Таким чином, в основі перетворення соціальної, будь-якої іншої проблеми в політичну лежить неможливість використання при її вирішенні моральнісний потенціал людей, суспільства – це перша складова процесу формування політичного з неpolітичного.

Другою складовою виступає констатація факту неможливості вирішення проблеми, що виникла, старими, традиційними засобами на основі існуючої в суспільстві правової та законодавчої бази традицій, звичаїв і визнання можливості вирішення цих проблем “шляхом з'ясування співвідношення суспільних сил у зміні влади, і як наслідок, заміни адміністративно-правової системи” [45].

У зв'язку з тим, що дві ці обставини – відмінності між вирішенням суспільних проблем моральнісними засобами та владою, адміністративно-правовими рішеннями та вирішенням проблем у відповідності до змін співвідношення суспільних сил, що пояснюють перетворення будь-якої суспільної проблеми в політичну – ігноруються більшістю дослідників, то це сприяє превалюванню розширеного трактування політики як вирішення виникаючих проблем системою управління.

На думку І. Кривогуза, недооцінка та ігнорування поділу управління суспільством на політичне та адміністративно-правове породжує наслідки, в ході яких діяльність судів, бюрократії стає предметом наук про право та адміністрації. Автор також аналізує науку про “соціальне управління”, що існувала в СРСР, яка не без зусиль з боку влади була редукована до керівництва розвитком планового господарства. Між тим, політика була монополізована партійними функціонерами та перетворена в інструмент перетворення держави у відповідності до ідеології.

Провівши аналіз походження політики, І. Кривогуз пропонує наступне визначення цьому феномену – це “діяльність, що спрямована на задоволення та вирішення суспільних проблем шляхом формування, підтримки чи зміни влади та управління суспільством” [45]. Таке визначення сучасної політики він вважає “мінімально-достатнім”, яке дозволяє відрізнити політику як особливу сферу управління суспільством від будь-якої іншої суспільної діяльності. Виходячи з цього, достатньо раціональним варто визнати його пропозицію щодо внесення коригувань до змістовної частини політології як науки, елімінації з неї функцій держави, а саме адміністративно-правових установ. Політика виникає там і тоді, де з'являються самостійні актори, які на основі власного вибору вирішують проблеми свого життєвіту.

Проводячи аналіз природи політичного варто звернути увагу на праці таких німецьких політичних теоретиків як К. Шмітт “*Поняття політичного*” та Ганни Арендт “*Про діяльнісне життя*”. Хоча предметом їх дослідження був

один об'єкт – політичне, але висновки зроблені авторами істотним чином відрізняються.

Ганна Арендт розвиває свою концепцію політичного звертаючись до моделі грецького полісу, який розуміється німецькою мислителькою як вільний простір та спільнота, з якою пов'язані індивіди, тому що для них свобода є колективною. У Ганни Арендт та Карла Шмітта спільна позиція – “політичне, яке не є державним”. Але специфічним критерієм виокремлення “політичного” у них виступає “ступінь інтенсивності відмінності”: у Шмітта вона представлена у формі “свій/чужий” (друг/ворог), тоді як у Арендт – влада/свобода. Розходження в цьому пункті трактування обумовлює і подальші відмінності в розумінні природи політичного.

Зауважимо, що рішуче виступаючи проти ототожнення політичного з державним, К. Шмітт назвав як “власне специфічно політичного розмежування, до якого можуть бути зведені всі політичні дії та мотиви – це розмежування друга та ворога” [111].

Поняття друг/ворог володіє самостійністю, його необхідно розуміти не в психологічному смислі, не як нормативне. Розмежування на друга та ворога не є вичерпним визначенням чи конкретним змістом, а виступає для політичного лише “визначенням поняття в смислі критерія”.

Його концепція дозволяє вбачати існування не одного, а декількох акторів, що відрізняються своїми позиціями, баченням світу. Це дозволяє нам розглядати політичну матерію як соціальність, інтерсуб'єктивну тканину спілкування, обміну діяльністю, людські інтеракції поза яких по відношенню до політики нічого іншого не існує. Це дозволило йому сформулювати важливе положення, що має фундаментальне значення для політичного, яке суть “не універсум, плюверсум” [111].

Першочергове значення в цих роздумах німецького політичного теоретика надається поняттю “ворог”. Причому під ворогом розуміється не конкурент і не супротивник, якого ненавидять в силу почуття антипатії. Ворог суть за реальною можливістю “сукупність людей, яка протистоїть точно такій

же сукупності. Ворог є лише публічний ворог...” [111], оскільки все, що співставляється з такою сукупністю людей, а саме з цілим народом, стає публічним.

В зв'язку з таким розмежуванням друга/ворога достатньо природним є постановка питання про причину появи цього розмежування. К. Шмітт це джерело вбачав виключно в конфлікті, в залежності від інтенсивності поєднання/роз'єднання людей, асоціації чи дисоціації. “Політична протилежність – це протилежність найбільш інтенсивна і будь-яка конкретна протилежність суть протилежність тим більше, чим більше вона наближена до крайньої точки, поділу на групи “друг/ворог” [111]. Звідси випливає друге важливе і фундаментальне положення К. Шмітта, яке можна сформулювати у вигляді формули – *все може бути політичним*.

Натомість, у Ганни Арендт критерій розмежування “ступеню інтенсивності” набув співвідношення свобода/влада. Таке формулювання – *влада є ступінь інтенсивності історичної свободи*, окреслило принципове розходження в цьому показникові політичного від Шмітта, а разом з ним обумовило і подальші розмежування в оцінці природи політичного.

Можливість взаємної репрезентації одне одному набуває політичного вигляду, коли вона стає публічною. Діяльність (дія, висловлювання) здійснюється, по-перше, заради “доступності” і, по-друге, коли вона спеціально виконується перед “іншими” та для “інших”. А оскільки “публічність” є “простором явищ”, вона являє собою вільний простір, що є істинною свободою. Відповідно, робить висновок Г. Арендт, дія і висловлювання стають політичними, коли вони здійснюються в умовах свободи та заради свободи. І оскільки мова в такому випадку йде про свободу, то політична дія і висловлювання опиняються вільними в особливо інтенсивному та виразному смислі [104]. Цей “простір явищ політичного” виникає по мірі того, як люди являються одне одному, - “чітко себе виявляють”, простір суть умова прояву, і ця обставина дозволяє зрозуміти, яким чином пов'язаний “прояв в дії і висловлюванні” з “простором явищ”.

“Прояв в дії та висловлюванні” повинен бути допущений, дозволений іншим... Він здійснюється мимовільно в тих випадках, коли має місце “відкритість” по відношенню до “самовияву” інших. Дія та висловлювання належить цій відкритості, так само як і навпаки”.

Обидва автори чітко визначили неможливість зведення поняття “політичного” до поняття “державне”. Але К. Шмітт не зупинився на цій констатації та звернув увагу на зворотню взаємозалежність в цьому відношенні: поняття “державне” передбачає поняття “політичне”, оскільки “політичне” складає сутність держави.

Якщо “політичне” складає сутність держави, то держава заслуговує того, щоб іменуватися “політичним” за своєю суттю інститутом. Політичне не обмежено виключно державою, оскільки так як і інші інститути можуть стати політичними. Однак внаслідок того, що “...держава є такою у своїй основі, політизація недержавних інститутів проявляється перш за все в їх протиставленні себе державі як ворога. В свою чергу, і держава визнає це оголошення ворожнечим, а не просто возводить виступаючих проти неї в даному контексті інститути в ранг кримінальних” [105].

Тобто, “політичне” за своєю суттю рішення по відношенню розмежування друга та ворога є, таким чином, рішення, що приймається передусім державою. Хоча і не є виключно її прерогативою. Звідси і держава в свою чергу повинна розумітися через призму цього рішення, хоча це і не єдина функція, що нею виконується.

Друга важлива деталь у визначенні держави як політичного інституту, на яку звертає увагу К. Шмітт, що воно стає таким “лише за рахунок того, що вона вимагає від своїх громадян передачі їй безумовного права на розмежування друга і ворога, а відтак, і на рішення з приводу оголошення дружби чи ворожнечі”. При цьому держава має право вимагати від своїх громадян “розділити тягар прийнятих рішень” [105].

Таким чином, можна говорити про те, що для Шмітта держава виступає за своєю суттю вирішальною та діючою інстанцією, а поняття “політичного” –

поняттям самостійного, тобто ні від кого незалежного рішення та дії, які як стрижень пронизують державу, реалізуючи себе.

По-іншому трактується Ганною Арендт питання щодо співвідношення політичного – державного. В її світі “простору явищ” – у вільній спільноті людей існує влада. Це центральна категорія в її концепції “політичного”. Влада, що розглядається як вплив, “не дає політичному тілу розпадатися..., а те, від чого політичні спільноти гинуть, є втратою влади і в кінцевому результаті безвладдя” [4].

Під владою-впливом Г. Арендт розуміє ненасильницьку регламентацію людської поведінки, не нав’язування окремою людиною, групою людей, організацією, партією, державою своєї волі іншим учасникам політичної інтеракції. Влада “відповідає людській здатності не просто діяти, але діяти у згоді” [104]. Влада як вплив формується там, де відповідає один одному вільний простір та дія, теперішнє та історія. Влада суть ступінь інтенсивності історичної свободи.

Влада не повинна бути залежною від державних інститутів, адже вона – душа політичного, що являється у зовнішньому образі держави. “Якщо тіло, коли душа вже покинула ще може якимось існувати, його можна законсервувати на певний час, використовуючи різноманітні штучні засоби, то його життєвість, душа може в найкращому випадку бути інсценованою для поверхового спостерігача” [104]. Звідси Г. Арендт робить висновок щодо не держава виступає душею політичного, а навпаки, душа “політичного” являє себе у зовнішньому образі держави.

Однак, Г. Арендт окрім висновку щодо нетотожності політичного з державним, йде далі в цьому питанні. Вказуючи, що політичне потребує у зовнішніх настановах, і яке знаходить своє вираження в законах, вона при цьому самі ці закони і всі пов’язані з нею інститути не вважає власне політичними. Тобто, політчине, власне політична діяльність обмежується нею від законодавства. Вони, за Арендт, “не результати дії, а продукти виробництва, як то стіна, що оточує місто і визначає його фізичну ідентичність” [4].

Там, де окремих індивід чи група володіють інститутами і таким чином ізолюють їх від громадян, політична влада розпадається в демонстраціях та насильстві. Насильство же не стільки належить сфері політики, але є антиполітичним феноменом. “Насильство, - на думку Г. Арендт, - це здатність до ізолюваному та зовнішньому по відношенню до політичного простору свободи панування, це здатність здійснювати цілі без та попри “простору свободи політичного”, прикладом чого були античні тиранії”.

Ознакою, що свідчить про панування “інституціонального” як явища життя суспільства може слугувати факт “приватизації” громадян, що означає на практиці відчуження їх від влади, встановлення контролю над життям людини, суспільства. Там, де “інституціональне” начало в суспільстві стає домінуючим, таке суспільство Г. Арендт називає тоталітарним. Тоталітаризм руйнує політичне, оскільки з оволодінням індивідом чи групою владних інститутів, відбувається ізоляція громадян від політичної влади, нові правителі використовують насильство для здійснення цілей без участі людей.

Варто зазначити, що подібна оцінка держави є характерною і для Карла Шмітта. Він не використовує виразу “тоталітарне суспільство”, але пише, що “в суспільстві, в якому існує тоталітарна держава, що захопила до своєї орбіти всі області життя”, в ньому все є “політичним” [111], а тому провести специфічно-розмежувальну ознаку “політичного” неможливо. Звідси і висновок щодо сутності політичного, яка полягає в історичній свободі суспільного устрою: *все, що слугує збереженню цієї свободи, цю свободу передбачає чи має відношення до неї.*

Ганна Арендт стверджує: там, де мова йде про дійсність “політичного”, можна сказати, що бути інакше, ніж “інституціонально” не може: закон і виражена в них конституція створюють дійсність політичну свободу. Разом з тим, залишається істиною і те, що ця дійсність може лише “імітувати життя” [104].

Якщо концепція “політичного” К. Шмітта несе в собі відбиток дескриптивного підходу, то в розробці концепції “політичного” Г. Арендт було

використано і нормативний підхід. Розгляд політичного в аспекті такого, як має бути, імперативному підході дозволили політичному теоретику тематизувати політику як принцип життя, смисл якого в дії – існуванні вільної людини в суспільстві. “Люди, а не Людина живуть на землі” – це формула Ганни Арендт. Сама дія і є народження, початок чогось нового. Конструювання публічного простору для вільної дії, і в якому вільна дія і політика.

Свобода означає перш за все безпосередню участь в публічних справах, у вирішенні політичних питань. Лише дія є насправді вільною, оскільки протікає між людьми без зв'язку з речами, що володіють обумовлюючою владою. Лише дія, будучи суто комунікативною, виступає публічною. Діючи, індивіди і формують публічний світ – політичну сферу.

В наш час стала можливою побудова цілісної концепції перетворення політичного із неполітичного в межах комунікативної традиції. Ця можливість бере свій початок в становленні політизованої громадськості не як часового, епізодичного стану боротьби, а вже як необхідного елемента громадянського життя в сучасному суспільстві. К вомунікативній парадигмі важливу роль відіграє усвідомлення горизонтальних комунікацій та “ліфтів” в суспільстві. Також висока роль власне неформальних регуляторів та інститутів. В зв'язку цих змінюється погляд на політичну владу, перехід від пояснення її жорстких функцій до комплексного культурно-антропологічного аналізу основних владних відносин. Соціально-політична взаємодія, наприклад у Ю. Габермаса, виступає процесом, що включає в себе неполітичні структури громадянського суспільства, політизовану громадськість та власне політичні інститути. Серед них і відбувається формування та підтримка консенсусу щодо норм та цінностей, які забезпечують взаємодію індивідів та груп. Відповідно і образ політика, що виникає в межах комунікативного напрямку, трансформується від яскравого адепту, вільно і заради свободи артикулюючого інтереси своєї групи.

Розуміння політики і політичного в межах постмодерністського підходу відрізняється від класичної схеми трансформації політичного із неполітичного. Воно змінює уявлення щодо необхідності самостійності політизуючих

недержавних інститутів. Суспільству надається широкий спектр вибору серед багатоманітності альтернативних інститутів з метою підвищення його адаптації до можливих несподіваних викликів. І держава не повинна блокувати цю можливість. Держава втрачає інститут цензури та репресій, в силу чого і суспільство втрачає магістральний шлях розвитку, а більшість втрачає право вирішальної переваги над утвореними соціальними, культурними, економічними, політичними акторами.

Постмодерністська традиція передбачає багатоманітність акторів та їх самостійність. Вона також передбачає відсутність інстанції, яка може визначити нежиттєздатні новоутворення “кримінальними” явищами в житті суспільства. Як показує досвід, політичний клас здатен зловживати цією раптовою відсутністю вирішальної інстанції, надаючи політичного статусу різноманітним знову утвореним формам. Самі ж ці форми, явища, групи не є в дійсності політичними, оскільки доволі часто їх поява супроводжується послабленням соціальної волі і не веде до нових конструктивних рішень.

На противагу постмодернізму, глобалізаційна парадигма передбачає уніфікацію політичного процесу. Народження нових інститутів буде пов'язано рядом причин. *По-перше*, в ролі нових, “молодих” інститутів виступають національні уряди та держави, які раніше мали прерогативу класифікувати те чи інше явище як дружнє/вороже. *По-друге*, окрім різкої зміни статусу старих інститутів, який не може не спровокувати стану боротьби, глобалізація характеризується зростанням нових вже наднаціональних інститутів, що діють в більш широких межах, ніж межі попередніх держав. Неурядові утворення, зацікавлені групи та транснаціональні організації володіють всіма необхідними рисами, щоб виступити в ролі дійсно самостійних, вільних акторів, що борються. *По-третє*, соціальні та економічні сигнали щодо необхідності вирішення нових завдань свідчить про тривали процес становлення, який виступає підтвердженням трансформації в політичне. Таким чином, така комплексна зміна загальних умов, інститутів, зміна завдань та методів вирішення нових питань порядку денного дійсно веде до загальної масової

трансформації раніше неполітичних інститутів, явищ, фактів, соціальних станів в політичну сферу.

В цій дисертації нами вперше у вітчизняній політичній науці пропонується авторська модель конвертації неполітичного в політичне, а саме - спортивної сфери в політичне і впливу політичного на спортивну сферу, що підтверджує діалектичний взаємозв'язок спорту і політики. Перед тим як безпосередньо перейти до розгляду цієї моделі необхідно окреслити розуміння політичного капіталу як такого. соціолог П. Бурд'є в праці "Соціологія політики" (1993)

капітал".

П. Бу

–

капітал, характер

групи

– він нагромаджувався в процесі утвердження та діяльності формалізованих режимів постмонархічного типу.

, за

П. Бурд'є, можна назвати **позиковим політичним капіталом**

рішучішими опонентами.

капітал може бути раціо

потребу

важко утримати.

нятливості суспільства т

, значна частина (а за сприятливих умов - більшість) індивідів, громадських об'єднань і соціальних груп реагують на імпульси „згори” так, як на це розраховують владн

нятливістю до імпульсів, які надходять від влади, спонукається до підкорення за допомогою різних форм примусу.

Політичний капітал являє собою сукупність реальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею [durable networks] більш чи менш інституціолізованих відносин взаємного знайомства та визнання – іншими словами, з членством в спільноті.

На думку Бурд'є саме ця спільнота надає членам опору у вигляді колективного капіталу [collectively-owned capital], “репутації” [credential], що дозволяє отримувати кредити у всіх смислах цього слова. Ці відносини можуть існувати лише в практичному стані, у формі матеріального та/чи символічного обміну, який забезпечує їх підтримку. Вони також можуть бути оформлені соціально [socially instituted] та гарантовані спільним ім'ям (іменем сім'ї, класу, плем'я, школи, партії) чи цілим набором інституціоналізуючих актів [instituting acts], покликаних одночасно формувати та інформувати тих, хто скрізь них проходить. В цьому випадку вони більш-менш реально діють, а потім підтримуються та контролюються в процесі обміну. Варто наголосити на тому, що будучи заснованими на стійких [indissoluble] актах матеріального та символічного обміну, виникнення та підтримка яких передбачає підтвердження близькості [reacknowledgment of proximity], вони також частково не редукуються до об'єктивним відносинам близькості у фізичному (географічному) чи навіть в цьому економічному та соціальному просторі.

Таким чином, обсяг політичного капіталу, яким володіє відповідний агент, залежить від розміру мережі зв'язків, які він може ефективно мобілізувати, та від обсягу капіталу (економічного, культурного чи

символічного), яким, у свою чергу, володіє кожен з тих, хто з ним пов'язаний.

Зауважимо, що існування мережі зв'язків не є природною чи соціальною даністю, що сконструйована раз і назавжди внаслідок першопочаткового акта інституціоналізації [initial act of institution]. Ці зв'язки виступають продуктом постійної роботи з інституціонального оформлення, ключові моменти якого позначені відповідними обрядами інституціоналізації [institution rites]. Мережі зв'язків необхідні для побудови та перетворення довготривалих, корисних відносин, що уможливають зберігання матеріальної чи символічної вигоди.

Іншими словами, мережа відносин виступає продуктом інвестиційних стратегій – індивідуальних чи колективних, свідомо чи безсвідомо спрямованих на встановлення чи перетворення соціальних відносин. Ці відносини можуть безпосередньо залучатися в коротко- чи довгострокових періодах часу, коли відбувається трансформація випадкових зв'язків у зв'язки, які одночасно і обов'язкові, і вибіркові і передбачають тривалі зобов'язання, які відчуються на суб'єктивному рівні чи гарантовані інституціонально (права). Це відбувається за допомогою таїнства посвячення [consecration] – символічного встановлення зв'язку [constitution], що продукується соціально-політичним інститутом. Ці зв'язки постійно оновлюються за допомогою обміну, який цей інститут продукує. Обмін трансформує предмети в знаки визнання [signs of recognition] та перетворює цю групу завдяки її визнанню. Таким же чином переглядаються кордони групи – тобто межі, поза яких вже не може відбуватися конститутивний обмін [constitutive exchange].

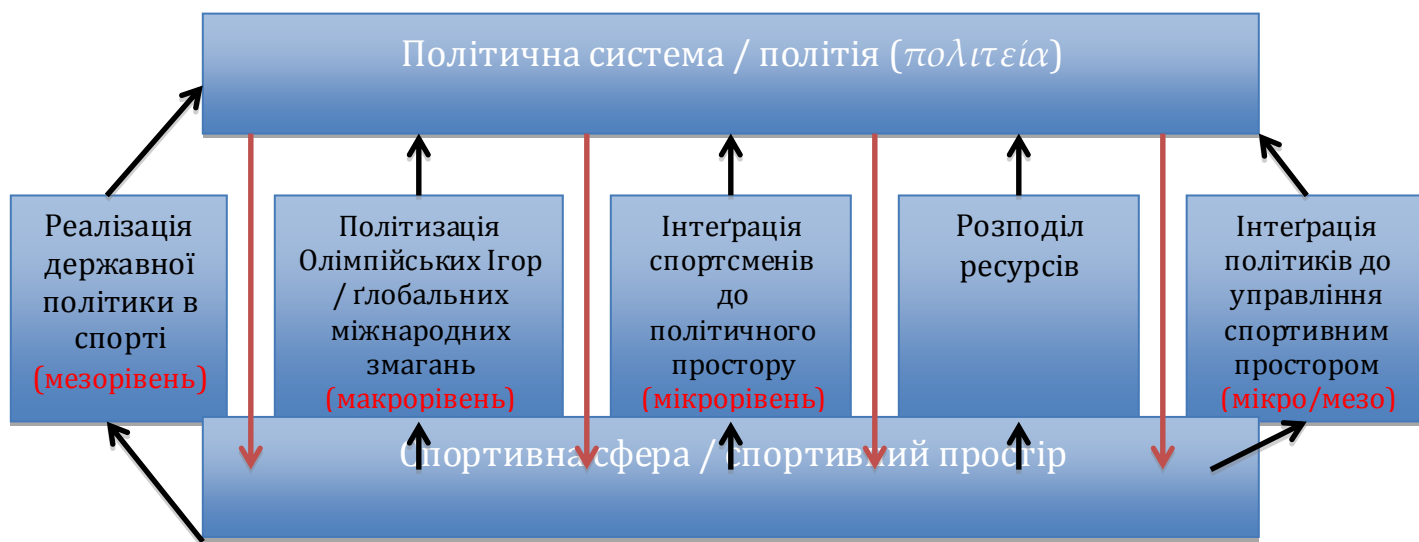
Перетворення політичного капіталу передбачає постійну працю з встановлення соціально-політичних зв'язків [sociability], неперервні серії обмінів, в ході яких визнання постійно стверджується та підтверджується. Ця праця, що передбачає витрати часу та сил, а відтак (безпосередньо чи опосередковано), і економічного капіталу, не призводить до вигід та навіть не помічається, поки вона не підкріплена особливою компетенцією (знання генеалогічних та реальних зв'язків, а також навичками їх використання) та диспозицією до отримання та втримання цієї компетенції, які самі виступають

невід’ємними частинами цього капіталу.

Різноманітні види капіталу можуть витікати з економічного капіталу, однак це можливо лише ціною більш-менш серйозних зусиль з трансформації, необхідних для виробництва типу влади, що була б ефективною в описуваному полі. Наприклад, до одних товарів та послугам економічний капітал забезпечує безпосередній доступ без вторинних витрат. Інші ж можна отримати лише за допомогою відносин соціального капіталу (чи соціальних зобов’язань), які не можуть виникати миттєво до тих пір, поки не сформується та не будуть підтримуватися протягом тривалого періоду часу – будучи самоціллю. Це досягається ціною інвестицій в спілкування [sociability], яке з необхідністю є довгостроковим. На відміну від цинічної (але не економічної) прозорості економічного обміну, в якому еквіваленти одночасно переходять з одних рук до інших, сутнісна неоднозначність соціального обміну, що визначає невизнання [misrecognition], передбачає набагато більш тонку економіку часу.

Відповідно до робочої гіпотези дисертаційного дослідження, а саме судження про те, що спорт у всій його багатоманітності розуміється як *політичний інструмент (засіб), який застосовується політичними акторами для реалізації індивідуальних/державних/міжнародних цілей в сучасному політичному просторі і процесі*, спробуємо окреслити те, як політичні актори українського політичного процесу використовують його.

Рис 3.1.
Евристична модель конвертації/трансформації
спортивного капіталу в політичний капітал
та взаємодії спорту та політики

На мікрорівні/індивідуальному рівні досягнення політичних цілей за допомогою спорту нами буде проаналізовано конвертацію спортивного капіталу в політичний відомим українським та світовим боксером, міським головою Києва та лідером партії “УДАР” (Український Демократичний Альянс За Реформи) Віталієм Кличко. Зауважимо, що відповідно до нашої моделі – це блок під назвою *“інтеграція спортсменів до політичного простору”*.

Варто наголосити на тому, що партія “УДАР”

є спорт, до того ж боксер зі світовим ім'ям. Таким чином, у цьому сенсі партія “УДАР” була унікальним “піонером” українського політичного процесу, відповідної ніші “політик-спортсмен”, якій вдалося монополізуватися в українському полі політичних партій. Варто зауважити, що в українському політичному процесі були поодинокі випадки намагання конвертування спортивного капіталу відомих спортсменів в політичний, однак це відбувалося лише на рівні включення їх до виборчих списків політичних партій: футболіст Олег Блохін - *“Опозиційний блок НЕ ТАК!”* (парламентські вибори 2006 року, 10 номер виборчого списку); борець, олімпійський чемпіон Афін 2004 року Ельбрус Тедеев – *“Партія регіонів”* (парламентські вибори 2006; 2007; 2012 рр. – відповідно 103; 132; 20 номер виборчого списку); баскетболіст Олександр Волков – *“Партія регіонів”/ Партія Сергія Тігіпка “Сильна Україна”* (парламентські вибори 2007, 2012, 2014 рр. – відповідно 42; 64; 9 номер виборчого списку); футболіст Андрій Шевченко – *Партія Наталії Королевської “Україна – Вперед!”* (парламентські вибори 2012 року – 2 номер виборчого списку); Денис Силантьєв – плавець, олімпійський призер – *Радикальна Партія Олега Ляшка* (парламентські вибори 2014 року – 12 номер

виборчого списку)⁴. Варто наголосити на тому, що включення спортсменів-чемпіонів виступає дієвою політичною технологією і, як правило, вона спрацьовує, додаючи додаткового електорального ефекту політичним партіям за рахунок маніпулюванню виборцем. Більше того, при включенні до списку політичних партій спортсмени-переможці розташовуються в прохідній частині списку, що підкреслює їх переможний дух не лише в спорті, а й в політиці. Таким чином, виборцю при включенні до виборчого списку спортсменів партійними босами/політичними технологами нав'язується ідея: *“перший/найкращий в спорті – перший/найкращий в політиці”*.

Специфікою трансформації спортивного капіталу Віталія Кличка в політичний є те, що на відміну від вищезазначених спортсменів йому вдалося стати “лідером-вождем” політичної партії “УДАР”, визначаючи її магістральний шлях розвитку.

На думку українського дослідника В. Візьонка, яку він висловив в статті *“Роль лідера у діяльності політичних партій на прикладі політичної партії “УДАР” (Український Демократичний Альянс За Реформи) Віталія Кличка”* (2013), “
системи,
тобто вп

, що
обумовлюються тією чи іншою нішею. Партія “УДАР” ідентифікувала себе як партія “нового типу”, з молодим складом, прогресив

та електорату забезпечив

лояльність виб

МОЖ

⁴ інформація подається за офіційним веб-сервером Центральної виборчої комісії. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>

35].

З огляду на це варто наголосити, що сучасний український політичний простір свідчить про бажання/намагання політичних акторів персоніфікувати власні політичні сили. Останнім прикладом можуть слугувати дострокові парламентські вибори 2014 року, під час яких до українського партійного поля інтегрувалася партія під ім'ям Президента України – Партія “Блок Петра Порошенка”. Таке іменне присвоєння свідчить про персоніфікованість політичного підприємства як персонального підприємства.

Кличко – це “ім'я-label”/“ім'я-бренд” для світу було перенесено на “назву-label”/“назву-brand” ні. Зауважимо, що ефективним засобом комунікації політичного виступає біографія лідера. Саме такий необхідний інструмент Віталія Кличка був в наявності у партії “УДАР”. Нагадаємо, що ключове гасло – “Віталію Кличку – віра, віра, віра” - було однією із складових частин партії. Завдяки імені лідера меседж гасла характеризувався значним позитивним потенціалом, що викликав довіру електорату на підсвідомому рівні.

На думку молодого політолога Андрія Багінського, сучасна політика, як підсвідомість виборців, працює символізація політики [5]. Зауважимо, що простішим, однак ефективним засобом донесення до електорату через образно-символічний мовний код, а також має розпізнавальний знак та встановлення зв'язку з ними симпатиками.

На думку І. Дебенка, це ірраціональний спосіб висловити раціональну думку вплив, емоційне сприйняття [20]. Електорат можуть обирати символіку, яка асоціюється передусім з лідером, а вже потім з партією. Таким шляхом пішла

Партія “УДАР”, адже її голо- ним символом є червона боксерська рукавичка, яка несе у собі відповідне смислове навантаження - асоціацію з Віталієм Кличком як з найуспішнішим світовим боксером.

Варто також наголосити на тому, що при аналізі сим- важливішим компонентом є колір. Ю. Щербина в статті “*Колір у символиці політичних партій України як прийом маніпулювання*” (2011) пише, що вд виступає запорукою “впізнаваності бренду” [113]. Нагадаємо, що черв “УДАР”. Оскільки він відтінявся білим кольором, яким були забарвлені написи, а рекламна кампанія була ненав’язливою і дозованою, вдалося уникнути психологічних ризиків червоного. Між тим рукавички символізував постійну “пристрасне” у веберівському розумінні с справи [15, с. 701].

Зауважимо також, що конструювання образу-іміджу лідера є важли . Як пише український політолог А. Руденко в своїй статті “*Бренд партійного лідера на сучасному політичному ринку України*” (2012), “на зміну боротьбі політични шла боротьба полі та іміджів” [90]. Зауважимо, що оскільки су нські па не є чітко структуровани

можна лише за ознакою “бренду”. З огляду на це видається доцільним застосувати модель ринку до політичного життя, а саме підхід одного з розробників елі Йозефа Шумпетера. Цей вчений розглядав політику як ринок, де панує жорстка конку та акторів [214]. Саме з наявного асортименту політичних програм і обіцянок виборець вибір.

Таким чином, у зв’язку з персоні полі закріплення у свідо був її лідер, або - підприємець,

чийм завданням було є запорукою стабільного існування та перебування при владі, адже саме він підсилює зв'язок з електоратом. Знову ж таки на думку А. Руденка, д мети вирішальним чинником бренду є популярність лідера: “ нськ ні лідери перетвор ” [90].

підпорядковуються всі способи і засоби формування іміджу політичного лідера та бренду , – здобути “кредит довіри” ного виборця. Концепт “кредиту довіри” було запропоновано американським політичним дослідником Е. Голландером в -

політичного лідерства. За цією теорією головною умовою лідерства є усвідомлення оцінки здібнос ого професіоналізму в очах послідовників (як вузького кола наближених осіб, тоб ців, так і широкого кола виборців) [90, с. 80–81].

На думку В. Візьонка, “однією зі складових перемоги “УДАРу” на ви капітал,

Кличко, у вигляді вже сфор : у спортив владі. Незважаючи на те, що головни капітал зосереджен довкола імені Віталія Кличка у спорті, у свідомості виборці ого проєкція на політичну сферу. образ Віталія Кличка – “

н-лицар”

нських політиків. Зауважимо, що під час виборчої кампанії до ВРУ 2012 року цей образ успішно експлуатувався в (соціальних) медіа, адже було записано анімаційний ролик, в якому “лицар-козак” Віталій Кличко наводить лад в українській державі та впевнено інтегрується до політичного простору, а ключовим гаслом цього анімаційного відео було – **“Настав час УДАРу”**. Зауважимо, що це відео на сервісі YouTube переглянуло ~50 тис. користувачів⁵.

ського політика. Він не стане ризикувати своєю репутацією заради

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=47da8IK8M9E>

при

НСЬКИХ

“політиканів” [16, с. 36].

Варто наголосити на тому, що д
 вигоди, а заради частіше
 існує великий ризик втратити капітал, висловив
 свого часу ще Едмунд Бьорк у *“Роздумах про рево*” (1790).

Критикуючи склад Національних зборів та покладаючи на них усю
 відповідальність за негативні наслідки революції, Е. Бьорк зазначив:
 “... склад зборів - ні адвокати... ціла
 банда муніципальних чиновників... Коли вища державна влада опиняється в
 руках політичного органу, сформованого таким чином, то наслідки неминучі.
 Вища влада стає приналежністю лю

ованою репутацією, і не доводиться сподіватися, що
 вони скромно і терпляче розпоряджатимуться нею...” [9, с. 23-

мовірно, ,
 будуть використовувати ,
 що не збігаються з інтересами суспільства, адже вони не боятимуться втратити
 репутацію та довіру.

Лакмусовим папірцем д
 мають принципи рішення,
 що мають бути вираженням колег . Передусім
 затвердження та оприлюднення . На
 відміну від зду “... на -
 Вперед!”, зд “УДАРу” про обстановці з
 дотриманням усіх необхідних формальних процедур, таких як голосування. У
 промові лідера фігурувало слово “ми” як посилення ців, що
 свідчить про готовність брати на себе відпо

Між тим, варто зазначити, що д
ного лідера, необхідно проаналізувати потоки інформації про
нього, що циркулюють че
ні зас
та
ною нішею та висвітленням образу
лідера через призму ЗМІ. Можна зробити висновок, що у ЗМК формується
особ
дискурс відносно лідера за кри
має. Мова повідомлення структурована відповідно до
конкретних патернів, адже слідом за М. Йоргенсеном варто пам'ятати, що
“дискурсивна практика - це практи
світ” [32, с. 45].
Ц
дискурс проявляється у спе
формі мови, манері
подання та ви
омів.

ніші варто виділити специфіку біографії Віталія
Кличка. На нашу думку, саме біографія та сфера зайнятості Віталія Кличка
зумовили формування відповідного дискурсу у ЗМК. У певному сенсі лідер
“УДАРу” став “заручником” власних ін
і здобутків
свого Lebenswelt, тобто життєсвіту. Пор
дискурс Віталія Кличка як
політичного лідера лежить у п
ого чемпіонства з боксу. Назви
заголовків іноземних видань після оголошення результатів парламентських
виборів 2012 року наповнені відповідними метафорами політичної мови:
“
нському парламенті”, -
пише відоме зарубіжне видання Reuters; “
нські виборці сподіваються на
удар-нокаут”, - The Financial Times; “Боксер, що перетворився в політика,
розхитує українські вибори”, - The New York Times; “
боксер
б'ється на політичному рингу”, - Wall Street Journal; Віталій Кличко: удар-
нокаут по корупції в Україні, - Bad Left Hook; “Віталій Кличко: боксер, що
став політиком, перед визначним боєм”, - BBC Sport; “Протестний профіль
України: чи зможе чемпіон світу з боксу у важковаговій категорії Віталій
Кличко стати рятівником майбутнього своєї держави?”, - The Independent;
“Від боксера до політика: Віталій Кличко”, - CBS News. Крім того, ЗМК,
частіше акцентували увагу на тих висловлюваннях, в

ролику з вуст представника середнього, робочого класу звучить: “Я люблю бокс, але голосувати за [16, с. 37] Окрім реклами, розвиток сучасних інтернет-спричинив виникнення такого явища, як соціальні медіа. Соціальні медіа є безкоштовними ресурсами для ведення перед кампан , також вони можуть слугувати ефективним каналом ком н дослідник використання соціальних медіа у політиці Е. Кац у свої статті “Використа досвід” (2010)

більш популярні в політиці інтернет- :

- (1) викладення відеоресурсів до со мережі YouTube;
- (2) ведення особистого блогу або віртуального щоденника [34].

Зауважимо, що до цих інструментів формування політичного іміджу варто додати такі соціальні медіа як: *facebook*, *twitter*, *instagram*, адже необхідно чітко усвідомлювати, що ли том/ залишатися затребуваним в інтернет-просторі вже не можна. Конкуренція на віртуальному політичному ринку така ж запекла, як і на реальному. Однак головними дивідендами, за які точиться боротьба, є кількість переглядів, підписників (*followers*), “ ків” (*like*) та “шейрів” (*share*).

ні вибор “УДАР” - переважно молодь, студентство, що проживає у міс більш активна вікова категорія, залучена до соціальних інтернет-медіа. Тому активність Віталія Кличка у соціальних мережах є досить високою. Незважаючи на порівняно невелику кількість “постів” у *twitter*, кількість підписаних читачів складає 355 тис., що вказує на ефективність зворотного зв’язку. Більше того в *twitter* Кличка активно просуває спортивну тематику, будучи вже політиком та міським головою Києва. Так, 23 червня 2015 року він привітав українського плавця, який здобув золоту медаль на I Європейських іграх в Баку: “*Вітаю нашого плавця Андрія Хлопцова, який здобув золото на Європейських іграх в Баку. У світі вчергове підіймається переможний прапор України*” (курсив мій – Г.Н.) [82]. Відзначимо, що на *facebook* Віталій Кличко акаунт. Це ресурс, адже

109 тис. підписувачів цієї сторінки. Також є сторінка Віталія Кличка на сайті партії “УДАР”, які, однак, є суто формальними. Зауважимо, що більшість повідомлень в соціальних мережах є здебільшого комунікаційними повідомленнями від акаунту Віталія Кличка, де він викладає особисті думки, фото та відео, що стосуються діяльності. Соціальний сервіс *YouTube* на запит “Партія “УДАР” Віталія Кличка” видає 853 відеоролики (станом на липень 2015 року) та 3248 підписників. Наголосимо на тому, що “ударівці” активно використовують соціальні медіа як інструмент мобілізації ресурсу під час виборчих кампаній, а також в міжвиборчий період як засіб формування позитивного іміджу Віталія Кличка та унікального партійного бренду.

Можна стверджувати, що партія “УДАР” є “нового типу”

“УДАР” частково вдалося. Передумовами успіху партія завдячує, в першу чергу, своєму лідеру – Віталію Кличкові та його спортивному капіталу, який вдалося успішно трансформувати/конвертувати в політичний капітал. Можна виділити такі складові успіху:

(наявність спортивної ніші, тобто новизна (спортивна ніша вдало інтегрована в політичний простір/процес);

(наявність “кредит довіри” лідера (незаплямована репутація спортсмена-боксера світового рівня відповідальності за свою команду);

(наявність агресивної, ненав’язлива рекламна кампанія.

Таким чином, відповідно до нашої моделі конвертації/трансформації спортивного капіталу в політичний, інтеграція спортсменів до політичного простору характеризується перенесенням спортивних здобутків лідера в його політичну риторику/мову, формування відповідного “символічного ореолу”, а також практичну політичну діяльність. Кейс Віталія Кличка і очолюваної ним партії “УДАР” є свідченням успішної конвертації спортивного капіталу в політичний капітал, а також демонструє на мікрорівні, що спорт виступає

політичним інструментом, що уможлиблює політичну капіталізацію актора на шляху до реалізації його індивідуальних політичних цілей.

На мезорівні конвертації спортивного капіталу в політичний капітал нами буде розглянуто (1) *використання українськими політичними акторами спортивних федерацій для досягнення своїх політичних цілей*, а також (2) *реалізацію державної політики в сфері спорту*. Зауважимо, що мезорівень окреслює діяльність інститутів спорту та їх взаємозв'язку з політикою.

Говорячи про використання українськими політичними акторами спортивних федерацій для досягнення своїх політичних цілей, необхідно наголосити на тому, що спорт дедалі більше стає популярним серед політиків. Можна згадати безліч прикладів того, як українські народні депутати використовують спорт/спортивні майданчики як політичний інструмент власного PR. Варто також підкреслити, що на початку 90-х рр. ХХ століття, в період становлення української державності, деякі види спорту та відповідні федерації виступали інструментом політичної розправи над опонентами, були нерозривно пов'язані із криміналітетом.

Народний депутат України, а з 6 березня 2015 року Президент Федерації футболу України, Андрій Павелко активно формує свій імідж за рахунок управління футболом в Україні. Варто також нагадати, що доволі активно при різноманітних рейдерських захопленнях беруть участь під керівництвом народних депутатів спортсмени. Можна згадати кейс побиття журналістки “5 каналу” Ольги Сніцарчук спортсменом Вадимом Тігушко, що був членом Всеукраїнської федерації фрі-файту. Тоді виконавчий директор Сергій Антропов заявив: “Саме ми - спортивні федерації, намагаємось залучити гопників до себе та привити їм нормальні морально-етичні цінності, і тим зробити з них мужчин. Але якщо суспільству пофігу, то які цінності ми їм мусимо прививати? Це добре, що виник прецедент, і купа молодих хлопців будуть знати, що на них очікує за оті 250 грн, що їм обіцяють. І хоча б будуть просити більших грошей за охорону мітингів і таке інше. Це вже добре” [19].

Існує твердження про те, що президенти спортивних федерацій

використовують їх не лише задля формування свого позитивного іміджу, але й для “відмивання” та заробляння коштів за рахунок спортсменів. Неоднозначними є звинувачення Ігоря Лисова, народного депутата V, VI скликань від Партії регіонів, який очолює Федерацію стрибків у воду. У статті “Як Федерація стрибків у воду регіонала Лисова заробляє на спортсменах” (2014) зазначається: “Після закінчення серії Міжнародна федерація водних видів спорту (FINA) перераховує національним федераціям призові, які мають бути розподілені між спортсменами. Та розрахунок з українською відбувається по-іншому, оскільки наша федерація не має валютного рахунку.

Як повідомило джерело, всі призові (а вони іменні) за минулий сезон - \$ 96 тис. - FINA на чемпіонаті світу, який відбувався у липні-серпні в Барселоні, передала головному тренеру збірної України зі стрибків у воду Тамарі Токмачовій. Коли спортсмени і їхні тренери запитали про призові, вона відправила їх до президента федерації Ігоря Лисова. Спортсмени досі не отримали гроші ні за 2012 рік, ні за 2013-й, розповіло наше джерело. На виконкомі федерації у грудні тренери знову підняли це питання. Лисов пообіцяв розрахуватися. Припускалося, що в березні під час навчально-тренувального збору віддадуть всі гроші, що накопичилися за 2 роки. Та його скасували начебто через відсутність фінансування. Цікаво, що на збір для дітей кошти знайшлися. Уже почався розіграш Світової серії-2014, де українці знову здобувають медалі, а вже зароблених призових наші стрибунки поки так і не побачили” [114].

Питання матеріального забезпечення спортсменів є вкрай актуальним, адже багато з них просто покидають лави збірної України, виступаючи під іншим прапором. Роксана Касумова у статті “S.O.S. Save our Sport, або Як українських спортсменів накрила хвиля еміграції” (2015) [33] піднімає цю проблему. Вона пише: “Українські медалісти Європейських ігор у складі збірної Азербайджану, до слова, в сумі отримали від держави 1 мільйон 400 тисяч доларів преміальних! Зокрема, гімнаст Олег Степко за золото, два срібла і дві бронзи збагатився, на хвилиночку, на 534 тисячі доларів! Було, прямо

скажемо, за що рвати жили. Водночас лідер збірної України зі спортивної гімнастики Олег Верняєв, який у Баку виборов дві золоті медалі та одну срібну, має отримати від України трохи більше шести тисяч у.о. - це вже за збільшеним тарифом. В Азербайджані готові витратитися на “легіонерів” з кількох причин. По-перше, країні потрібен швидкий результат на міжнародній арені, який допоможе сформувати позитивний і привабливий імідж Азербайджану у світі. По-друге, поруч із визнаними майстрами підростатимуть і набиратимуться досвіду юні азербайджанські спортсмени, які в майбутньому стануть кісткою збірної. По-третє, активна популяризація спорту та здорового життя, подекуди у Баку, допомагає владі відволікати населення від певних економічних і соціальних проблем” [33].

З огляду на окреслену вище проблему, важливо пам'ятати слова олімпійського чемпіона, президента НОК України, члена виконкому МОК Сергія Бубки про те, що “спортивні перемоги консолідують суспільство заради нових звершень, надихають на взаємоповагу та взаєморозуміння і допомагають зберегти мир та спокій в Україні. Наші спортсмени – гордість і слава єдиної України, на честь атлетів піднімається державний прапор та лунає гімн, спортивні звершення прославляють нас у всьому світі!”⁶

Розглядаючи державну політику в сфері спорту необхідно наголосити на тому, що на законодавчому рівні цей процес регламентується *Законом України Про фізичну культуру та спорт (1994)*, а інститутом виконавчої влади, який опікується спортивною сферою виступає Міністерство молоді та спорту України. Якщо апелювати до закону, то спорт визначається як “діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них” [27]. Натомість, стаття 4 Закону стосується засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту, що ґрунтується на таких засадах:

- визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку

---

⁶ <http://noc-ukr.org/news/8794/>

гуманітарної політики держави;

- визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя;

- визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави;

- забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності;

- гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту;

- забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів;

- сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп;

- утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту;

- створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту;

- забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;

- забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян;

- забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і спорту;

- забезпечення доступу інвалідів до спортивних споруд;

- заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту;

- орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим

досвідом у цій сфері [27].

На думку президента Федерації спортивного права України Олександра Кошового, “чинний Закон України “Про фізичну культуру і спорт” встановлює зовсім іншу логіку, відмінну від прийнятої в європейському та світовому співтоваристві. Так, у його ст. 5 законодавець прямо і безапеляційно вказує, що у нас в країні спортом повинна керувати держава. Прямо і безапеляційно, не дивлячись ані на міжнародну практику, в якій спорт - це діяльність неурядових організацій, ані на Олімпійську хартію, в якій акцентується принцип автономності спортивної сфери (ст. 5 Преамбули), ані на Спортивну хартію Європи, ухвалену в 1992 р. міністрами спорту країн тоді ще омріяного Євросоюзу, котра передбачає інший спосіб участі держави - такий як підтримка (ст. 3), і зовсім вже забуваючи про Міжнародну хартію фізичного виховання і спорту, яка також говорить про принцип сприяння спорту з боку держави (ст. 9)” [44].

Натомість, він пропонує три базові функції держави як основу ефективної взаємодії зі спортивною сферою, що діє за принципом автономії і саморегулювання:

1. створення якісного законодавчого поля у сфері спорту, яке б в повній мірі відтворювало світову та європейську практику автономії спорту (державна політика у сфері спорту);
2. функція регулятора суб'єктів сфери спорту (вимоги до них);
3. участь як спеціального суб'єкта спортивної сфери.

Зауважимо, що активне реформування сфери спорту вже розпочалося Міністерством молоді та спорту України, адже в 2014 році було сформовано Концепцію реформування сфери фізичного виховання та спорту. Відповідно до цієї концепції основною метою реформування є “необхідність законодавчого закріплення системи функціонування та розвитку сфери фізичного виховання та спорту в умовах ринкової економіки” [42]. Автори концепції наголошують на тому, що ключовими завданнями реформування виступають:

- (1) приведення сфери фізичного виховання та спорту до стандартів,

визначених в Олімпійській хартії, Міжнародній хартії фізичного виховання та спорту, Спортивній хартії Європи;

(2) забезпечення дотримання принципу децентралізації влади з максимальним делегуванням повноважень у сфері фізичного виховання та спорту регіонам та громадянському суспільству;

(3) подолання корупції в системі спорту, запровадження механізмів, що унеможливають корупцію в системі спорту;

(4) забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема через розвиток спортивних організацій;

(5) створення такого режиму перехідного періоду, при якому реформування відбуватиметься зі збереженням або подальшим збільшенням обсягів фінансування, обумовленим забезпеченням позитивних результатів у сфері соціальних, економічних наслідків;

(6) здійснення імплементації до національного законодавства антидопінгових правил та стандартів, закріплених у Антидопінговій конвенції, Міжнародній конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Всесвітньому антидопінговому кодексі тощо;

(7) забезпечення реалізації державної політики у сфері спорту через державну підтримку сфери фізичного виховання та спорту із застосуванням принципів рейтингування в спорті вищих досягнень та адресної фінансової допомоги в сфері масового спорту;

(8) забезпечення діяльності сфери фізичного виховання та спорту джерелами фінансування [42, с. 1].

Між тим, ключовою проблемою, яка повинна бути вирішена в процесі реформування виступає “надмірна участь держави в сфері спорту в якості єдиного суб’єкта управління сферою фізичного виховання та спорту. Такий режим функціонування зумовлений необхідністю слідування законодавчо закріпленим правилам організації та управління на принципах соціалістичної економіки планування та непрозорого розподілення ресурсів” [42, с. 2].

Зазначимо, що 28 листопада 2014 року було опубліковано наказ про

утворення Консультативної ради з питань автономії спорту. 12 березня 2015 року було Міністерством молоді та спорту України було презентовано Дорожню карту реформ у сфері фізичної культури та спорту [24].

Зауважимо також, що в період конфлікту на Сході, Міністерство молоді та спорту України спільно з Міністерством оборони України 10 липня 2015 року підписали Меморандуму про співпрацю, який покликаний об'єднати зусилля двох відомств для реалізації державної політики у молодіжній сфері, сфері фізичної культури і спорту України, сфері військово-патріотичного виховання громадян України. Окрім того сторони сприятимуть впровадженню громадських ініціатив, спрямованих на зміцнення фізичного і духовного здоров'я нації [60].

На нашу думку, ключовим положенням цього документу про співпрацю двох відомств виступає **Стаття 1**, яка окреслює, що метою Меморандуму є “взаємодія та координація діяльності Сторін для взаємодопомоги та отримання позитивного результату у молодіжній сфері, сфері фізичної культури і спорту України, *сфері військово-патріотичного виховання громадян України*” (курсив мій. – Г.Н.) [60].

З огляду на проведення АТО задля припинення збройного конфлікту військово-патріотичне виховання набуває особливої важливості. Міністр оборони України генерал-полковник Степан Полторак 10 липня 2015 року /після підписання Меморандуму про співпрацю з Міністерством молоді та спорту України/ під час вшанування військових спортсменів, що брали участь в Перших Європейських іграх в Баку (Азербайджан), заявив: “*Ваш подвиг можна порівняти з подвигом військовослужбовців Збройних Сил України, які зараз виконують бойові завдання в зоні АТО. Вони теж роблять це заради своєї країни. Сьогодні близько тисячі спортсменів Збройних Сил України захищають незалежність України на Сході нашої держави, і є прикладом для усіх військовослужбовців. Ви справжні, герої, ви приносите честь і славу Україні, і заслуговуєте на увагу та підтримку*” [64].

Відтак, можна стверджувати про наявність “*спортивного фронту*

боротьби”, окрім воєнного. Українські спортсмени та їхні здобутки під час різноманітних змагань підвищують військово-патріотичний дух нації, престиж держави, формують позитивний бренд “Україна”, а перемоги в спорті якісно “пришвидшують” перемогу в інших сферах в цілому, формуючи відповідну громадську думку.

Зауважимо, що однією з функцій Міністерства оборони України є забезпечення реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Збройних Силах України. З цієї метою у Міністерстві оборони України існує відповідний структурний підрозділ - **Управління спорту Міністерства оборони України**, який безпосередньо займається питаннями спорту у військовому відомстві.

Згідно із законом України „Про фізичну культуру і спорт” спортсмени, які призиваються до Збройних Сил України, проходять службу у спортивних підрозділах Міністерства оборони України, їм надається можливість для спортивного удосконалення і участі у змаганнях різного рівня, в тому числі і міжнародних. Більше того, варто наголосити, що в структурі Міністерства оборони України існує Центральний спортивний клуб, що є військово-спортивним закладом Міністерства оборони України, підпорядкованим Управлінню спорту Міністерства оборони України, діяльність якого спрямована на зміцнення здоров’я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості, досягнення спортсменами максимальних спортивних результатів.

Відповідно до положення про Центральний спортивний клуб міністерства оборони України організаційна структура і штатна чисельність ЦСК ЗСУ та його структурних підрозділів затверджується заступником Міністра оборони України, а головне завдання цієї структури - постійне підвищення рівня здоров’я, фізичного та духовного розвитку військовослужбовців, членів їх сімей та інших верств населення, утвердження міжнародного авторитету держави та Міністерства оборони України у світовому співтоваристві, підготовка спортсменів та команд здатних досягати високих результатів у

всеукраїнських та міжнародних змаганнях. Продовжуючи ідею використання спорту як інструменту *soft power*, що було нами докладно окреслено в попередньому розділі, зауважимо – армія пов’язана зі спортом через т. зв. армійський спорт. Армійський спорт потенційно може бути потужним інструментом синтезу жорсткої та м’якої сил. Одразу після Другої Світової війни 5 європейських держав (Бельгія, Данія, Франція, Люксембург та Нідерланди) утворили міжнародну неурядову організацію *Conseil International du Sport Militaire (CISM)*⁷ [Рада Міжнародного Армійського Спорту], основним гаслом якої є *Friendship Through Sport* (“Дружба через Спорт”). Метою ініціаторів цієї Ради була ідея зустрічі військових на спортивних аренах, а не на “полях бою” – концепція *миру через спорт*. В 1995 року організація провела I Військові Світові Ігри (1st Military World Games) Римі. Сьогодні 134 держави світу входять до *Conseil International du Sport Militaire*, і ця організація є визнаною МОК.

Окремим виживим питанням постає проблема ведення інформаційних воєн та використання інституту спорту в цих процесах. В контексті збройного конфлікту на Сході та проведення АТО в інформаційну війну все частіше втягуються українські спортсмени. Показовим виступає “фейкове” повідомлення на російському телебаченні (канал LifeNews) з приводу участі української біатлоністки, олімпійської чемпіонки, на той час заступника Міністра молоді та спорту України Олени Підгрушної в Слов’янську як снайпера, що бере участь в “карательній операції”. Українська спортсменка відреагувала на цю неправдиву новину з іронією: “Враховуючи, що я на сьогоднішній день повністю віддаю себе роботі в Міністерстві, роботі з дітьми та спортсменами, ця інформація викликала у мене шок і почуття несправедливості. Заспокоїли батьки - сказали, щоб не звертала уваги на такі дурниці, а займалася своєю справою. Це позбавлені сенсу домисли і повна маячня. Вчора і сьогодні я брала участь у гала-концертах і спортивних святах в Києві. Ніхто і ніколи не пропонував мені приймати участь в АТО. На мій

---

⁷ <http://www.cismmilsport.org>

погляд, це частина російської пропаганди. Перша інформація пішла з Lifenews, а вони можуть взяти будь-яку людину, представивши її під чужим прізвищем. Напевно, ці “журналісти” вирішили згадати давню історію з прибалтійськими біатлоністками, які нібито воювали в Чечні” [89].

Ще одним свідченням активізації залучення українських спортсменів в інформаційну війну між Росією та Україною слугує неправдиве повідомлення про бійку українських та російських спортсменів в Баку (Азербайджан), де з 12 по 28 червня 2015 року проходили Перші Європейські ігри: “Перед стартом Європейських Ігор у центрі Баку побилися спортсмени з України та Росії. Сьогодні в центрі Баку стався інцидент між спортсменами, які прибули для участі в Європейських іграх. У центрі столиці побилися спортсмени з Росії та України, повідомили haqqin.az свідки інциденту. Згідно з інформацією, між групою російських і українських спортсменів виникла словесна перепалка. Спортсмени не змогли стримати емоцій і зійшлися в рукопашній. Після втручання правоохоронних органів інцидент був вичерпаний” [102].

Варто зауважити, що Міністерство молоді і спорту України миттєво відреагувало на провокативну неправдиву новину, розмістивши на своєму офіційному сайті спростування: “Штаб української команди на перших Європейських іграх в Баку (Азербайджанська Республіка) повідомляє, що інформація про бійку за участю українських спортсменів, яка з’явилася в Азербайджанському електронному виданні “НАКІМ.AZ” та була передрукована низкою українських та іноземних ЗМІ - є такою, що не відповідає дійсності. Оргкомітетом Європейських ігор, Посольством України в Азербайджанській Республіці, компетентними органами безпеки Азербайджану фактів подібних інцидентів не встановлено. Міністр молоді та спорту України Ігор Жданов, який перебуває в Баку, також звернувся до українських ЗМІ з проханням не поширювати дезінформацію про бійку. “Вчора була зустріч із спортсменами з цього приводу, розбиралися в ситуації у штабі нашої команди. Факт інциденту жодним чином не підтверджується. Прохання до всіх не поширювати цю дезінформацію”, - зазначив Міністр” [31].

Ще одним цікавим кейсом спортивного протистояння в контексті інформаційної війни виступає боксерський поєдинок між українським спортсменом Володимиром Кличком та росіянином Олександром Поветкіним. Бій відбувся 5 жовтня 2013 року в Москві (Росія) напередодні подій Євромайдану в Україні. Зауважимо, що український важковаговик переміг російського спортсмена по очках, домінуючи протягом всього поєдинку. Однак, російські ЗМК подавали перемогу українського атлета як сумнівну, віддаючи перевагу своєму “руському вітязю”. Проведення бою характеризувалося політичною інтригою, адже стосунки офіційного Києва та Москви в той час стали “прохолодними” з огляду проведення в листопаді 2013 року Самміту “Східного партнерства” у Вільнюсі, на якому Україною планувалося підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Більше того, в ЗМК ходили чутки щодо приходу на бій Президента Росії Володимира Путіна, і були повідомлення навіть про те, що російська сторона намагалася перенести бій на 7 жовтня – День народження Володимира Путіна.

Таким чином, можна стверджувати про те, що спорт (глобальні спортивні події) використовуються як політичний інструмент тиску однієї держави на іншу в контексті проведення інформаційної війни. Штучно створюється образ “спортивного ворога”, який за допомогою ЗМК переноситься на ворога як такого.

На *макрорівні* конвертації спортивного капіталу в політичний капітал в цьому дисертаційному дослідженні нами буде розглянуто спортивну мега-подію, що мала місце в Україні та її вплив на формування позитивного/негативного політичного іміджу України – *ЄВРО-2012* – блок *політизація Олімпійських ігор/глобальних спортивних подій*, запропонованої нами авторської моделі. В другому розділі вже було підкреслено про те, що проведення державами глобальних спортивних подій виступає елементом такого потужного політичного інструменту як “розумна сила” (smart power). Зауважимо, що стратегія “розумної сили” в контексті проведення глобальних спортивних подій пов’язана, передусім, із формуванням бренду

держави/території, його ефективної інтеграції до світового політичного простору.

Варто наголосити на тому, що напрацювання сучасного бренд-менеджменту дозволяють перетворити імідж країни на ресурс її розвитку. Про це говорять авторитетні міжнародні експерти, це підтверджується досвідом тих політиків, які опанували навички брендінгу. Якщо подивитися на державу в цілому або на окремі її інститути, то це є бренди у чистому вигляді. Держава - це бренд зі своїми ідентифікаційними символами: прапор, гімн, герб, президент або перші персони держави, структура влади, портрет типового представника населення, повідомлення новин (що є по суті рекламними повідомленнями, що просувають бренд на ім'я "країна"), опозиція й багато чого іншого. Все те, із чим стикається споживач інформаційного поля.

Відомий український політолог Тетяна Нагорняк у своїй статті *"Країна як бренд. Національний бренд "Україна" (2009)* пише: "Сучасне світове політичне поле - це боротьба конкурентоспроможних брендів країн за довіру й повагу інвесторів у широкому розумінні. Політичний ринок, як і ринок економічний, формується на підставі зв'язку "попит-пропозиція" й функціонує через маркетингові стратегії по "розкручуванню торгівельних марок". Якісні з них, з часом стають престижними брендами, прагнучи певної монополії й світового визнання. Бренд країни, політичної сили, лідера - це товари, що є розробленими з конкретною метою на підставі світового/вітчизняного попиту. Розбіжність між політичними та економічними товарами становить лише ціна, яка у першому варіанті частіше за все не має матеріального виміру, уможливаючи фанатичну прихильність значної кількості людей. Концепція країнового брендінгу з'явилась одразу після бізнес-брендінгу. Вже у 1970-х рр. Джек Траут вказував на можливість і необхідність створення бренда не лише товарів, послуг і корпорацій, а й країн" [63, с. 220].

Необхідно також зауважити, що брендінг (національний) виступає процесом формування й просування на ринку бренда країни, традиційний елемент економічного маркетингу, увійшов у науковий обіг й саме до

політичних наук лише у 1990-ті роки XX століття завдяки двом видатним британським експертам у сфері брендінгу - Велі Олінсу та, вже згадуваному нами в другому розділі дисертації, Саймону Анхольту. Більше того, можна стверджувати, що з того часу, політичні науки зібрали певний досвід, у тому числі й національний, який, узагальнюючи, можна прийняти як теорію національного брендінгу. В її контексті працюють такі науковці й практики, як Котлер Ф., Рейн І. [43], Кромвелл Т.; російські - Тарнавський В. [61], Музикант В. [61] й українські - Андрійчук О. [2], Шульгіна Л. [112] та Нагорняк Т. [62-63].

Значна частина науковців, які досліджують проблеми національного брендінгу, апелюють до складових брэнда країни та шляхів його оформлення, корекції та просування на світовому ринку брэндів. У роботах таких науковців, як *Ф. Котлер, Д. Хайдер*, містяться полідисциплінарні поради щодо країнового брендінгу через ефективність використання геофізичних, фінансово-промислових, кадрових, інтелектуально-технологічних ресурсів країни.

На думку Т. Нагорняк, “у світовій науці та політичній практиці визнання того, що серед чинників, утворюючих брэнд країни, вагому роль можуть відігравати іміджі територій (регіонів і окремих знакових місць), це – інноваційність” [62].

Зауважимо, що ключовим моментом при визначенні стратегії просування брэнда країни на світовому ринку є його конфігурація, тому національний брендінг повинен починатися з вибору форми брэнда країни, що найбільш чітко й повно відповідає характеру зовнішнього позиціонування нації-держави та ментальності її населення. Американські маркетологи виділяють такі види брэндів:

- (1) **материнський брэнд** з його наступним розширенням;
- (2) **парасольковий брэнд**;
- (3) **лайн-брэнд**;
- (4) **товарний брэнд** (брэнд для кожного найменування продукції).

Зазначимо, що створення **материнського бренду** країни з його наступним розширенням є досить широко використовуваним у західних країнах методом проникнення товару на нові ринки. Материнський бренд “Україна” виступає базовим конструктом, на основі якого необхідно в подальшому будувати стратегію брендування. Він повинен вміщувати усталені складові, на які не впливають суспільні трансформації. Такими можуть виступати державні символи (герб, прапор, гімн, символи міст та регіонів), архітектурні пам’ятники [62].

Парасольковий бренд - явище також досить розповсюджене в економічному маркетингу. Адаптуючи, йдеться про той факт, що під єдиною назвою “українське” чи “Зроблено в Україні”/“Made in Ukraine” можуть випускатися різні за своїми характеристиками товари. На перших етапах парасольковий бренд має плідну підтримку базового бренду (презентація “українського” на офіційних прийомах та при залученні перших персон країни або тих, з ким світ уже асоціює країну). Це робиться для того, щоб споживач знайомився із українськими товарами, потім - асоціював товар із країною, переконуючись в його якості. З часом, кожен товар парасолькового бренду зможе завоювати власну репутацію й аудиторію споживачів. За таких умов, найчастіше, базовий бренд зберігається (як базова частка парасолькового) на “обгортках” чи у свідомості споживачів у вигляді кольору держави чи її офіційних символів, але навіть це має слугувати достатньою підставою задля того, щоб аудиторія виявляла інтерес до “українського”. Парасольковий бренд орієнтується на цільову аудиторію й має можливість розширити ринок “українського” й посилити варіативність представлення країни в світі.

Нарешті, **лайн-бренд** “Україна”. Особливість висування на ринок лайн-бренду країни полягає у тому, що до вже наявних складових бренду додаються нові різновиди, що вказують на динамічність бренду, життєздатність та перспективність його основних показників. Такий підхід дозволяє зміцнювати імідж бренду з мінімальними зусиллями, тим самим збільшуючи кількість згадувань країни, асоціативних ланцюжків, максимально задовольняючи

потреби споживачів та розкриваючи сутність бренда “Україна та українці” у межах єдиної брендової пропозиції. Лайн-брендом “Україна” можуть виступати нові імена, що з’являються в культурі, мистецтві, спорті, політичному полі (Віталій/Володимир Кличко, Яна Клочкова, Ганна Безсонова, Олег Лісогор, Денис Силантьєв, Андрій Шевченко, Євгеній Коноплянка, Андрій Ярмоленко, Андрій Воронін, Ельбрус Тедєєв, Василь Вірастюк і т.д.) [62].

На нашу думку, проведення глобальної спортивної мега-події як Євро-2012 найбільше ілюструє використання лайн-бренду “Україна” та ретрансляцію його до світової громадської думки.

А. Баровська в аналітичній доповіді “*Брендінг держави в контексті Євро-2012: виклики та перспективи*” (2011) зазначає: “Б

ни, що має містити: якою вона є, які переконання вона поділяє, як вона представить себе світові”. Слушним для наш

-

світ (Germany land of ideas, American dream).

необхідності. А отже, *зусилля з брендінгу держави в контексті Євро-2012*

” (курсив мій. – Г.Н.) [6].

Варто наголосити на тому, що 24 березня 2011 року відбулася презентація

ни за кордоном на

замовлення МЗС України. Стратегія розроблена компанією CFC Consulting

-

-

ну як

державу,

практики Стратегію презентовано у вигляді бренд-буку (brand-book).

Зауважимо, що за загальним визначенням бренд-бук є кері

на” за кордоном, проте щодо саме компонентів стилю серед спеціалістів існують суперечливі думки.

розділів - презентац

ни” [6, с. 12].

Натомість, відповідно до дослідження *“Що для Вас Україна і хто такі українці? Проведення соціологічних досліджень з метою визначення бачення іміджу України з боку вітчизняних громадян та сприйняття нашої держави іноземцями, що перебувають в Україні”*, основним недоліком ст

нців про самих себе [6].

На нашу думку, таке іг

відкритості витрачання коштів. При цьому саме публічність та доступність дозволяє уникнути проблем із невдалими рішеннями.

Зауважимо також на тому, що більшість розробників бренд-буку -

на ще не має досвіду створення поді

суспільства,

закріплення правил громадянського співіснування, це викликає багато нарікань.

На думку М. Арончика (M. Aronczyk), яку він постулює в статті “*Living the Brand: Nationality, Globality and the Identity Strategies of Nation Branding Consultants*” (2008), для створення відповідних проектів проводить

конкурс, національну присутність, адже без участі національних представників такі проекти не є ефективними формами спілкування альтернативність обраних елементів

ни робить продукт не результатом п

підготовки брендового проекту з частковим дотримання обраних правил.

треба зважати при формуванні бренду “Укр з іншими супербрендами, такими як EU, CNN, Microsoft

арені держави, яким бракує якісного бренду, не виживуть. Іншими словами: суб’єк

- но зменшуватися” [6, с. 13].

Практика свідчить, що міжнародні культурно-спортивні заходи, зокрема чемпіонати Європи/світу -

, що заб ні. Однак, інколи ці спортивні мега-події використовуються й з довгостроковою політичною метою – інтеграцією до певних політичних утворень/структур, легітимізацією політичного режиму на ендогенному/екзогенному рівнях,

формування політик пам'яті, внесення в порядок денний світового політичного процесу питання щодо лідерства.

Зауважимо, що у своїй статті *“Подолати історію: бренд “Німеччина” та лідерство в Європі”* (2012) Є. Піменова пише: “Перша значна міжнародна кампанія по створенню позитивного образу Німеччини була реалізована в 2006 році. Тоді серйозним приводом для цілеспрямованого застосування інструментів національного брендінгу став чемпіонат світу з футболу, який проходив в Німеччині. Він знову продемонстрував, наскільки складним та тривалим є процес подолання власного історичного минулого. Місце відкриття заходу (Баварія) та його масовість породжували серед зарубіжної громадськості асоціації з періодом Третього Рейху. У Великій Британії, приміром, особливої гостроти набула дискусія щодо ролі футболу в нацистській Німеччині, а чемпіонат британська преса нерідко називала “футболом над свастикою”. Стадіони та площі навколо навколо Нюрнбергу нагадували про спортивні паради гітлерюгенду, а саме місто неухильно пов’язувалося в свідомості людей з міжнародним трибуналом над нацистськими злочинцями. Власне тому футбольний чемпіонат 2006 року керівництво Німеччини розглядало як привід ще раз *підкреслити кінцевий розрив з нацистським минулим*. Приміром, мер Нюрнбергу неодноразово підкреслював, що чемпіонат слугує прекрасною можливістю знищити подібні передрозсуди, і нею просто необхідно скористатися” (курсив мій. – Г.Н.) [81, с. 26-27].

На відміну від чемпіонату світу з футболу 2006 року в Німеччині, чемпіонат Європи 2012 року в Україні/Польщі переслідував однозначно інші цілі в контексті формування політичного бренду “Україна”. Зауважимо, що для України проведення такої спортивної мега-події було унікальним шансом інтеграції до європейського політичного простору, формування позитивного державного бренду та його просування до європейської/світової громадської думки. Проведення Євро-2012 для України означало першопочаткове позиціонування держави закордоном, демонстрування “торжества демократії” всередині/ззовні країни (легітимізуючий аспект) і тому могло стати ефективною

спробою використання політичного інструменту “розумної сили”. Спробуємо більш докладно проаналізувати, що вийшло з проведення цієї спортивної ініціативи на виході.

В 2012 році Національним інститутом стратегічних досліджень було підготовано аналітичну доповідь “Євро-2012: Напрями реалізації нагромадженого потенціалу регіонального розвитку”, яка складалася шести ключових параграфів:

- (1) *Обсяги інвестування у підготовку України до Євро-2012;*
- (2) *Організаційно-управлінські механізми розвитку регіональних економічних комплексів: використання досвіду підготовки до Євро-2012;*
- (3) *Реалізація потенціалу міжрегіональної та транскордонної співпраці, нагромадженого при підготовці та проведенні Євро-2012;*
- (4) *Пріоритети ефективного використання об’єктів дорожньо-транспортної інфраструктури, підготовленої до Євро-2012;*
- (5) *Напрями ефективного використання підготовлених до Євро-2012 спортивних об’єктів;*
- (6) *Забезпечення ефективного використання туристичного потенціалу регіонів України після проведення Євро-2012 [26].*

Розглядаючи питання фінансування проведення такої глобальної спортивної події як Євро-2012, автори доповіді пишуть: “

ни до проведення Євро-2012

було в цілому задовільним, внесок у модернізацію економічних комплексів держави, втім відхилилося від планового, зокрема за структурними характеристиками, передусім співвідношенням за джерелами залучення та витрачання коштів” [26, с. 5].

Необхідно наголосити на тому, що в усіх державах, які проводили такі спортивні мега-події, видатки завжди переважають над доходами. Більше того, якщо ми говоримо про процес формування політичного бренду “Україна” та його просування до світового політичного процесу, то оцінити потенційні “доходи” доволі складно, оскільки ми маємо справу із формуванням світової

громадської думки, що виступає не матеріальним виробництвом і зможе трансформуватися в залучені державою інвестиції лише в довготривалій перспективі. Тим не менше, варто наголосити на тому, що у процесі підготовки до чемпіонатів з футболу у соціальній сфері та на ринку праці європейських країн (Нідерланди, Бельгія, Португалія, Австрія, Швейцарія, Україна) відбулися позитивні зміни, що можна узагальнено виразити в таких магістральних напрямках:

1. збільшення кількості зайнятості в окремих видах економічної діяльності (сфера торгівлі/послуг, будівництво, туризм);

2. підвищення зайнятості в малому бізнесі;

3. посилення інвестиційної привабливості окремих територій та відповідний брендинг-території;

4. розвиток транспортної і дорожньої інфраструктури, її ефективна модернізація;

5. підвищення рівня життя населення в містах, приймаючих спортивну подію;

6. формування бренду держави та його просування в світовий політичний простір;

7. ймовірність зростання ВВП.

Між тим, автори доповіді наголошують на тому, що “

ни у процесі підготовки до Євро-

2012, можливе за

регіональних економічних комплексів, серед яких:

ни і вітчизняного туристичного продукту в Європі та світі;

ного

ного середовища;

3) забезпечення ефективного використання об'єктів Євро-

ого завершення за рахунок подальшого удосконалення ме

-

відповідальності бізнесу;

інтегр

-

і програм соціальн-

політики;

5) реалізація на громадянського людського капіталу, що передбачає:

-

-

ного рівня фахівців сектора у рамках проведення Євро-2012;

-

системи робочих місць з урахуванням пріоритетів прогресивного розвитку господарського комплексу у рамках використання Євро-2012;

-

підготовки, підвищення кваліфікації перепідготовки, орієнтованої на потреби Євро-2012 (за допомогою моніторингу), що сприятиме задоволенню потреб ринку праці;

-

нятості, що включає розширення обсягів навчання

-

активності населення” [26, с. 10].

Зауважимо, що упродовж періоду підготовки до

-

-

-

мали матчі чемпіон

- інфраструктури, сприяли поліпшенню кадрового забезпечення регіональних економік, покращенню матеріально-технічного постачання та якості роботи медичних установ, правоохоронних органів тощо.

НО-

ни до Євро-2012 стали:

•

ні цього механізму.

ни “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 р. № 2404-VI, визначає правові, держави та приватних партнерів, регулює відносини, пов’язані з підготовкою, виконанням і розірванням договорів, що підписуються в межах ДПП, дотримання прав і законних інтересів сторін цих договорів; ни “Про особливості передачі в оренду чи концесію об’єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, власності” від 21.10.2010 р. № 2624-VI, порядок передачі в оренду або концесію зазначених об’єктів, встановлення умов захисту капіталовкладень приватного інвестора, внесено низку змін і до ни “ ”,

ни у

товарах (роботах, послугах);

• оптимізація системи державних закупівель шляхом вн ни “Про з снення державних закупівель” і запровадження механізму “закупівлі в одного учасника” через ДП “Фінансування

інфраструктурних проектів” у разі закупі

ні Євро-2012;

- у систему підготовки кадрів, зокрема волонтерів і стюардів, а також працівників медичних закладів і правоохоронних структур,

і консалтингових

інструментів роботи з персоналом, використання фінансо

кадрів тощо;

- покращення

нськими і польськими митниками за принципом “ зупинки”

митних про
картки для іноземців.

НО-

ни до Євро-2012, слід віднести:

- ;
- - ного потенціалу регіонів
- Ук ни;
-

ному функціонуванні о
нців.

•
- маючих матчі
чемпіонату та інших регіонах було відпрацьовано

політики,
стимулювання п діяльності).

Таким чином, можна стверджувати про те, що проведення Євро-2012 в Польщі/Україні для нашої держави було складним економічним викликом, який посприяв частковій модернізації економіки (інфраструктура). Однак, в ході підготовки та проведення Євро-2012, на превеликий жаль, не відбулося ефективне формування та просування бренду “Україна”. Представники державної влади не змогли адекватно використати спортивну мега-подію як потужний політичний інструмент “розумної сили” (smart power) інтеграції української держави до європейського політичного простору, адже були налаштовані скоріше на “освоєння” бюджетних коштів, ніж формування позитивного іміджу України в світі. Більше того, як показали подальші події, Євро-2012 не стало каталізатором ефективної євроінтеграції України до ЄС [про що постійно наголошувалося з часу отримання права на проведення чемпіонат Європи (2007)], адже вже 28-29 листопада 2013 року на самміті “Східного партнерства” у Вільнюсі (Литва) не було підписано угоду про асоціацію України з ЄС, що призвело до Євромайдану 2013-2014 рр.

Варто наголосити на тому, що криваві події Євромайдану 2013-2014 рр. повністю перекреслили ті позитивні паростки формування бренду “Україна”, що були зроблені під час проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу в 2012 році.

Незважаючи на це, Євро-2012 можна вважати першою спробою використання державою такого політичного інструменту як “розумна сила” (smart power). Саме спорт (футбол) виявився тією сферою, за допомогою якого

було зроблено спробу посилити євроінтеграційний процес та формування адекватного політичного бренду “Україна”.

Зауважимо, що футбольні кейси є доволі показовими, якщо ми говоримо про використання “розумної сили”. Враховуючи ситуацію, в якій опинилася українська державність з 2014 року, – збройний конфлікт на Сході та проведення АТО на Донбасі, – саме футбольні перемоги та їх медіа ретрансляція привносять оптимістичні настрої в українське суспільство. Тут знову буде експлуатовано нами перенесення спортивних метафор до політичної/воєнної мови. Як приклад можна згадати блискучий виступ футбольного клубу з Дніпропетровська “Дніпро” в Лізі Європи УЕФА в сезоні 2014/2015 рр. Нагадаємо, що український клуб грав в фіналі цього авторитетного європейського турніру, де посупився іспанській “Севільї”, але переміг на своєму шляху до Варшави багато футбольних клубів. Показовим є реакція та коментар президента футбольного клубу “Дніпро”, экс-губернатора Дніпропетровської області І. Коломойського з приводу виходу клубу до фіналу: “Вітаю всю Україну з виходом “Дніпра” у фінал – адже сьогодні це *перемога всієї країни*. Хочу присвятити сьогоднішній успіх всім вболівальникам нашої улюбленої команди і, особливо тим, *хто не зміг, і вже не зможе порадіти цьому історичному успіху. Тим, хто не дожив до нього, захищаючи Батьківщину*. А до перемоги нам залишився всього один крок, і я бажаю нам усім його зробити!” (курсив мій. – Г.Н.) [39].

Також доволі цікавим видається коментар І. Коломойського після фінального матчу, який його клуб програв, з приводу відсутності на цьому матчі у Варшаві 27 травня 2015 року Президента України Петра Порошенка: “Для того, щоб прийти, треба спочатку приїхати. Це в будь-якому випадку була б невдала поїздка. З одного боку, якщо б він несподівано приїхав на фінал, а до цього він не був на попередніх матчах, то сказали б, що він прилетів – і такий результат. А могло бути по-іншому. Це якби ми виграли. Сказали б, що він приїхав, але навіть незважаючи на це, ми виграли. Тут такий тонкий момент. Я знаю точно, що він вболівав за “Дніпро”. Після півфіналу і чвертьфіналу я

отримував від нього особисті привітання і смски. Але публічно це могло бути сприйнято не так. Він людина публічна, навіщо ризикувати? Скажімо так, це я дипломатично висловився” [40].

Варто наголосити на тому, що в ході конфлікту навколо Укртранснафти 25 березня 2015 року з посади голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації указом Президента України був звільнений Коломойський Ігор Валерійович. Таким чином, можна стверджувати, що такі коментарі від дніпропетровського олігарха в бік Президента України Петра Порошенка можуть бути зумовлені саме латентним конфліктом між ними, який вони заперечують. Саме футбол/футбольні матчі слугують тією медійною платформою, яка використовується як політичний інструмент досягнення політичними акторами своїх певних цілей та дивідендів.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

В третьому розділі дисертаційного дослідження нами було проаналізовано специфіку трансформації неполітичного в політичне, виходячи з двох класичних підходів до розуміння політичного в царині політичних наук – підходу Ганни Арендт та підходу Карла Шмітта.

Ці підходи уможливили наше розуміння процесу конвертації спортивного капіталу в політичний капітал на прикладі українського/ світового боксера Віталія Кличка.

В цьому розділі було також запропоновано авторську модель взаємозв'язку спорту і політики в сучасному українському політичному процесі. Кожен смисловий блок цієї моделі було нами тематизовано на прикладі українського політичного процесу: (1) реалізація державної політики в спорті – на прикладі діяльності Міністерства молоді та спорту та його взаємодії з Міністерством оборони України; (2) політизація Олімпійських ігор/глобальних міжнародних змагань – на прикладі специфіки проведення в

Україні фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу УЕФА (ЄВРО-2012); (3) інтеграція спортсменів до політичного простору – на прикладі конвертації спортивного капіталу в політичний капітал Віталія Кличка, а також політтехнологічного прийому включення спортсменів до виборчих списків партій; (4) інтеграція політиків до управління спортивним простором – приклад використання спортивних федерацій та інституцій політиками задля формування свого позитивного іміджу та вирішення егоїстичних політичних цілей з метою отримання подальших дивідендів.

Модель взаємозв'язку спорту і політики в сучасному політичному процесі була нами “умовно” поділена на три евристичні рівні аналізу – мікро-, мезо- та макрорівень.

ВИСНОВКИ

Проведений в дисертаційному дослідженні аналіз особливостей взаємозв'язку спорту і політики в сучасних політичних процесах дозволяє зробити наступні висновки.

1) Поле взаємозв'язку спорту і політики пов'язане з історичним розвитком знання про сферу спорту та політики відповідно. Знання про взаємозв'язок спорту і політики пройшло складний еволюційний шлях, який був нами простежений в цій дисертаційній роботі. Можна виокремити такі етапи еволюції знання про взаємозв'язок спорту і політики: (1) античний; (2) Середньовіччя або занепаду; (3) відродження Олімпійських ігор та професіоналізація спорту; (4) естетизація та масовизація спорту; (5) комерціалізація та гіперполітизація спорту. Кожен з цих етапів розвитку спорту відповідає певним політичним зрушенням та трансформаціям. Античний етап пов'язаний із життєдіяльністю демократичного полісу та формуванням свідомого/відповідального громадянина цього міста-держави, важливістю

фізичного виховання тілесності як гармонії розвитку людини-громадянина, що формує власне ефективну політію. Етап Середньовіччя (занепаду) характеризується тезою про християнську традицію гріховності та авторитаризмом католицької церкви. Етап відродження Олімпійських ігор бароном де Кубертенем відображає аристократизм в управлінні спортивною сферою. Професіоналізація, естетизація та масовізація спорту пов'язана із зародженням на початку 20 рр. ХХ століття тоталітарних режимів, керівники яких вбачали в спорті потужний інструмент ідеології та пропаганди. Комерціалізація та гіперполітизація спорту пов'язана з його масовістю та зростаючою популярністю.

ського спорту та конкурентністю у справах управління спортом. В ході історичного розвитку взаємозв'язку спорту і політики було виокремлено й *форми такої взаємодії* (1) *політизація Олімпійських ігор*; (2) *спорт як сфера діяльності акторів політики*; (3) *вплив соціально-політичної структури суспільства на спорт і спортивну політику*; (4) *спортсмен як політичний актор*; (5) *політична соціалізація спортсменів*. Всі ці форми взаємозв'язку спорту і політики виростають із двох ключових концепцій – “*спорт поза політикою*” та “*спорт наскрізь політичний*”.

2) Використання латурівської акторно-мережевої теорії (ANT) для розгляду взаємозв'язку спорту і політики значно спростило наше завдання. Акторно-мережева теорія Бруно Латура уможливила розуміння взаємозв'язку спорту і політики як єдиного гомогенного поля зв'язків (connections) різноманітних політичних/спортивних акторів, інституцій, глобальних мегаподій, які конструюють мережу цієї ефективної інтеракції спорту і політики, продукуючи владу. Концепція “*спорт наскрізь політичний*” органічно корелюється з акторно-мережевою теорією французького методолога науки, і ці дві “потужні” концептуальні настанови уможливають можливість розгляду взаємозв'язку спорту і політики як єдиного гомогенного поля, на кшталт “мурашника”, в сучасній політичній науці.

3) Було уточнено евристичні можливості функціонального та інструментального вимірів спорту в політичних процесах. До наявних важливих п'яти аспектів цього виміру, а саме: (

ні виклики та спорт; (5) спорт як простір політичного протесту було інтегровано *розуміння спорту як дієвого інструменту м'якої сили (soft power) в реалізації державою довгострокової стратегії “розумної сили” (smart power)*. Всі ці шість аспектів виміру взаємозв'язку спорту і політики уможливають комплексне розуміння *спорту*

застосовується політичними акторами індивідуальних/державних/ в сучасному політичному просторі і процесі.

4) З'ясовано, що спорт виступає інструментом “м'якої сили” (soft power) в сучасних багаторівневих політичних процесах в контексті реалізації державою стратегії “розумної сили” (smart power). істотно впливають на політичні процеси як всередині

-

smart power. Спорт виступає ідеальною форм

, а також глобальну спільноту, і виступає ключовим чинником політики приваблювання (politics of attraction).

5)

виступає екстраполяція характерних специфічних рис спортсмена/виду спорту на політичну реальність. Така конвертація

відбувається на трьох рівнях – мікро-, мезо- та макrorівні. Під політичним капіталом нами розуміється довіра, доброзичливість та вплив, якими послуговується політичний актор серед громадськості/населення. В українському політичному процесі саме спортсмени, які заробили свою репутацією за рахунок власних дій та кропітких тренувань доволі ефективно можуть конвертувати свій спортивний капітал в політичний.

б) Було запропоновано авторську модель взаємодії спорту і політики в сучасному українському політичному процесі. Модель ґрунтується на трьох рівнях сфери/спортивного процесу/системи/ : (1) *мікрорівні*,

); (2) *мезорівні*, що включає політику в спорті через державні/недержавні інститути; (3) *макрорівні*

ських ігор та проведення глобальних міжнародних змагань – формування позитив

сили” за допомогою спорту. Такий поділ на три рівні аналізу взаємодії певним чином суперечить латурівській акторно-мережевій теорії (ANT), адже за французьким вченом існує органічне гомогенне поле взаємозв’язків акторів (актантів) та мережі як єдиного цілого, що продукує зв’язки (connections). В дисертації ми виходимо саме з латурівського розуміння взаємозв’язку, однак, для спрощеного розуміння було вирішено аналітично розділити його на три рівні – класичний підхід в соціальних науках за Н. Смелзером.

Кожен “умовний” рівень взаємозв’язку спорту і політики було досліджено нами на прикладі сучасного українського політичного процесу: *мікрорівень* – конвертація індивідуального спортивного капіталу Віталія Кличка в політичний капітал як політичного актора/лідера партії “УДАР”;

мезорівень – взаємодія спортивних та політичних інститутів, а також реалізація державної політики в сфері фізичної культури і спорту; *макрорівень* – розгляд ЄВРО-2012 як спроби використання глобальної спортивної події як політичного інструменту реалізації державою м'якої сили (soft power) в контексті можливої довготривалої стратегії “розумної сили” (smart power).

Подальший розвиток наукових сюжетів взаємозв'язку спорту і політики необхідно розробляти в контексті медіатизації політики. Перспективним напрямом дослідження може бути розгляд використання спорту (спортивних подій) як політичних інструментів конструювання позитивного бренду “Україна” та ретрансляції його до світової громадської думки, а також формування політичної свідомості громадян в ході проведення інформаційних воєн. Таке завдання вбачається вкрай важливим та актуальним з огляду на збройний конфлікт на Сході країни та інформаційну пропаганду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абсалямов Т.М. Спорт высших достижений как один из путей изучения предельных возможностей человеческого организма / Т.М. Абсалямов // Олимпийское движение и социальные процессы. Матер. VII Всерос. научно-практич. конф. Часть I. - Краснодар, 1996. - с. 32-37.
2. на” / О. Андрійчук // Львівська газета. - №673 (107) від 16.06.2005.
3. Анхольт С. Создание бренда страны / С. Анхольт // Бренд-менеджмент. - 2007. - №1. - с. 36-44.
4. Арендт Х. Vita activa жизни / Х. Арендт // Пер. с нем. и англ. - я, 2000. – 437 с.
5. Багінський А.В. Політична символіка як засіб демократичної консолідації суспільства: автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Андрій Владиславович

Багінський. - Київ : Б.в., 2011. - 17 с.

6. Баровська А. Брендінг держави в контексті Євро-2012: виклики та перспективи [Аналітична доповідь] / А. Баровська. - К., НІСД, 2011. - 13 с.

7. феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук / С. М. Бацунов. – Запоріжжя, 2012. – 21 с.

8. Беднарський О. Античний спорт як атрибут дозвілля (Стародавня Греція) / О. Беднарський // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2011 . – №692: Філософські науки. – с. 102-105.

9. рк. - М.: Рудомино, 1993. - 144 с.

10.

ному суспільстві: [Монографія] / В.Є. Білогур. - Дніпропетровськ: Пороги, 2011.- 311с.

11. Білогур В.Є. Спорт як знаково-символічна і комунікативна система в контексті соціогуманітарного знання / В.Є. Білогур // вісник Запо : [зб. наук. пр.]. - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА. – 2013. - Вип. 55. - с. 33-44.

12. Білогур В.Є. Філософія спорту як напрямок і нова навчальна дисципліна / В.Є.Білогур // вісник д : [зб. наук. пр.]. - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА. – 2013.- Вип. 54. – с. 138-154.

13. Бурдьє П. О телевидении и журналистике / П.Бурдьє // Пер. с фр. Т. Анисимовой, Ю. Марковой; Отв. ред., предисл. Н. Шматко. - М.: Фонд научных исследований “Прагматика культуры”, Институт экспериментальной социологии, 2002. - 160 с.

14. Варюшина М.В. Формирование культуры мира в процессе спортивного воспитания студентов гуманитарных вузов: Автореф. дис... канд. пед. наук / М.В. Варюшина. - М., 2005. - 24 с.

15. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные

произведения. - М.: Прогресс, 1990. - с. 644-706.

16. Візьонок В.

Альянс За

Реформи) Віталія Кличка / В. Візьонок // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. - 2013. – Т. 147. – с. 34-39.

17. Волошин С. Спасем гуманистические ценности спорта! / С. Волошин . Перспективы и пути

повы

Центр “СпАрт”

РГАФК, 1998. - с. 14-19.

18.

аспект / К.С.

Гаджиев // Вопросы философии. - М., 1998. - №12.

19. Григораш Г. “Казус Тігушка”. Звідки беруться спортсмени-рейдери і хто використовує їхню агресію [Електронний ресурс] / Г. Григораш. – Режим доступу до джерела: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/05/27/129656/>

20.

ресурс] / І. Дебенко. –

Режим доступу до джерела: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_SV/Gileyasp/P13_doc.pdf.

21. Декларация “

информации “Спорт для всех”. - 1998. - №24. - с. 28-29.

22.

вестник. -1998. - №45. - с. 13-16.

23. Денкэн Ж.-М. Политическая наука [пер. с франц. И.А.Гобозова] / Ж.-М. Денкэн. - М.: МНЭПУ, 1993.

24. Дорожня карта реформ у сфері фізичної культури та спорту [Електронний ресурс] / Міністерство молоді та спорту України. – Режим доступу до джерела: <http://www.dsmsu.gov.ua/media/2015/03/11/21/Prezentaci.pdf>

25.

- (прин інформації
- “Спорт для всех”. - 1997. - №34. - с. 7-10.
26. ЄВРО-2012: нагромадженого потенціалу регіонального розвитку [аналітична доповідь]. - К.: НІСД, 2012. - 46 с.
27. ни Про фізичну культуру та спорт (1994) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12/page>
28. Зінюк А.В. Роль засобів масової комунікації в соціальному конструюванні спорту [Текст]: автореф. дис...канд. соціол. наук: 22.00.04 / Зінюк А.В.; Харк. Нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2013. – 20 с.
29. Ирхин Ю.В. Человеческое измерение политики: теоретико-философские аспекты проблемы / Ю.В. Ирхин. - М.: Луч, 1993. – 222 с.
30. Ібрагімов М.
/ М. Ібрагімов // Вісник Прикарпатського Університету. Філософські і психологічні науки. – 2014. – Вип. 18. - с. 43-50.
31. Інформація про бійку за участю українських спортсменів в Баку не відповідає дійсності. Заява Штабу української команди на Європейських Іграх [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/18489>
32. оргенсен -
оргенсен, Л. Филлипс. - 2-е изд., испр. - Х.: Изд-во “центр”, 2008. - 352 с.
33. Касумова Р. S.O.S. Save Our Sport, або Як українських спортсменів накрила хвиля еміграції [Електронний ресурс] / Р. Касумова // Українська правда. Життя. – Режим доступу до джерела: <http://life.pravda.com.ua/society/2015/08/17/198690/>
34. ресурс] / Е. Кац. - Режим доступу до джерела: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/slv/2010_9/st19.pdf.
35. бренд-менеджмент. Создание, оценка и

управление марочным капиталом / Кевин Л. Келлер. - К.: Диалектика. - 2005. - 704 с.

36. Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу: философии / Кессиди Ф.Х. – М.: Наука. – 310 с.

37. Кириленко О.М. Трансформації інституту спорту в сучасному українському суспільстві [Текст]: дис... доктора соціол. наук: 22.00.03 / О.М. Кириленко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 34 с.

38. культуры / В.В. Ким, М. М. Латыпов, Н.А. Линькова, Г.С. Хам // Теория и практика физ. культуры. - 2001. - №3. - с.17-21.

39. Коломойський присвятив перемогу “Дніпра” загиблим воїнам АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.unian.ua/sport/1078138-kolomoyskiy-prisvyativ-peremogu-dnipra-zagiblim-vojinam-ato.html>

40. Коломойський розповів про смски від Порошенка після матчів “Дніпра” (ВІДЕО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.depo.ua/ukr/sport/kolomoyskiy-rozpoviv-pro-smski-vid-poroshenka-rislya-matchiv-30052015160000>

41. Коноплин Ю

подход: Дисс. ... д-ра политических наук: 23.00.01. / Ю.С. Коноплин. - М., 1997. – 244 с.

42. Концепція реформування сфери фізичного виховання та спорту [Електронний ресурс] / Міністерство молоді та спорту України. – Режим доступу до джерела: http://dsmsu.gov.ua/media/2014/10/20/8/Konceptsiya_.pdf

43.

и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. - Стокгольмская школа экономики, 2005. - 376 с.

44. Кошовий О. Спортивна реформа в рамках євроінтеграції [Електронний ресурс] / О. Кошовий. – Режим доступу до джерела:

<http://usf.org.ua/news/201410221337.html>

45. политики / И.М. Кривогуз. - М.,
1993. – 248 с.
46. Кубертен Пьер де. Олимпийские мемуары / Пьер де Кубертен. - Киев: Олимпийская литература, 1997. – 179 с.
47. Культура Мира и Демократии: Учеб. пособие. - М.: Международный Институт культуры мира и демократии, 1997. - 419 с.
48. Культура мира. Документы. Библиография. - М., 1999. - 125 с.
49. Ландри Ф. Рост монополизации успеха на Олимпийских играх / Ф. Ландри // Международное спортивное движение: Экспресс-информация, вып. 5. - М.: ЦООНТИ-ФиС, 1988. - с. 22-32.
50. Латур Б. Дайте мне лабораторию, и я переверну мир / Бруно Латур // Логос. – 2002. - №5-6 (35). – с. 211-242.
51. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию [Текст] / Бруно Латур // пер. с англ. И. Полонской; под ред. С. Гавриленко; Нац. исслед. ун-т “Высшая школа экономики”. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 384 с. – (Социальная теория). – ISBN 978-5-7598-0819-0 (в пер.).
52. Лукашук В.І. Спорт і політика: соціологічний аналіз взаємодії / В.І. Лукашук // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. – Харків, 2011. - №941. – с. 54-58.
53. Лукашук В.І. Тенденції розвитку спорту в умовах ринкових перетворень [Текст]: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / В.І. Лукашук; Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2006. – 21 с.
54. Люта Л. П. Институціалізація спорту: динаміка структурних змін: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.03 / Л.П. Люта; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.
55. - -
ских игр? / Жан Ляйпер // Спорт,
духовные ценности, культура. -

Центр “СпАрт” РГАФК, 1998. - с. 102-109.

56. Майер Хорст Олимпийские игры как модель современного мира / Хорст Майер // Межд. спорт. движение: Экспресс-информация. Вып. 19. - М.: ЦООНТИ-ФиС, 1984. - с. 13-22.

57. м К. Идеология и утопия / К. Мангейм // Пер. с нем Е.Я. Додина. - М.: Юрист, 1994. - с. 95-163.

58. Манд Р. Договоры между общественными организациями и государственными органами в социалистических странах / Р. Манд, Ц. А. Ямпольская // Советское государство и право. - М.: Наука, 1983. - № 3. - с.104-107.

59. Марру А.И. История воспитания в античности: Греция / Анри-Ирен Марру. – М.: “Греко-кабинет” Ю.А. Шичалина, 1998. – 425 с.

60. МЕМОРАНДУМ ПРО СПІВПРАЦІЮ між Міністерством молоді та спорту України і Міністерством оборони України // Офіційний веб-сайт Міністерства молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://dsmsu.gov.ua/media/2015/07/11/2/memorandum.pdf>

61. Музыкант В.Л ствии: стратегии продвижения / В.Л. Тарнавский. - М.: Эксмо, 2007. - 147 с.

62.

ресурс] / Т.Нагорняк. – Режим доступу до джерела: <http://social-science.com.ua/article/62>

63. Нагорняк Т. на” / Т. Нагорняк // Стратегічні пріоритети. – 2008. - №4 (9). – с. 220-228.

64. “Невозможно уявити Збройні Сили України без спорт, так само, як і спорт без Збройних Сил України!”, - генерал-полковник Степан Полторак // офіційний веб-сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/07/10/nemozhливо-uyaviti-zbrojni-sili-ukraini-bez-sportu-tak-samo-yak-i-sport-bez-zbrojnih-sil-ukraini!--/>

65. Ніколайчук Г. До питання про спорт в сучасному політичному процесі / Г.

Ніколайчук //

66. Ніколайчук Г. Застосування акторно-мережевої теорії для побудови моделі взаємозв'язку спорту і політики в Україні / Г. Ніколайчук // "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 99. – с. 332-337.

67. Ніколайчук Г. Спорт і політика: функціональний вимір / Г. Ніколайчук //

68. Ніколайчук Г. Спорт як складова smart power в сучасних політичних процесах / Г. Ніколайчук // "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 97. – с. 422-426.

69. Ніколайчук Г. Теоретичні аспекти дослідження взаємозв'язку спорту і політики / Г. Ніколайчук // "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. – К., 2015. – Вип. 98. – с. 285-289.

70. _____ ны рекламного двора. Советы старого рекламиста / Д. Огилви. - М.: "Ассоциация работников рекламы", 2000. - 107 с.

71. _____ ского движения / Т. Ольшански // Междунар. спортивное движение. - 1986. - №3. - с. 29-35.

72. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Избранные труды. - М., 1997. - с. 15-17.

73. Ортега-и-Гассет Х. О спортивно-праздничном чувстве жизни / Х. Ортега-и-Гассет // Философские науки. – 1991. - №12. - с. 137-152.

74. _____ ствия спорта и личности / В.Д. Паначев. - Пермь, 2004. – 103 с.

75. _____ культуры и спорта на саморазвитие личности / В.Д. Паначев. - Пермь, 1999. – 158 с.

76. Паначев В.Д. Спорт и личность: проблемы социального управления / В.Д. Паначев // Социологические исследования. - М., 2005. - №11. – с. 82-87.

77. Пахарев А. Политическое лидерство и лидеры: монографія / А. Пахарев. - К.: Знание Украины, 2001. – 270 с.

78. Перес Ш. На пороге нового бытия. О некоторых аспектах процесса глобализации // Труд-М., 23.11.2001.

79. Петрова М.С. Просопография как

- я, 2004. – 230 с.

80. Пилипенко Д.П. Преступления в спорте / Д.П. Пилипенко. - М., 2007. – 256 с.
81. Пименова Е. Преодолеть историю: бренд “Германия” и лидерство в Европе / Евгения Пименова // Проблемы национальной стратегии. – 2012. - №3 (12). – с. 22-33.
82. Повідомлення офіційного твіттеру Київського міського голови Віталія Кличка від 23 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://twitter.com/Vitaliy_Klychko
83. Поздняков Э.А. Философия политики / Э.А. Поздняков. - М.: 1994.- Т.1.- 274 с.
84. Пономарчук В.А. Мир спорта: Взгляд на арену / В.А. Пономарчук, В.А. Винник // Социологические исследования. - М., 1991- №5. – с. 68-83.
85. Пономарчук В.А. Человек в мире спорта: проблемы становления личности / В.А. Пономарчук. - М., 1994.
86. Посошков И.Д. Управление спортивными организациями в рыночных условиях / И.Д. Посошков. - М., 1995.
87. Програма партії “УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://klichko.org/about/programma/>
88. Прохоров Д.И. Интеграция в спорте / Д.И. Прохоров. - М.: ФиС, 1978.
89. Російське ТБ заявило, що біатлоністка Підгрушна підробляє снайпером у Слов’янську [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.unian.ua/politics/924451-rosiyske-tb-zayavilo-scho-biatlonistka-pidgrushna-pidroblyae-snaiperom-u-slovyansku.html>
90. Руденко А. Бр
ресурс] / А. Руденко. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_62/Gileya62/SL5_doc.pdf
91. Сагалаков Д.А. Педагогическая ценность спорта для формирования и развития культуры мира: Автореф. ... дис. канд. пед. наук / Д.А. Сагалаков. -

М., 2005. – 18 с.

92. Сальникова И. М. Метафора “политика - это спорт” как способ концептуализации сведений о политической действительности: на материале британского и американского медиадискурса: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.04 / И.М. Сальникова. – Воронеж, 2013. – 24 с.

93. Семотюк Дарвин М. Мотивы вовлечения национальных правительств в спортивную жизнь / М. Дарвин Семотюк // Междунар. спортивное движение: Экспресс- информация. Вып. 9.-М.: ЦООНТИ-ФиС, 1985. - с. 35-44.

94. Соколов Э.В. Развитие форм общения в свободное время / Э.В. Соколов // Духовное становление человека ( ). – Ленинград: Знание, 1972. – с. 109-123.

95. Солаков Ангел МОК, государство, ЮНЕСКО / Ангел Солаков // Информационный вестник ВНИИФК. - 1977. - № 19. - с. 27-38.

96.

анализ) / В.И. Столяров // Гуманистика соревнований. - Вып. 3: Сб. ст. - М.: Гуманитарный Центр “СпАрт” РГУФК, 2005. - с. 5-123.

97. Столяров В.И. Гуманистическая культурная ценность современного спорта и олимпийского движения / В.И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. Вып. второй: Сб. - М.: Гуманитарный Центр “СпАрт” РГАФК, 1998. - с. 141-314.

98. Столяров В.И. Современный спорт и олимпийское движение в системе международных отношений: Учебное пособие / В.И. Столяров, С.Ю. Баринов, М.М. Орешкин. - М.: “Анкил”, 2009 - 256 с.

99. Столяров В.И. Спорт и культура мира / В.И. Столяров // Пр

научно-практич. конф. г.

Красноярск, 17 ноября 2005 г. / ред. кол. А. М. Гендин, М.И. Сергеев, В.И. Усаков; Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. - Красноярск, 2005. - с. 3-21.

100. Сулейманян Андраник Любите ли футбол? / Андраник Сулейманян // Мир за неделю. - 1999. - № 15. - с. 1, 13.
101. маркетинг. -
2002. - №12. - с. 55-62.
102. У Баку побилися українські та російські спортсмени [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://sport-ukr.segodnya.ua/others/v-baku-podralis-ukrainskie-i-rossiyskie-sportsmeny-smi-623170.html>
103. Уохтер Ф. де. Является ли спорт фактором мира / Ф. де Уохтер // Хрестоматия по социологии физической культуры и спорта. - М.: Физическая культура, 2005. - Часть 2. - с. 238-246.
104. Фигал Г. Публичная свобода: спор власти и насилия (к понятию “политического” Ханны Арендт) / Г. Фигал // Вестник МГУ. Сер 12. Социально-политические исследования. - 1994. - №5. - с. 52-62.
105. Фигал Г. Степень интенсивности “политического” (размышления по поводу концепции Карла Шмитта) / Г. Фигал // Вестник МГУ. Сер 12. Социально-политические исследования. - 1994. - №6. – с. 41-50.
106. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. - М., 1986. - 128 с.
107. . Homo ludens. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинга. - М.,
1992. - с. 65-67.
108. науки / М. Хеттих
науки. -
М.: ИНИОН АН СССР, 1991. - Вып. 4. - с.15-50.
109. Хлопков А.В. Социально-педагогические аспекты концепции взаимоотношения спорта и политики: Автореф. ... дис. канд. пед. Наук / А.В. Хлопков. - М., 2003.- 23 с.
110. концепции политики / А. Шеффле // Пер. с нем.
Л. Чаплинского. - СПб., 1997.
111. Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт // Вопросы социологии. - 1992. - №1. – с. 37-67.
112. к-ап для бренда “Украина” / Л. Шульгина //

Компаньон. - №14. - 2006. - 5.04.06. - с.13-19.

113.

ресурс] / Ю. Щербина. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/SL11_doc.pdf.

114. Як федерація стрибків у воду регіонала Лисова заробляє на спортсменах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:

<http://antikor.com.ua/articles/4448->

[jak federatsija sribkiv u vodu regionala lisova zarobljaє na sportsmenah](#)

115. Як футбольні ультрас воюють за єдину Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://1927.kiev.ua/news/view/13517>

116. Allison L. Sport and nationalism / L. Allison // Handbook of sports studies (eds. J. Coakley & E. Dunning). - London: Sage, 2000. - P. 344–355.

117. Anderson B. Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism (rev. ed.) / B. Anderson. - London: Verso, 1991. – 224 p.

118. Arnold P. Three approaches toward an understanding of sportsmanship / P. Arnold // Journal of Philosophy of Sport. – 1983. – X. – p. 61-70.

119. Aronczyk M. “Living the Brand”: Nationality, Globality and the Identity Strategies of Nation Branding Consultants / M. Aronczyk // International Journal of Communication. - 2008. - №2. - p. 43-54.

120. Bairner A. National sports and national landscapes: In defence of primordialism / A. Bairner // National Identities, 11:3. – 2009. – p. 223-239.

121. Bass A. Not the triumph but the struggle: The 1968 Olympics and the making of the black athlete /A. Bass. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002. – 462 p.

122. Beer F. A. Introduction: Metaphors, politics, and world politics / F. A. Beer & C. de Landtsheer // Metaphorical world politics. - East Lansing: Michigan State University Press, 2004. – p. 5-52.

123. Belliotti R. Women, sex, and sports / R. Belliotti // Journal of Philosophy of Sport. – 1979. – VI. – p. 67-72.

124. Bennett Bruce L. Sport In Education As a Means of Promoting International

- Understanding / Bruce L. Bennett // *Peace and Understanding Through Sport* (Ed. Greta L. Cohen). - Institute for International Sport, 1989. - vol. 2. - #1. - p. 17-19.
125. Benoit W. L. New York Times coverage of presidential campaigns / W. L. Benoit, K.A. Stein & G. J. Hansen // *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 82. – 2005. – p. 356-376.
126. Best D. The aesthetic in sport / D. Best // *Philosophical Inquiry in Sport* [W.J.Morgan, R. Ousterhoudt (ed.)]. - Springfield, IL: Charles C. Thomas, 1995. - p. 48-64.
127. Billings A. C. Framing identities: Gender, ethnic, and national parity in network announcing of the 2002 Winter Olympics / A.C. Billings & S. T. Eastman // *Journal of Communication*, 53. – 2003. – p. 569-586.
128. Billings A.C. *Communication and Sport: Surveying the Field* / A.C. Billings, M. L. Butterworth & P. D. Turman. - London: Routledge, 2012.
129. Bineham J. L. Some ethical implications of team sports metaphors in politics / J. L. Bineham // *Global Studies in Culture and Power*, 10. – 1991. – p. 537-551.
130. Black D. Dreaming Big: The Pursuit of “Second Order” Games as a Strategic Response to Globalisation / D. Black // *Sport in Society*. - 2008 - 11 (4). – p. 467-480.
131. Black D. The Symbolic Politics of Sport Mega-events: 2010 in Comparative Perspective / D. Black // *Politikon: South African Journal of Political Studies*. – 2007. - #34 (3). – p. 261-276.
132. Brown M. Paternalism, drugs, and the nature of sports / M. Brown // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1984. - XI. – p. 14-22.
133. Brown R. S. Sport and healing America / R.S. Brown // *Society*, 42. – 2004. – p. 37-41.
134. Brownwell S. *Beijing’s Games. What the Olympics mean to China* / S. Brownwell. - Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2008. – 230 p.
135. Collins S. The fragility of Asian national identity in the Olympic Games / S. Collins // *Owning the Olympics: Narratives of the new China* [ed. M.E Price and D. Dayan]. - Michigan: Michigan University Press, 2008. – 424 p.

136. Cooper A.F. Lessons from/for BRICSAM about South-North relations at the start of the 21st century: economic size trumps all else? / A.F. Cooper, A. Antkiewicz, T.M. Shaw // *International Studies Review*, 2007. - #9. - p. 673-689.
137. Cordner C. Differences between sport and art / C. Cordner // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1988. – XV. – p. 31-47.
138. Cornelissen S. The geopolitics of global aspiration: sport mega-events and emerging powers / S. Cornelissen // *The International Journal of the History of Sport*. – 2010. - #27. – p. 3008-3025.
139. Cornelissen S. Towards redefining the concept of legacy in relation to sport mega-events: Insights from the 2010 FIFA World Cup / S. Cornelissen, U. Bob & K. Swart // *Development Southern Africa*. – 2010. - 28 (3). – p. 307-318.
140. CSIS Commission on Smart Power: a smarter, more secure America [Электронный ресурс] / cochairs, Richard L. Armitage, Joseph S. Nye, Jr. – Режим доступа до джерела: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf
141. Cull N.J. The public diplomacy of the modern Olympic games and China's soft power strategy / N.J. Cull // *Owning the Olympics: Narratives of the new China* [ed. M.E Price and D. Dayan]. - Michigan: Michigan University Press, 2008. – 424 p.
142. D'Agostino F. The ethos of games / F. D'Agostino // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1981. – VIII. – p. 7-18.
143. Delattre E. Some reflections on success and failure in competitive athletics / E. Delattre // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1975. – II. – p. 133-139.
144. Dixon N. On sportsmanship and “running up the score” / N. Dixon // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1992. – XIX. – p. 1-13.
145. Duncan M. The politics of women's body images and practices: Foucault, the Panopticon, and Shape magazine / M. Duncan // *Journal of Sports and Social Issues*. – 1994. – 18. – p. 48-65.
146. Eichberg H. The “unexplored areas” in Olympic sport / H. Eichberg // *Bulletin N. 8 du 11 Congress Olympique de Baden-Baden*. - 1981. - p. 14-17, 68-71.
147. English J. Sex equality in sports / J. English // *Philosophy and Public Affairs*. –

1978. – 7. – p. 269-277.

148. Espy R. *The Politics of the Olympic Games* / R. Espy. - Berkley, Los Angeles: University of California Press, 1979. - 212 p.

149. Feezell R. *Sportsmanship* / R. Feezell // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1986. – VIII. – p. 1-13.

150. Finlay C. J. *Public Diplomacy Games: A Comparative Study of American and Japanese Responses to the Interplay of Nationalism, Ideology and Chinese Soft Power Strategies around the 2008 Beijing Olympics* / C. J. Finlay & X. Xin // *Sport in Society*. - 2010. - #13 (5). – p. 876-900.

151. Fraleigh W. *Why the good foul is not good* / W. Fraleigh // *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance*. – 1982. - p. 41-42.

152. Francis L. *Title IX: Equality for Women's Sports* / L. Francis // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1993-1994. - XX–XXI. – p. 32-47.

153. Galtung J. *Sport and International Understanding: Sport as a Carrier of Deep Culture and Structure* / J. Galtung // *Sport and International Understanding: Proceedings of the Congress held in Helsinki, Finland, July 7-10, 1982*. - Berlin etc.: Springer- Verlag, 1984. - p. 12-19.

154. Gardner R. *On performance-enhancing substances and the unfair advantage argument* / R. Gardner // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1989. – XVI. – p. 59-73.

155. Gorn E. *Taking sports seriously (Point of View)* / E. Gorn, M. Oriard // *Chronicle of Higher Education*. – 1995. - p. 52a.

156. Gratton C. *The role of major sports events in the economic regeneration of cities* / C. Gratton, N. Dobson, S. Shibli // *Sport in the city: The role of sport in economic and social regeneration* [eds. C. Gratton and H.P Henry]. - London: Routledge, 2001. – 304 p.

157. Grix J. *Soft Power, Sports Mega-Events and Emerging States: The Lure of the Politics of Attraction* / J. Grix and D. Lee // *Global Society*. – 2013. - #27(4). – p. 521-536.

158. Grix J. *Sports Mega-Events as Part of a Nation's Soft Power Strategy: The Cases of Germany (2006) and the UK (2012)* / J. Grix and B. Houlihan // *British*

Journal of Politics and International Relations. – 2013. – vol.16. – issue 4. – p. 572-596.

159. Güldenpfennig Sven Internationale Sportbeziehungen zwischen Entspannung und Konfrontation / Sven Güldenpfennig. - Köln: Pahl-Rugenstein Verlag, 1981. – 246 S.

160. Habermas J. Legitimation problems in the modern state / J. Habermas // Communication and the evolution of society [trans. T. McCarthy]. - Boston Mass.: Beacon Books, 1979. – 239 p.

161. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society [translated by Thomas McCarthy] / J. Habermas. – 1984. – 504 p.

162. Herbeck D. A. Sports metaphors and public policy: The football theme in Desert Storm discourse / D. A. Herbeck // Metaphorical world politics. - East Lansing: Michigan State University Press, 2004. – p. 121-139.

163. Hester M. America's #1 fan: A rhetorical analysis of presidential sports encomia and the symbolic power of sports in the articulation of civil religion in the United States /M. Hester // Unpublished doctoral dissertation. - Georgia State University, 2005.

164. Houlihan B. Politics, Power, Policy and Sport / Barry Houlihan // Sport and Society: A Student Introduction [ed. Barry Houligan]. – SAGE Publications, London, 2008. – p. 33-56.

165. Huish R. Punching above its Weight: Cuba's use of sport for South-South co-operation / R. Huish // Third World Quarterly. – 2011. - #32. – p. 417-433.

166. Hyland D. Philosophy of Sport / D. Hyland. - New York: Paragon House, 1990. – 161 p.

167. Jarvie G. Internationalism and sport in the making of nations / G. Jarvie // Identities: Global Studies in Culture and Power. – 2003. - #10. - p. 549.

168. John W. Loy Sport and social systems / Loy John W., McPherson Barry D., Kenyon Gerald. - Addison-Wesley Publishing Company. - London, 1978. – 447 p.

169. Keating J. Sportsmanship as a moral category / J. Keating // Ethics. – 1964. –

LXXV. – p. 25-35.

170. King C. R. Toward a radical sport journalism: An interview with Dave Zirin / C.R. King // *Journal of Sport & Social Issues*. – 32. – p. 333-344.

171. King R. Environmental ethics and the case against hunting / R. King // *Environmental Ethics*. – 1991. – 13. – p. 59-85.

172. Kirsh A. Sport in the Mass Media and International Understanding / Kirsh A., Preising W. // *Sport and International Understanding: Proceedings of the Congress held in Helsinki. - Berlin etc.: Springer-Verlag, 1984. - p. 285-296.*

173. Kretchmar S. On beautiful games / S. Kretchmar // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1989. – XVI. – p. 34-43.

174. Krockow Christian Graf von. Gesellschaftliche und politische Funktionen des Sports // *Gesellschaftliche Funktionen des Sports: Beiträge einer Fachtagung: Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung. Band 206. - Bonn. - S. 24-33.*

175. Kupfer J. Experience as Art: Aesthetics in Everyday Life / J. Kupfer. - Albany, NY: State University of New York Press, 1983. – 228 p.

176. Kurlantzick J. Charm offensive: how China`s soft power is transforming the world / J. Kurlantzick. - Connecticut: Yale University Press, 2007. – 320 p.

177. Landry F. Olympic Education and International Understanding: Educational Challenge or Cultural Hegemony? / F. Landry // *IOA. Report of the 25th Session. - Lausanne, 1986. - p. 139-155.*

178. Lavin M. Sports and drugs: are the current bans justified? / M. Lavin // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1987. - XIV. – p. 34-43.

179. Leaman O. Cheating and fair play in sport / O. Leaman // *Sport and the Humanities: a Collection of Original Essays [ed. W.J.Morgan]. - Bureau of Educational Research and Service. University of Tennessee, 1981. - p. 25-30.*

180. Lehman C. Can cheaters play the game? / C. Lehman // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1981. – VIII. – p. 41-46.

181. Levermore R. Sport and International Relations: An Emerging Relationship / R. Levermore & A. Budd. - London: Routledge, 2004. – 176 p.

182. Lin C.Y. Theorizing the Role of Sports in State-Politics / C.Y. Lin, P-C. Lee & H.F. Nai // *International Journal of Sport and Exercise Science*, 2008. - 1 (1). – p. 23-32.
183. Lukes S. Power and the battle for hearts and minds: On the bluntness of soft power / S. Lukes // *Power in world politics* [eds. Berenskoetter, F., & Williams, M.J.]. - London: Routledge, 2007. – p. 83-98.
184. MacAloon J. Are Olympic athletes professionals? Cultural categories and social control in US sport / J. MacAloon // *The Business of Professional Sports* / P.Staudohar, J.Mangan (eds.). - Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1991. - p. 264-297.
185. Maguire J. *Global sport: Identities, societies, civilizations* / J. Maguire. - Cambridge, UK: Polity Press, 1999. – 239 p.
186. Maguire J. *Sport Worlds: A Sociological Perspective* / J. Maguire. - Human Kinetics, Champaign, 2002. – 264 p.
187. Maguire J. Sport and globalization: Key issues, phases, and trends / J. Maguire // *Handbook of sports and media* (Eds. A. A. Raney & J. Bryant). - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2006. - p. 435-446.
188. Manzenreiter W. The Beijing Games in the Western Imagination of China: The Weak Power of Soft Power / W. Manzenreiter // *Journal of Sport and Social Issues*. – 2010. - #34 (1). – p. 29-48.
189. Markovits A.S. *Gaming the world* / A.S. Markovits, L. Rensmann. - Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010. – 360 p.
190. Mattern J.B. Why Soft Power Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics / J.B. Mattern // *Millennium Journal of International Studies*. – 2005. - #33. – p. 583-612.
191. Meier K.V. Triad trickery: playing with sports and games / K.V. Meier // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1988. – XV. – p.11-30.
192. Messner M. Sports and male domination: the female athlete as contested ideological terrain / M. Messner // *Sociology of Sport Journal*. – 1988. – 5. – p. 197-211.

193. Metheny E. *Movement and Meaning* / E. Metheny. - New York: McGraw-Hill, 1968. – 144 p.
194. Miller T. *Globalization and sport: Playing the world* / Miller, T., G. Lawrence, J. McKay & D. Rowe. - London: Sage, 2001. – 168 p.
195. Miller T. *Manchester, USA?* / T. Miller // *Manchester United: A thematic study* (Ed. D. L. Andrews). - London: Routledge, 2004. - p. 241-248.
196. Morgan William J. *The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future* / William J. Morgan // Jay Coakley and Eric Dunning (eds.) *Handbook of Sports Studies*. - London: Sage, 2003. - p. 205-212.
197. Mouffe C. *The democratic paradox* / C. Mouffe. - London: Verso, 2000. – p. 192.
198. Nissiotis N. *Olympism and Today's Reality* / N. Nissiotis // IOA. Report of the 24th Session. - Lausanne, 1985. - p. 57-74.
199. Nissiotis N. *Philosophy of Olympism* / N. Nissiotis // Report of the 18th Session of the IOA. - Athens, 1979. - p.178-187.
200. Nye J. S. (Jnr) *Soft Power. The Means to Success in World Politics* / J.S. Nye (Jnr). - New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.
201. Nye J. S. (Jnr) *The Future of Power* / J.S. Nye (Jnr). - New York: Public Affairs, 2011. – 320 p.
202. Parry J. *Olympism at the Beginning and at the End of the 20th Century: Immutable Values and Principles and Outdated Factors* / Jim Parry // IOA. Report of the 28th Session. - Lausanne, 1989. - p. 81-94.
203. Parry J. *The Values of Olympism and Sports Education for Tomorrow: Paper presented at the 4 Joint International Session for Directors of NOAs, Members and Staff of NOCs and IFs (7-14 May, 1998, IOA, Ancient Olympia, Greece)* / Jim Parry. – 11 p.
204. Payne A. *The G8 in a changing global economic order* / A. Payne // *International Affairs*, 2008. - # 84. – p. 519-533.

205. Pearson K. Deception, sportsmanship, and ethics / K. Pearson // *Quest.* – 1973. – XIX. - p. 115-118.
206. Perry C. Blood doping and athletic competition / C. Perry // *The International Journal of Applied Philosophy.* – 1983. - 1. – p. 39-45.
207. Potter E. Branding Canada: projecting Canada's soft power through public diplomacy / E. Potter. - Montreal, Canada: McGill-Queens University Press, 2009. – 464 p.
208. Putin points to US over-reach on FIFAgate, cites Assange & Snowden [Электронный ресурс] // *Russia Today.* – Режим доступа до джерела: <https://www.youtube.com/watch?v=zb3cjEoni4o>
209. Qobo M. The Newly Emerging Powers and South Africa's Global Strategy / M. Qobo // *Global Summitry Journal.* – 2013. - #1 (1). – p. 1-20.
210. Regan T. Why hunting and trapping are wrong / T. Regan // *The Case for Animal Rights.* - Berkley, CA: University of California Press, 1983. – p. 13-26.
211. Roberts T. Sport, art, and particularity: the best equivocation / T. Roberts // *Journal of Philosophy of Sport.* – 1986. – XIII. – p. 49-63.
212. Rowe D. Sport, culture, and the media: The unruly trinity / D. Rowe. - Buckingham, 1999. – 272 p.
213. Scherer D. Existence, breeding, and rights: the use of animals in sports / D. Scherer // *Between the Species.* – 1991. - Summer. – p. 132-137.
214. Schumpeter J. A. Capitalism, Socialism and Democracy / J. A. Schumpeter. - The 3d ed. - New York: Harper Bros, 1950. – 271 p.
215. Segrave J. O. The sports metaphor in American cultural discourse / J. O. Segrave // *Culture, Sport, Society.* – 2000. - #3. – p. 48-60.
216. Seifart H. Sport and Economy: The Commercialization of Olympic Sport by the Media / H. Seifart // *International Review for the Sociology of Sport.* - 1984. - vol. 19. - # 3/4. - p. 309-321.
217. Seppanen P. The Olympics: A Sociological Perspective / P. Seppanen. - University of Helsinki, Department of Sociology, 1984. - №33.
218. Sharp P. Diplomatic theory of international relations / P. Sharp. - Cambridge,

England: Cambridge University Press, 2009. – 352 p.

219. Sherif C. The social context of competition / Carolyn Sherif // *Social Problems in Athletics*. - Urbana: University of Illinois Press, 1976. - p. 18-36.
220. Sherif C. Wood Intergroup Conflict and Competition: Social-Psychological Analysis / Carolyn Sherif // *Sport in the Modern World - Chances and Problems: Papers, results, materials of scientific congress, Munich, August 21 to 25, 1972*. - Berlin, Heidelberg, N.Y.: Springer Verlag, 1973. - p. 60-69.
221. Simmel G. Conflict and the Web of Group Affiliations / G. Simmel. - New York: The Free Press, 1955. – 196 p.
222. Simon R. Gender equity and inequity in athletics / R. Simon // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1993-1994. - XX–XXI. – p. 6-22.
223. Simon R. Good competition and drug-enhanced performance / R. Simon // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1984. – XI. – p. 6-13.
224. Singer P. Animal liberation / P. Singer // *The New York Review of Books*. – 1973. - 5 April.
225. Slusher H. Man, Sport, and Existence: a Critical Analysis / H. Slusher. - Philadelphia: Lea and Febiger, 1967. – 243 p.
226. Sport and International Politics. The impact of fascism and communism on sport [ed. Pierre Arnaud and James Riordan]. – London; NY: Routledge, 1998. – 240 p.
227. Steel M. What we know when we know a game / M. Steel // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1977. – IV. – p. 96-103.
228. Stevenson C. H. L. Sport as a contemporary social phenomenon: A functional explanation / C.H.L. Stevenson // *Gymnasium*, 1974. - 11 (3). – p. 8-19.
229. Suits B. The trick of the disappearing goal / B. Suits // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1989. – XVI. – p. 1-12.
230. Suits B. The elements of sport / B. Suits // *The Philosophy of Sport: a Collection of Original Essays*, 1973. – p. 16-22.
231. Suits B. Tricky triad: games, play, and sport / B. Suits // *Journal of Philosophy of Sport*. – 1988. – XV. – p. 1-9.
232. Thompson P. Privacy and the urinalysis testing of athletes / P. Thompson //

- Journal of Philosophy of Sport. – 1982. – IX. – p. 60-65.
233. Tomlinson R. Whose Accolades? An Alternative Perspective on Motivation for Hosting the Olympics / R. Tomlinson // Urban Forum. – 2010. – 2. – p. 139-152.
234. Toohey D.P. Nationalism: inevitable and incurable / D.P. Toohey, K. Warning // Olympism (eds. Segrave J., Chu D.). - Stipes, Champaign, III, 1981. - p. 118-126.
235. Tunon J. Sports and Politics in Spain – Football and Nationalist Attitudes within the Basque Country and Catalonia / J. Tunon and E. Brey // European Journal for Sport and Society. – 2012. - #9. – p. 7-32.
236. Vayrynen R. Nationalism and Internationalism in Sports / R. Vayrynen // Sport and International Understanding: Proceedings of the Congress held in Helsinki, Finland, July 7-10, 1982. - Berlin etc.: Springer-Verlag, 1984. - p. 64-71.
237. Volkwein-Caplan K. Culture, Sport and Physical Activity / K. Volkwein-Caplan. - Oxford: Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd., 2004. - 240 p.
238. Weiss P. Sport: a Philosophic Inquiry / P. Weiss. - Carbondale: Southern Illinois Press, 1969. – 274 p.
239. Wenner L. A. The Super Bowl pregame show: Cultural fantasies and political world politics / L.A. Wenner. - East Lansing: Michigan State University Press, 1989. – p. 121-139.
240. Xu Guoqi The Sport of Ping-Pong Diplomacy / Guoqi Xu // Olympic Dreams: China and Sports 1895-2008. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008. - p. 117-163.
241. Young I. The exclusion of women from sport: conceptual and existential dimensions / I. Young // Philosophy in Context. -1979. – 9. – p. 44-53.
242. Zeigler E. The Challenge to the Profession of Sport and Physical Education: To Provide Experiences Basic to Peace / E. Zeigler, L. Huelster // Peace and Understanding Through Sport (Ed. Greta L. Cohen). - Institute for International Sport, 1989. - vol. 2. - #1. - p. 20-33.
243. Ziff P. A fine forehand / P. Ziff // Journal of Philosophy of Sport. – 1974. – I. – p. 92-109.

